

4640010220201

Багшын
нэрэ
мүнхэлэе!

8 н.

“АЛТАРГАНА-
2012”
нааданиие
угтуулан

13 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной
май 3
Четверг

№ 17 (21865)
№ 17 (780)

Хабарай
бүүлшын хүхэ
Луу харын 12
гарагай 5
www.ynen.ru

Фил ХАБИТУЕВАЙ проект

ХОДОДОО ИИМЭ ҺАЙНДЭР БАЙГ ЛЭ!

Дарима Баировна ЦЫРЕНОВА, 20 наһатай, БГУ-гай математика болон информатикын институтдай оюутан. Хотын депутадуудай Советдэй залуушуулай палатын, хотын муниципальна дружинын гэшүүн, комсомолка.

Баир Цыденович эсэгэн Шэбэртэн эмшэлэлгын амбулаторидо электригээр хүдэлхэн, Дугарма Цыденовна эжынэ нютагтаа зоо-технигээр хүдэлдэг.

- Бага наһанһаа элдэб хэмжээ ябуулгануудта хабаадаха дура-тайб, хатаржашье, дуу дуулажашье шадахаб. Урдахи президент Л.В.Потаповые, мүнөөнэй президент В.В.Наговициныие, мүн элдэб холо ойрын үндэр тушаалта айлшадые угтамжын ёһололдо буряад хубсаһаа үмдөөд хабаадалсадаг байһанби.

Майн нэгэнэй акци Хабарай болон Ажалай һайндэр болодог, зүгөөр ажалшан зоной эрхын түлөө тэмсэлгын онол арга болонхой, урдахи зуун жэлэй эхиндэ шэнгээр.

Энэ һайндэр олон удха шанартай, һаналаа нэгэдэлгын һайндэр, мүн хабарай эхин, шэнэ ажалай эхин. Үнэхөөрөө, хабартаа хүнүүд болон шубууд өөрынгөө уурхай түхээржэ эхилдэг, шэнэ гэр байра бэдэрдэг, заһабарилга хэдэг, шэнэ гэр барижа эхилдэг. Үбэлдөө хубилалтанууд тухай бодолнуудаа холо болгонодаа, харин хабартаа шэнэ хүсэтэйгөөр дахинаа тэдэ хүсэлнүүд тухайгаа бодожо үзэнэбди. Энэ һайндэр байгаалиин ба хүнэй биологическа һэргэлгэтэй нягта холбоотой. Энэ үдэр маанадта хэрэгтэй: энэ үдэр бүхы зониие нэгдүүлнэ, холбоно. Майн 1 хадаа һайн һанаа бодол түрүүлнэ, Хабарай болон Ажалай үдэр гэхэнэ энэ һайндэр байха ёһотой, ходоодоо иимэ һайндэр байг лэ. Бултанда зол жаргал, инаг дура ба элүүр энхэ байхые хүсэе!

ЗОНОЙ ҮГЭДЭ - ЗОЛ ЗАЯАН

Содном Доржиев, 70 наһатай: “Майн 1 гэшэ агуче хайндэр. Манай үеын зон энэ үдэрые үндэр хэмжээндэ үнгэргэдэг байгаа. Хабар, ажал, эб найрамдал гэхэн уржа доро булта эбтэй эетэй нэгэ дуугаар алхалалдажа, патриотическа дуу гүйсэдхэжэ, гоёл һайндэр байгаал даа”.

Николай Норбоев: “Майн 1 - заншалта болоһон уласхоорондын һайндэр. Түүхэтэ хэмжээ ябуулга мартагдаха ёһогүй. Манай үхибүүд, аша эзэнэрнай үе үедөө дамжуулан, энэ һайхан удха шанартай һайндэрые заншалта болгохо ёһотой”.

Ринчинима Добчинов, 64-тэй: “Би 30-аад жэлэй саана судостроительна заводто ажалладаг байхадаа, жэл бүри бүхы заводоороо парадта ябалсадаг нэм. Тэрэ үедэ ехэ олон зоной хабаадалгатай, ургэн дэлисэтэй, гүнзэги удха шанартай һайндэр байгаа бэлэй. Ажал хэжэ ябахата, урматай, гүрэнэй талаар ехэ дэмжэлгэтэй нэн”.

Батуева Сэсэгма, пенсионер: “Урдандаа, 70-аад онудай эхээр оюутан ябахатаа, Майн 1-нэй парадта заабол хабаадаха уялгатай байгша бэлэйбди. Булта хүхюүтэй, плакат, шаар, сэсэгүүдые барижа, Советүүдэй талмай

дээрэ жагсаалда гаража, хашхаралдан дуулажа ябахаш. “Майн 1 мандаха болтогой, манай гахай таргалха болтогой” гэжэ бэе бээдээ хэлэжэ, хүхилдэдэг бэлэйбди”.

Василий, 65-тай: “Майн 1 гэшэ бүхы дэлхэйн хүдэлмэришэдэй Нэгэдэлгын һайндэр ха юм даа. Теэд мүнөөдэр эб нэгэдэлгэ гэхэн үгэ хүсэд хэлэгдэбгүй. Профсоюзүүд харюу халта хэлээд орхёо. Сэхыень хэлэбэл, энэ һайндэр ажалша зониие нэгдүүлхэ, ажалай хүсөөр бүхы элдэб һаһан бэе бээдээ тэсэмгэй, эбтэй эетэй байдал зохёохо ёһотой”.

Тобо-Доржо Даржаев: “Ямар гоё һайндэр гэшэб! Мүнөөдэр ехэ олон залуушуул хабаадаа. Аха захатанайнгаа сахиһан заншалта һайндэрэй гүнзэги удхые зүб мүрөөр ойлгонхой гэжэ мэдэрбэб. Энэнь ехэ һайшаалтай. Иимэ байдал харахадаа, дэлхэймнай ерээдүй һайн, найдамтай гарта оронхой гэжэ этигэнэб”.

Дарима, 20 наһатай: “Ямар гоё гэшэб! Хабар болоо! Тон гоё, сэлмэг һайндэр гэшэ! Ажалай һайндэр. Ажалтай, амжалтатай ябахабди гэжэ найданабди, хүсэнэбди. һайндэрөөр!”.

Цырегма САМПИЛОВА.

“Буряад
үнэнэй”
сэрэгшэ-
ветеран

6 н.

“Буряадай түрүү
хүнүүд”
конкурс
үргэлжэлһөөр

11 н.

Р.Н. БАЗАРОВАЙ фото

АГУУЕХЭ ИЛАЛТЫН ҺАЙНДЭРӨӨР!

**ХҮНДЭТЭ ФРОНТОВИГУУД БОЛОН
АРА ТАЛЫН ХҮДЭЛМЭРИШЭД!
ХҮНДЭТЭ НЮТАГААРХИД!**

Буряад Республикын Правительствын болон өөрингөө зүгһөө та бүгэдэниие Агууехэ Илалтын 67 жэлэй ойгоор халуунаар амаршалнаб!

Энэ нангин һайндэр хүн бүхэнэймнай зүрхэ сэдхэлдэ тон дүтөөр һангадаг. Манай илалтын сэрэгшэд 1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда гүрэнэйнгөө эрхэ сүлөө хамгаалаа, Европые болон бүхы дэлхэйе фашизмһаа абараа. Буряадһаа фронтдо мордохон 120 мянган сэрэгшэдэй 40 мянганиинь һөөргөө бусаагүй. Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай геройнуудые хэтын хэтэдэ дурсажа, хододоо баяр баясхаланаа мэдүүлжэ ябахабди.

Хүндэтэ ветеранууд, та бүгэдэндэ элүүр энхые, ута һаһа, удаан жаргал, эгээл һайн һайхание хүсэнэб! Республикын ажаһуугшадые энэ агууехэ түүхэтэ һайндэрөөр амаршалнаб, амгалан байдал хүсэнэб! Буряад Республик-кадамнай арадуудай хоорондохи хани барисаан, эб эе бэхижэһэн болтогой!

**Буряад Республикын
Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ
Вячеслав НАГОВИЦЫН.**

**ХҮНДЭТЭ ФРОНТОВИГУУД,
АРА ТАЛЫН ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭД,
НЮТАГААРХИД!**

Буряад Республикын Арадай Хуралай зүгһөө та бүгэдэниие Агууехэ Илалтын һайндэрөөр үнэн зүрхэнһөө амаршалнаб!

Энэ үдэр эрэлхэг баатараар Эсэгэ ороноо хамгаалһан ветерануудһаа ёһолон хүндэлнэбди, Эхэ оройнонгоо түлөө ами һаһаая үгэһэн сэрэгшэдэ дурсанабди, бээг гамнангүй Илалтые шэрээлсэһэн ара талын хүдэлмэрилэгшэдтэ баяр баясхалан хүргэнэбди.

Хүн түрэлтэнэй түүхэдэ эгээл шуһата дай-най дүүрэнһээр 67 жэл үнгэршэбэ. Дэлхэйн олон гүрэнүүдэй эрхэ сүлөө хамгаалһан сэрэгшэдэй түүхэтэ үүргын удха шанар сагай ошохо тума бүришые эли тодоор харагадаг.

Хүндэтэ ветеранууд, таанадай баатаршалга хадаа онсо баатар зоригой хэтын жэшээ гээшэ. Майн эдэ үдэрнүүдтэ бидэ таанадтаа доро дохинобди, баяр баясхалан хүргэнэбди, ута һаһатай, удаан жаргал-тай байхыетнай хүсэнэбди. Илалтын үдэрөөр!

**Буряад Республикын Арадай Хуралай
Түрүүлэгшэ Матвей ГЕРШЕВИЧ.**

**ХҮНДЭТЭ ВЕТЕРАНУУД
БОЛОН
АРА ТАЛЫН ХҮДЭЛМЭРИШЭД!
ХҮНДЭТЭ УЛААН-ҮДӨӨРХИД!**

Агууехэ Илалтынгаа һайндэрые 67-дохиёо уг-тахамнай. Сагай ошохо тума танай баатаршалга бидэндэ бүришые сэнтэй болоно. Гүрэнэймнай түүхэдэ Эсэгэ орондоо дурлалай, нугаршагүй шэн зоригой иимэ жэшээ бэшэ үгы юм.

Илалтын түлөө ямар олон хүн ами һаһаая үгөө гээшэб! Мүнөө бидэ таанадтаа доро дохиноб-ди. Халаг даа, жэлһээ жэлдэ фронтовигууднай үсөөржэл байна. Тиимэһээ тэдэндэ бүхы ан-харалаа хандуулха – манай уялга. Мүнөө бүхы шахуу ветеранууд гэр байраар хангагданхай, һайн пенситэй, хүнгэлэлтэнүүдтэй.

Хүндэтэ ветеранууд! Та бүгэдэниие Агууехэ Илалтын һайндэрөөр үнэн сэдхэлһээ амаршал-набди! Бултандатнай элүүр энхые, ута һаһа, уда-ан жаргал, дүтынгөө хүнүүдэй дулаахан дүхэриг соо һуухыетнай доро дохин хүсэнэбди.

**Улаан-Үдэ хотын
мэр
Геннадий АЙДАЕВ.**

КРАСНОЯРСКИЙ БУРЯДУУД ЭБТЭЙ

Красноярск хотодо буряадудай эблэлэй байгуулагдаһаар 15 жэл һаяхана тэмдэглэгдэһэн байна. Иигэжэ "Алтан Гэрэл" Енисей мүрэнэй эрьёые 1997 ондо гэрэлтүүлээ юм.

Баяр баясхаланта ушарта олон амаршалганууд ороһон байна. Красноярск хотын захиргаанай амаршалга соо "Алтан Гэрэлэй" гэшүүдэй нүлөө хотын болон хизаарай ажабайдалда ехэ гээд хэлэгдэнэ. "Манай хизаарта байгуулагдаһан олон тоото үндэһэ яһатанай эблэлнүүд сооһоо "Алтан Гэрэл" эгээл эбтэй эмхи гээшэ. Красноярскийн буряадуд бүхы хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаадана. Гэхэ зуура үндэһэ яһатанайнгаа ёһо заншал, соёл, хэлэ наринаар сахина", - гэжэ баяртай үгэнүүд амаршалга соо онсолодоно.

Түрэл Буряад оронһоомнай амаршалганууд эльгээгдээ. Буряад Республикын Президентын болон Правительствын захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ Петр Носков, Бүгэдэ буряадудай үндэһэн соёл-эй эблэлэй президент Владимир Булдаев болон бусад тушаалта нюурнууд амаршалаа.

Красноярск хотын Ажалай болон харилсаанай танхим соо болоһон баярта буряадуд оло-ороо хабаадаа. "Фойе соо ара-даймнай эдэе хоол табигдаа. Мүн тиихэдэ сугларагшад ерээдүйн

скульптор Павел Михайловой бүтээлнүүдтэй танилсаа. "Мүнгэн Сэргэ" гэхэн уласхоорондын конкурсын Гран-придэ хүртэһэн Саян Цымпиловые урижа, буряадудһаа баясуулаабди. "Найрамдалай хүгжэм" гэхэн үндэһэ яһатанай хоорондын конкурсдо шалгарһан Аюша Жигжитов болон Евгения Казакова гэгшэд сугларагшадта дуун бэлэгүүдэ барюулаа", - гээд «Алтан Гэрэлэй» дарга Анатолий Базаров хөөрөө.

Найр нааданай үедэ "Дангина" гэхэн конкурс эмхидхэгдээ. Буряад хубсаһа үмдэһэн сэбэр һайхан басагаднай ирагуу һайхан дуугаа хангюурдаа, түрэл нюотаг тухай шүлэг уранаар уншаа, ёхор хата-раа. Красноярскийн гүрэнэй меди-цинскэ университетэй хоёрдохи курсын окутан Алина Чупышева түрүүлжэ гураа.

Түрэл нюотагһаа аяр Енисей мүрэнэй эрьедэ ошоод, һуралсалаа үргэлжэлүүлжэ, ажалда ороод, хүдэлжэ байһан нюта-гаархидһаа эблэрүүлһэн "Алтан Гэрэл" ходо туяаржа байһай гээд үрээе.

Борис БАЛДАНОВ.

**Республикын Прези-
дент Вячеслав Наго-
вицын апрелин 27-
до Арадай Хуралай ээлжэ-
этэ сессии дээрэ Правитель-
ствын 2011 ондо бэлүүлһэн
хүдэлмэри тухай тоосо-
ходоо, физкультура бол-
он спортоор бээг һоридог
ажаһуугшадаймнай тоо
байгша ондо 20,5 процент
болотор дээшэлхэ, харин
2015 ондо тус харуулал-
та 23 процентдэ хүрэхэ
ёһотой гэжэ тэмдэглээ.**

Энэ зорилго хадаа инструк-торнуудые олошоруулгын болон гэр шадархи талмай-нуудые барилгын ашаар бэлүүлэгдэхэ юм. Буряадта футбол, волейбол, баскетбол, барилдаан, хүнгэн атлетикэ, сана болон конькигаар ябалга мэтын олоной хабаадалгатай спортын зүйлнүүдые хүгжөөхэ хэрэгтэй. Тиин байгша ондо республика дотор лукодромой, мультһэн байшангай, хушалтатай катогудай, спор-тын түбүүд болон һургуулийн спортзалнуудай барилга үргэлжэлүүлэгдэхэ.

ЭЛҮҮР ЭНХЭ, ТАМИР ҺАЙТАЙ БОЛОХОМНАЙ ГҮ?

2011 ондо 10 мянган һууритай стадион, 9 спорт-зал, 35 спортплощадка аша-глалгада тушаагдаа гэжэ һануулаа, мүн байгша оной февраль соо Физкультурын-спортын комплекс нээгдээ һэн.

Үшөө нэгэ һайшаалтай юумэн гэхэдэ, Вячеслав Вла-димирович бүхы хүүгэдые нэмэлтэ һуралсалаар ханга-ха гэхэн дурадхал оруулаа. "Һургуулинуудта һуралсалай түсэбэй табан часые нэмэлтэ һуралсалда зорюулхые ду-радханаб. Үхибүүн бүхэн али-баа кружогто ябаха, спортоор бээг хорихо, хатарха, дүрбэн тэгшэ бэрхэ байха ёһотой", - гэжэ Президент тэмдэглээ.

Гадна физкультурын хэшээлнүүд совет үеынхидэл

ехэ үүргэтэй боложо магад. "Физкультурын хэшээлнүүдтэ ехэ саг үгтэдэг болоо. Тиимэһээ энэниие үхибүүдэй бээ махабадай аша тунһада хэрэглэхэ шу-хала. һурагшадтай элүүрые сэгнэлгын гуримда дахин бусажа, тус харуулалтые һургуулийн ажал ябуулга сэгнэлгын гол эрилтэ бол-гохо хэрэгтэй", - гэжэ Пре-зидент онсолоо.

Вячеслав Владимирови-чай хэлэһээр, хэдэн жэлэй үнгэрхэдэ, республикадам-най нэгэшые хуушан һургуули үлэхэгүй, бүхы һуралсалай эмхинүүд өөрын спортивна баазатай болохо. Энэнь яаха аргагүй маша һайн.

Восток-Телеинформ.

ХАБАРАЙ ТАРИЛГА ЭХИЛХЭНЬ

Хабарай тарилгын ажал эхилхын тула республикын хүдөө ажахын үйлэдбэрилэгшэдтэ 400 миллион гаран түхэриг хэрэгтэй. Энээн тухай Бу-ряадай хүдөө ажахын болон эдэе хоолой министр Александр Манзанов хэлээ: "Хүдөө ажахын эмхинүүдтэ бүхыдөө 329 миллион түхэригтэй бии байһые хараадаа абахада, үшөө 163,6 миллион түхэриг урьһаламжын мүнгэн хэрэгтэй болоно".

2012 ондо "2020 он болотор хүдөө дэбисхэрнүүдые хүгжөөлгэ" гэхэн республиканска тусхай зорилготой программын хэмжээндэ 110 мянган тонно орооһо, 168 мянган тонно хартаабха, 53 мянган тонно овош, 450 мянган тонно малай тэжээл абахаар түсэблэгдэнхэй. Тиигэхын тула мүнөө 115 мянган гектар газар

та орооһо, 14 мянган гектарта хартаабха, 2,4 мянган га овош болон 50,5 мянган га тэжээлэй тарья таригдаха юм.

Мүнөө дээрэ Баргажанай, Зэдын, Яруунын, Загарайн, Ивалгын, Мухар-Шэбэрэй, Сэлэнгын болон Хориин аймагуудта шэниисын, обёосой, ешмээнэй, тэжээлэй ургамалнуудай үрэнһүүд асарагданхай. Бэшүүрэй, Баунтын, Захааминай, Тарбагатайн, Кабанскийн, Хэжэнгын, Хурамхаанай, Прибайкалийн, Хяагтын, Түнхэнэй аймагуудай ажахынүүд хоорондоо үрэнһэ хүрэнгөөрөө андалдажа, тарилгадаа гүйсэд бэлэн болонхой.

Республикын урда зүгтэ – Захааминай, Хяаг-тын, Мухар-Шэбэрэй, Тарбагатайн аймагуудта – хабарай тарилгын хүдэлмэри майн эхээр ха-раалагданхай. Удаань бусад аймагуудта тарилга захалха.

Восток-Телеинформ.

МАЙН 6-да ДУЙНХОР ХУРАЛ БОЛОХО

Майн эхиндэ буддын шажа-най бүхы дасангуудта жэл бүри хурагдадаг Дуйнхор хурал (Калачакра) болохонь. Республикын буддын шажантанда энэ хурал ехэ удха шанартай: XIV Далай ламаһаа, мүн 2005 ондо Бу-ряадта Кирти Ценшаб Рибмүүшын ван үгэхэ үедэ олонхимнай энэ бурханай нахилда хүртэжэ, Кала-чакрын һургаалтай нягта холбоо-той болоо.

Мүнөө жэлэй хурал Росси болон Евро-подо ори ганса Дуйнхор дуганда (Улаан-Үдын Дээдэ-Онгостойдо оршодог) хураг-дана. Дамба-Даржа Заяевай нэрэмжэтэ "Даша Чойнхорлин" гэхэн буддын шажа-най университетэй "Дуйнхор" факульте-дэй декан, гэбшэ лама Буда Цыденовэй хэлэһээр, Калачакра бурханай хурал арбан табан үдэрэй туршада үргэлжэлдэг болон гурбан хубиһаа бүридэдэг юм. Эхинэй гурбан үдэртэ бэлэдхэлэй ажал ябуулагда-жа, "Цам" хатар гүйсэдхэгдэдэг. Удаадахи

долоон хоногой туршада элһэн мандала түхээрэгдэдэг. Мандала бүтээжэ байхадаа, ламанар үдэр бүхэндэ үглөөнһөө орой болотор маани уншадаг.

Гол хубинь долоон хоног үргэлжэлдэг. Ламанар мандалые тойруулаад бүмбэнүүдые табидат, мандала соо зураглагдаһан 722 бурхадта үргэл үргэдэг, тарнинуудые уншадаг, Калачакрын до-лоон нахил хүртөөдэг.

Түгэхэлдэнь Жинсрэг ёһолол (галаар үргэл) үнгэрэгдэжэ, мандала задалагда-

даг. Ёһололой эхиндэ ламанар бурхадтай һөөргөө бусахыень гуйһан маани унша-ад, мандалая задалжа, элһыень тусхай амһартанууд руу хэдэг. Мандала задал-лагдахадаа, хамаг юумэнэй тогтууригүй болон хии хогоосоние тэмдэглэнэ гээшэ. Мандалын элһэнэй нэгэ хубиень ламанар Лусуудта үргэдэг, үлөөшыень нүзэгтэндэ хубаадаг. Мандалын элһэн тон хүсэтэй, оршон тойронхидо һайн һайхан нүлөөтэй юм.

Буда БУДАЕВ.

“ХОДОДОО БИ БАЙҢУУ”

ПРЕЗИДЕНТЫН НИГҮҮЛЭСХЫ СЭДЬХЭЛЭЙ ҮДЭШЭ ҮБШЭН ХҮҮГЭДТЭ
ХОЁР ХАХАД МИЛЛИОН ТҮХЭРИГ СУГЛУУЛАА

Энэ хэмжээ ябуулга апрелийн 25-да “Үхибүүндэ ами наһа бэлэглэ!” уржа доро үнгэргэгдөө. Суглархан мүнгэн онкологийн үбшэнүүдтэй хүүгэдтэ гаргашалагдаха.

“Тус хэмжээ ябуулга гурбадахия үнгэргэгдэбэ, тийн жэлһээ жэлдэ меце-надуудай тоо олошорно, - гэжэ Бурядай

Президент Вячеслав Наговицын тэмдэглээ. – Буянта хэрэг үйлэдэлгын заншал олон жэлэй саана мүнделөө. Баян хүнүүд анхандаа өөрингөө мүнгэн зөөрээр больница болон нургуулинуудые, харгинуудые баридаг, зоной аша туһада үргэл хэдэг байһан. Мүнөө энэ найн найхан заншал нэргэргэгдэжэ байна”.

Тус хэмжээ ябуулгада Сибирийн федеральна тойрогто Рос-сийн Федерациин Президентын бүрин этигэмжэтэ түлөөлэгшэ Виктор Толоконский, Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич гэгшэд хабаадаа.

Онкологийн үбшэнүүдтэй хүүгэдэй гэртэхиние дэмжэлгын мүнгэн зөөри нөөсэлдэг “Хододоо би байһуу” гэнэн хүүгэдтэ туһалалгын жасын зүгһөө Василий Михайлов үгэ хэлэхэдээ, тус жаса үбшэн хүүгэдтэй табан эжынэрэй үүсхэлээр байгуулагдаа гэжэ тэмдэглээ.

“Мүнөө энэ мухай үбшэндэ нэрбэгдэһэн хүүгэд олошоржо байна. Хэрбээ 2005 ондо республикада 48 үхибүүн тоологдодог наа, мүнөө тэдэнэй тоо 142-то хүрөө, - гэжэ тэрэ онсолоо. - Гэбэшье тэдэнэй дунда наһа бараха ушар үсөөрөө. Жэшээн, 2009 ондо 100 мянган ажаһуугшадай 4,8 процентнь ами наһантаяа хахасадаг наа, үнгэрэгшэ жэлэй дүнгүүдээр энэнь 3,53 процент гэжэ бүридхэгдөө”.

“Единая Россия” партиин региональна таһагай түрүүлэгшэ Владимир Павловай хэлэхээр, тус таһаг 100 мянган түхэриг оруулһан байна. Тэрэшлэн республикымнай түрүү предпрятинууд, коммерческэ эмхинүүд баһал дэмжэлгын мүнгэ оруулжа, үбшэн хүүгэдтэ нилээд туһалаа гээшэ. Пенсионернүүдшье, министрнүүдшье адли тэгшээр гэхээр хубитануудаа оруулаа. Жэшээн, Кабанский аймагай пенсионерка Наталья Сошневa 4 мянганһаа үлүүтэй мүнгэ үргөө, харин 9 министрнүүд дүн хамта 39 мянган түхэриг оруулаа.

Эндэ ямар юумэнүүд аукциондо табятай байгаа – баһал һонирхоомор. Евгений Болбосовой “Чемпион” гэнэн скульптурые болон Бальжинима Доржиевай “Девушка и черный шелк” гэнэн зурагые хүнүүд яһала “булялдаа”. “Чемпион” аукциондо 25 мян-

ган түхэригөөр табигдаһан аад, 100 мянган түхэригөөр, зүгөөр 35 мянгата зураг аяар 210 мянган түхэригөөр худалдагдаа.

Татьяна ЖИМБУЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

ВЕТЕРАНУУДАТА - ХҮНГЭЛЭЛТЭНҮҮД

Ажаһуудалай хэрэглэл хангалгын 48 предпрятину ветерануудта тусхай сэнгүүдые дурадхана. ХИМЧИСТКА-ПРАЧЕЧНАУУД: “Лотос” Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай ветерануудта болон 1 бүлэгэй инвалидуудта 10 процентээр, ахарин оюутадта болон олон хүүгэдтэй гэр бүлэнүүдтэ 5 процентээр сэнгээ буулгана; “Ниагара” пенсионернүүдтэ 10 процентээр сэнгүүдээ дошолуулна; “Радуга” – ветерануудта (10 процентээр) болон 70 гаран наһатай зондо (5 процентээр). Мүн тиихэдэ “Трифоновские бани” гэнэн банно-прачечна комплекс дайнда хабаадагшадта хангалгануудаа хахад сэнгээрнэ үзүүлхэ юм.

ПАРИКМАХЕРСКАУУД: Бабушкинай үйлсөөр оршодог “ИнАвто” БРО-до пенсионернүүд 100 түхэригөөр үнэээ заһуулха, Сахьяновагай гудамжын “Дела рук” болон Жердевай үйлсын “Афродита” парикмахерсканууд 150 түхэриг эрихэ. 70 гаран наһатай зон Фрунзын гудамжар оршодог “Лилу” болон Октябрийн 50 жэлэй ойн проспектын “Николь” соо 100 түхэригөөр үнэээ абхуулха. Тиихэдэ пенсионернүүд үглөөнэй 9-һөө 12 саг болотор Барилгашадай проспектын “Краса” соо 100 түхэриг, Ключевскойн “У Анны” парикмахерска соо 150 түхэриг түлээ болоно, зүгөөр бүхэй май харын үргэлжэдэ дайнай ветеранууд 50-100 түхэригөөр, оюутад – 200, 7 наһа хүрөөгүй хүүгэд 80 түхэригөөр хангагдаха. Октябрийн үйлсын “Ольга” салон

дайнай ветеранууд миинтээр, наһанайнгаа амаралтада гараһан эхэнэрнүүд 200 түхэригөөр, харин эрэшүүл 150 түхэригөөр үнэээ абхуулха аргатай. Модогоевой үйлсын “Мерцана, Лариса” салондо пенсионернүүд 180 түхэриг, дайнай ветеранууд 100 түхэриг түлэхэ.

ГУТАЛАЙ МАСТЕРСКОЙНУУД: Ключевской гудамжар оршодог ИП Доржиевай, Гагаринай үйлсын “Башмачок” павильон (ИП С.В.Ширабин) дайнай ветерануудые түлбэриггүйгөөр хангаха.

БАНИНУУД: Смолиной үйлсын “Вера” среда болон пятницада дайнай ветерануудые миинтээр, пенсионернүүдые 70 түхэригөөр, четвергдэ оюутадые 90 түхэригөөр хангаха. “Трифоновские бани” вторник болон четвергдэ пенсионернүүдые болон оюутадые 100 түхэригөөр, харин дайнай ветерануудые түлбэриггүйгөөр урина. Гагаринай үйлсын банида булта зон 100 түхэриг түлэхэ. Октябрийн үйлсын банида понеделник болон средада 100 түхэригөөр ороходо болоно.

“СИБИРЯЧКА” соо (ИП Т.А.Рузматова) наһанайнгаа амаралтада гараһан зон 10 процентээр доошо сэнгээр, харин дайнай ветеранууд хахад сэнгээрнэ часуудаа заһуулха аргатай.

СОНХО ТАБИДАГ КОМПАНИНУУД хүнгэлэлтэнүүдые дурадхана гэбэл: “GEALAN» Забайкалье» - 15 процентын, “СМТ-Регион» 000 – 30, “Окна от Ермака” болон “Платина» 000 – 20.

Людмила ОЧИРОВА.

Арадай Хуралай Зүблэлэй ээлжээтэ зүблөөн дээрэ гурбан асуудал зүбшэн хэлсэгдээ. Тэдэнэй нэгэ-ниинь - “РБ-гэй дэбисхэр дээрэ шажан мүргэлэй ажал ябуулга тухай” республикын хуули бэелүүлгын ябаса шэнжэлэлгэ.

ШАЖАН МҮРГЭЛ, ЗАСАГ ТҮРЭ – СУГ ХАМТА

1997 ондо абтагдаһан энэ хуули тэрэ үе сагтаа тон хэрэгтэй байгаа, зүгөөр мүнөө зарим дүримүүдын хуушараа, федеральна хуулишье хубилгагдаа гэжэ депутатууд тэмдэглэа.

Президентын захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ Петр Носков элидхэл хэхэдээ, тус хуулийн 6-дахи статья онсо анхарал хандуулхые дурадхаа. Юуб гэбэл, статьягай ёһоор, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн зургаанууд шажан мүргэлэй эмхинүүдэй зууршалгаар ямар нэгэн шажанай бүлэгэй нангинда тоолодог газарнуудые тусхай харууһатай дэбисхэр гэжэ сонсохохо аргатай. Гэбэшье, иимэ дурадхалтай нэгэшье мэдүүлгэ ороогүй. Тиимэһээ хуулиие энэ талаар шангалха шухала. Улаан-Үдын болон Бурядай епископ Савватиин хэлэхээр, тэрэ энээнһээ урид тус хуули тухай дуулаашьегүй. “Тэнгэри” гэнэн бөө шажан-танай бүлгэмэй түрүүлэгшэ Баир Цырендоржиев угай мүргэлэй газарнуудта анхаралаа хандуулха болоһон тухайгаа мэдүүлээ.

Гадна Зүблэлэй зүблөөндэ Улаан-Үдын “Хамбын Хүрээ” дасанай шэрээтэ лама Баир Аюшеев, Улаан-Үдэдэ лалын шажантанай эмхиин имам Айрат Хазрат Гизатулла гэгшэд хабаадаа юм.

Арадай Хуралай Регионууд хоорондын харилсаануудай, үндэһэ яһатанай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хорооной түрүүлэгшэ Владимир Булдаев шажан мүргэлэй эмхинүүдтэ мүнгэн туһаламжа үзүүлхэ арга боломжо тухай бодожо үзэхэ урталтайгаар депутатуудта хандаа. Мүнөө республика дасан, сүмэ болон шажан шүтээнэй бусад объектнүүдэй нэльбэн шэнэлэгэ болон барилгада нилээд ехэ мүнгэ шэглүүлнэ. Зүгөөр энэнь РБ-гэй Президентын жасаһаа гаргашалагдадаг юм.

“Шажанай бүхы бүлгэмүүд ниигэмэй асуудалнуудаар ажал ябуулдаг, хуули буса ябадалнуудтай, архидалга болон хорото бодос хэрэглэлгэтэй тэмсэдэг. Эдэ бүгэдыень хараадаа абан, шажан мүргэлэй эмхинүүдтэй харилсаа холбоотойгоор хүдэлхэ ёһотойбди. Тиигэхын тула шажан мүргэлэй эмхинүүдэй болон засаг зургаанай хоорондохи харилсаа холбоо хуулиа болгохо шухала”, - гэжэ Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич хэлээ.

Андрей ХАЛБАШКЕЕВ.
Авторай фото.

ЭРЭЛХЭГ БААТАРНУУДА – ХЭТЭ МҮНХЫН ДУРАСХААЛ

Бурядай Прибайкалийн аймагай Нестерово һууринда Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэз дайнда алдалан унаһан сэрэгшэдэй хүшөө нэргээгдээ.

“Дайшалхы алдарай” хүшөө сүүдэй приставүүдэй федеральна албанай РБ-дэхи управленийн мүнгэн зөөрээр нэльбэн шэнэлэгдэбэ. Тийн Майн 9-дэ, Агуухэз Илалтын һайндэртэ, тус хүшөөдэ баглаа сээсэгүүд табигдаха, мүн хэдэн буунуудаар нэгэ доро буудагдаха.

Дурасхаалай хүшөө 1970 ондо Илалтын 25 жэлэй ойдо зориулагдан бодхоогдоһон аад, мүнөө болотор нэгэшье дахин заһабарилгадагүй байгаа. Эндэ Батурино, Нестерово, Гурулево, Молчаново болон Сахарово нютагуудһаа дайнда мордоод, амиды мэндэ бусаагүй 153 сэрэгшын нэрэ обогүүд һиилэйтэй юм.

Восток-Телеинформ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной майн 2-5

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН
02.05 9.00 Бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХ ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД
02.05 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАТ
Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдын хүтэлбэрийн, хуули ёноной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)
"Буряад Республикада эрхэтэнэй ниигэм байгуулха болон республикын социально-экономическа хүгжэлтэ хангаха талаар Буряад Республикын депутатуудай үүргэ болон зорилгонууд" гэнэн асуудалаар Буряад Республикада түлөөлэлгэтэ зургаануудай бүхы шатануудай депутатуудай гурбадахи сьездэд бэлдэлгэ тухай
03.05 11.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

"Агналга болон агнуурийн нөөсөнүүдые хамгаалха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
03.05 10.00 каб.218
"Россиин Федерациин Газарай кодекс то болон Россиин Федерациин зарим хуули ёноной актуудта хубилалтануудые оруулха болон "Газарнуудые болон газарай участогуудые нэгэ бүлэгһөө ондоо бүлэгтэ оруулха тухай" федеральна хуулиие хүсэээ буураһанда тоолохо тухай" 50654-6 дугаарай федеральна хуулийн түлэб тухай
04.05 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

"Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
03.05 10.00 каб.212
Буряад Республикын Арадай Хуралай болон Хальмаг Республикын Арадай Хуралай хоорондо харилсаа холбоонууд тухай хэлсээнэй түлэб тухай
04.05 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Северобайкальск хото, Северобайкальска болон Муяын аймагуудаар ябажа ерэнэй дүнгүүд тухай
03.05 10.00 каб.218
1. "Нуралсал тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
2. "Буряад Республикада эрдэм ухаан болон эрдэмэй-техническэ политика тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
04.05 10.00, 10.30 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

1. "Олон үүргэтэ электрон карта тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
2. "Социальна хүлээлгын хэлсээгээр үгтэдэг гэр байрада хэрэгтэй эрхэтэдые бүридхэлдэ абалгын дүрим тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
03.05 14.00, 15.00 каб.203
"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ модо тушаан абалгын болон ашалгын ажал ябуулга эмхидхээ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
04.05 10.00 каб.203

III. НҮҮМЭЛ "ДҮХЭРИГ ШЭРЭЭ" Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)
Северобайкальска аймагта "Аяншалга тухай" Буряад Республикын Хуули бөөлүүлгын ябаса тухай
05.05 Нижнеангарск тосхон

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН НЮТАГАЙ ӨӨНЭДЫН ХҮТЭЛБЭРИЙН ЗУРГААНУУДАЙ ХАРИЛСАА ХОЛБООНУУД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хорооной "Буряад Республикада эрхэтэнэй ниигэм байгуулха болон республикын социально-экономическа хүгжэлтэ хангаха талаар Буряад Республикын депутатуудай үүргэ болон зорилгонууд" гэнэн асуудалаар Буряад Республикада түлөөлэлгэтэ зургаануудай бүхы шатануудай депутатуудай гурбадахи сьездын тогтоомжын түлэбтэ дурадхалнуудые бэлдэхэ талаар зүблөөндэ хабаадалга
03.05 Яруунын аймаг, Сосновое-Озерское хуурин

V. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

М.М.Гершевич – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
02.05 9.00-12.00 каб.118/327

Хүдөө хууринуудаа һэргээн хүгжөөө

ЗОНОЙ БАЙДАЛ ЗАЛАРАН ХУБИЛНА

Албанай хэрэгээр Бэшүүрэй аймагай Шэбэртэ нютагта ябаха үедөө хүдөө хууриной захиргаанай толгойлошго Ц-Д.Ц.ШОЙМПОЛОВТОЙ хөөрлэдэһэн байнабди.

- Хүндэтэ Цырен-Дондок Цыдыпович, Шэбэртэдэ хэды хүн зон, хэды үрхэтэ айл тоологдоноб?

- Бүхы дээрээ 410 айл, 1480 хүн ажаһууна. Дүрбэнэй нэгэ хуби гэхэ гү, али 359-ниинь хүүгэд, 15,4% - пенсионернүүд, 60,3% гү, али 893-ниинь ажал хэжэ наһанай зон болоно.

- Ажалаар булта хангаданхай гү?

- 588 хүмнай экономикын һалбарида хүдэлнэ. Модо үйлдэбэрлэгэдэ – 163 хүн. Бюджетнэ һалбарида 124 хүн ажаллана. Хубийн ажахи 301 хүн гэхэ гү, али 51,2% зон эрхилдэг.

Ажалгүшүүлэй тоо – 305 хүн, тэрэ тоодо 104 хурагшад. Априлийн 1-нэй мэдээгээр, Ажалаар хангалгын түбтэ 3 хүн бүридхэлдэ абтанхай. Жэлэй эхинһээ 2 хүн ажалтай болоо.

- Зоной салын хүлһэн дунда зэргээр хэды болоноб? Мүнгэнэйн оло оршо, һуудал байдалайн хэмжээн ямар бэ?

- 330 хүн гү, али бүхы ажаһуугшадтай 22,3 процентнь һуудал байдалда хэрэгтэй эгээн доодо хэмжээнһээ бага мүнгэн оло оршотой юм.

Хубийн ажахытай, мүн өөрын хэрэг эрхилдэг зоной оло оршо дунда зэргээр 8460 түхэриг болоно. Модо үйлдэбэридэ хүдэлэгшэд – 4525,2 түхэриг,

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

таряашадай фермерскэ ажахида 3533,6 түхэриг оло олодог байна.

Бүхы дээрэнь абаад үзэхэдэ, үнгэрһэн жэлэйхитэй сасуулбал, нара бүрийн дунда зэргын мүнгэн оршо 38,2 процент дээшэлээ гээд тэмдэглэхээр.

- Нютагай зон соёлой талаар хэр хангалтатайб, Соёлой байшан хүдэлдэг гү?

- Соёлой-спортивна комплексын байшан зайн галаар болон дулаагаар үшөөл хангагдаагүй байна. Энэ жэлэй туршада дулаасуулгын түхээрлэгэ тодохын тула 300 мянган түхэриг мүнгэн Буряад Республикын Президентын жасаһаа үгтэнэ.

Урда жэлнүүдтэ мүнгэнэй дуталдаһанһаа боложо, соёлой ажалшад 0,25 ставка салинтай байгаа. Энэ жэлэй априлийн 1-һээ байдал хубилжа эхилээ. Нютагай депутатуудай Сөвөдэй сессии дээрэ "Хайранга" гэжэ со-

ёлой-амаралтын түб (КДЦ) нээхэ тухай шийдхэбэри абтаад, урид хүдэлдэг байһан соёлой эмхи зургаанууд нэгдэхэдэжэ, Уставын баталагдаа, налогово эмхинүүдтэ бүридхэлдэ абтаа. Энэ түбтэ хүдэлдэг зоной салын дээшэлхэ, ажальнынһые эршэдэхэ, шэнэ зали абаха юм.

Клубай хүдэлмэрилэгшэд бүхы дээрээ 42 хэмжээ ябуулга, тэрэ тоодо 16 хүүгэдтэ зорюулан наада үнгэргөө. Сагаалганай, мартын 8-най, Эсэгэ ороноо хамгаалагшадтай үдэрэй баяр, "Гэсэр", "Дангина" мэтын конкурсууд нютагай зоние ханаан баясуулдаг.

"Аянга" жэшээтэ ансамбльнай республикын хэмжээнэй ехэ конкурсуудта эдэбхитэй хабаададаг, мэдээжэ болонхой. Хонгёо һайхан хоолойтой Эржэна Гатыпова, Лера Гомбоева басагаднай республикын "Байгалай мүнгэн хоолой", "Мүнгэн сэрэг" конкурс-

нуудта, харин Лера Гомбоева уласхоорондын "Азиин хоолой" мурьсөөндэ бэлиг шадабарияа харуулаа.

- Шэбэртын хургуули бүхы Буряад соогоо суутай гэжэ мэдэнэбди. Мүнөө үеын залуу хүрэг хэр хуранаб, ямар амжалта туйланаб?

- Захиргаанаймнай харьяата газар дээрэ 2 хургуули оршодог. Дабаатын эхин хургуулида – 12, Шэбэртын дунда хургуулида 181 үхибүүн хурадаг. 42 үхибүү хангаха аргатай хүүгэдэй саадта 58 үхибүүн ябана. Дунда хургуулийн дэргэдэ ДЮСШ-гай таһаг, искусствын хургуули, мүн жэшээтэ "Аянга" ансамбль хүдэлдэг юм.

хургуули өөрын хамһабариин ажахытай, тиимэһээ хүүгэд үнэгүй халуун хоол баридаг.

"Жэлэй эрхим хурагша" гэнэн аймагай конкурсдо түрүүлээд, республикын хэмжээндэ амжалта туйлаһан 11-дэхи классай шаби Александр Дамбаев "XXI зуун жэлэй түрүүтэн" гэнэн номинацида лауреат болоо. "Ерээдүйдэ алхам" гэнэн республикын хүүгэдэй эрдэмэй конференцидэ Шэбэртын хурагшад гурбан түрүү, хоёр удаа 3-дахи хуури эзэлһэн юм.

Март нарада Хэжэнгэдэ үнгэрһэн математикаар олимпиадада хабаадаад, хоёрдохи хуурида гараа. "Буряад хэлэн баян даа" гэнэн республикын мурьсөөндэ хабаадаһан манай Вероника Голванова 2-дохи хуури эзэлээ.

"Минии тоонто нютаг" гэнэн республикын мурьсөөндэ түрүүлһэн Сарана Мардаева Бүхэ-россиин конкурсдо Москва ошоо.

Сыржу Дамбаевна Будажапова багшань али олон мурьсөөнүүдтэ илагшадые бэлдэжэл байдаг габьяатай.

Залуу үетэн спортоор бэээ һоридог, элдэб мурьсөөнүүдтэ яһала амжалта туйладаг. Басагад-боксернууд Шэтэдэ зональна мурьсөөндэ хоёрдохи, мүн 3 гурбадахи шангай хуури эзэлээд ерээ.

Слава Будажапов Закаменскда үнгэрһэн республикын турниртай илажа гараад, чемпион болоо, спортсменүүднай шангай 1-дэхи, хоёр 2-дохи хуури эзэлһэн юм.

"Самый классный классный" гэжэ аймагай конкурсдо Гранпридэ хүртэһэн хургуулиимнай багша Любовь Цыреновна Очирова республикын мурьсөөндэ дипломдо, мүн Буряадай гүрэнэй университетэй тусхай шанда хүртэһэн байна.

- Дайнай болон ара талын ажалай ветеранууд олон гү?

- Нютагаймнай 21 баатар сэрэгшэ дайнһаа бусаагүй, тэдэнэй дурасхаал манай зүрхэ сэдхэлдэ мүнхэ. хургуулийн музей соо нэрэнүүдын мүнхэрүүлэгдэнхэй. Мүнөө үедэ дайнда хабаадаһан ганса ветеран Цыден Балданович Доржиев, мүн ара талын ажалшад – 34 хүн амиды мэндэ ажаһууна. Эдэ аха захатанаа, Шэбэртынгээ улад зоние Агуухэ Илалтын һайндэрөөр амаршалнаб!

- Нийнта даа, Цырен-Дондок Цыдыпович! Ажалдантай амжалта, гэр бүлэдэнтай аза жаргал хүсэнэбди.

Туяна САМБЯЛОВА, манай корр.

Фоторепортаж

ЦЫРЕНДОНДОК БАТУЕВИЧ ЖАМСАРАНОВ 1938 ондо Батын Жамсаранай бүлэдэ түрэн. Дунда нургуули түгэсхөөд, сэрэгэй алба гараһан. Хожомын хүдөө ажахын дээдэ нургуули дүүргэжэ, «Эрдэм» совхоздо бухгалтерээр, ахамад экономистаар, партийна эмхиин секретаряар хүдэлөө.

1973 онһоо Суулгын совхозой директор, 1980 онһоо республикын Гүрэнэй страхованиин управление даагша байһан.

Цырендондок Жамсаранов «Буряад үнэндэ», Мухар-Шэбэрэй аймагай сониндо хэблүүлхээ хүдөөгэй нонинуудые редакци руу саг үргэлжэ эльгээдэг эдэбхитэй бэшэгшэ байһан. Гадна Түгнын аха үеын зонтой ходо золгожо, дүтөөр харилсадаг байһан тула Мухар-Шэбэртээ угай бэшэг хамагай түрүүн суглуулжа эхилһэн хүнүүдэй нэгэн болоно. Тиэхэнээ гадуур шүлэгшье урлаад абадаг байгаа. Тэднээ ном болгожо хэблүүлхэл найдалтай байбашье, арай үрдингүй, хада гэртээ харин ошоһониин харамтай. Эсэгынгээ нангин хүсэлье Светлана басаганиин хүсэлдүүлхэ үйлэ заяатай байба. Табан жэлэй үмэнэ абынгаа дэбтэрье уудалжа, «Түгнээ магтан дуугаа дуулая» гэһэн нилээд зузаан ном аяар мянган хэнгээр хэблүүлэн гаргаһан. Энэ хэрэгшье нь нютагай зон аргагүй ехээр дэмжэжэ, олоной оролдолгоор номтой танилсалгашье түрэн нютаг Боомдонь эмхидхэгдээ бэлэй.

Мухоршибирский район 85 лет

Районный конкурс «Түгнэ тоонто нютагтаа...» по творчеству поэта-земляка Цырендондока Батуевича Жамсаранова

Түхэрэи Буряадай энгэр дээрэ
Түгнэ нютагни оршонои даа.
Түрүүлэн, жаргалта байдал тээшэ
Түүхэтэ замаараа дабианал даа!

ТҮГНЭЭ МАГТАН, ДУУГАА ДУУЛАЯ

ТҮГНЭ ТООНТО НЮТАГТАА...

Цырендондок Жамсарановай дурасхаалда зорюулагдаһан «Түгнэ тоонто нютагтаа» гэжэ уран уншагшадай урилдаан аймагай хэмжээндэ Боом нютагта апрелин 26-да үндэрлэбэ. Мухар-Шэбэрэй нургуулинуудай 100-һаа үлүүтэй шабинар «Түгнээ магтан дуугаа дуулая» гэһэн суглуулбаринаа шүлэгүүдые тайзан дээрэнээ уранаар уншаба.

Үргэн Түгнын бүхы шахуу нютаг хуруинуудһаа хабаадагшад байгаа. Нэрлэбэл, Сагаан-Нуур, Хүсөөтэ, Суулга, Хушуун-Үзүүр, Мухар-Шэбэр, Бар, хутай, Галтай, Түгнэ, Хара-Шэбэр болон бусад нютагуудай түлөөлэгшэд – эдир хөөрхэн үхибүүд нютагаа магтан түүрээһэн уянгата мүнүүдые уншахадань, Боомой соёлой түбтэ сугларагшад халуун альга ташалгаар угтаа. Наһанайнгаа илгаагар үхибүүд гурбан бүлэг болоод хубааржа мүрһэбэ.

Эдир уншаашадай (1-4 классууд) дундаһаа хутайн нургуулин 4-дэхи классай нургаша Валерия Гомбожапова 3-дахи нуррида гараа. 2-дохи нурри Боомой

нургуулин Николай Попов абаа. хутайн нургуулин 1-дэхи классай шаби Аюша Жигжитов түрүүлжэ гараба. Тэрэ Буряадай Арадай Хуралай депутат З.Л. Цыбикмитовэй мунгэн шанда болон Буряадай нуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын грамотада хүртэбэ. Мүн лэ иимэ шангууд удаадахи бүлэгтэ (5-8 классууд) илаһан Боомой нургуулин 6-дахи классай нургаша Бато Балдановта барюулагдаа. Галтайн нургуулин 8-дахи классай нургаша Диана Цыденова 2-дохи нуррида гараа, Хүсөөтын нургуулин Аюна Эрдынеева 3-дахи нурри абаа. Гурбадахи бүлэгтэ Мухар-Шэбэрэй 1-дэхи нургуулин 11-дэхи классай нургаша Арья Норбоев 3-дахи нуррида, Хүсөөтын 10-дахи классай нургаша Цыден-Дамба Матхалов 2-дохи нуррида хүртөө. Боомой нургуулин 11-дэхи классай нургаша Эржена Цыбикова түрүүлжэ, үнэтэ шангуудта хүртэбэ. Эдэ шалгарагшадые бэлдэһэн бүхы багшанарта мүн баһа баярай бэшэгүүд Буряадай Арадай Хуралай депутат З.Л.

Боомой номоной гулваа А.Б.Раднаева Аюша Жигжитовтэ шан барюулна

Хүсөөтын нургашад түрүү тоодо

Цыбикмитовэй зүгһөө үгтөө. Бүхы хабаадагшадта гарай бэлэг Жамсарановтанай бүлэ барюулаа. Цырендондок Батуевичай наһанайн нүхэр Дора Жалсараевнашье тухай шан байгуулһан. Энэ мүрһөөнэй дүнгүүдээр шалгаржа гараһан эрхим уншагшад Цырендондок Жамсарановай найруулгануудаар бэшэгдэхээ байһан аудионорм бэлдэлгэдэ хабаадаха аргада хүртэбэ. Иигэжэ эсэ-

гынгээ нэрэ мүнхэрүүлжэ, түрэн нютагаа нэрлүүлжэ байһан Жамсарановтанай бүлэ – олоной жэшээ. Тэдэн гэр бүлынгөө зүгһөө Боомой номоной гулваа Александра Бимбаевна Раднаевада, нургуулин директор Надежда Бимбаевна Тагаровада, мүн эмхидхэлэй бүхы хэрэг ябуулха талаар горитой оролдолго гаргаһан нютагай зондо баяра мэдүүлнэ. **Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА.**

ТҮГНЭМНАЙ БАЯН ДАА

Түрэл Буряадаа энхэрэе,
Тоонто Түгнээ дэмжэе,
Түрүүн хүбүүдэе магтая,
Түргэн хүлэгүүдэе алдаршуулая.

Түрэл Түгнэдэмнай найман эсэгэ,
Түрэл аха дүүнэрнай Хоридо, Хэжэнгэдэ,
Талмайтай, хадатай Яруунада, Загарайда,
Тала уужамтай Агада, Онондо.

Ажалай оношые хүбүүднай олонхой,
Амгалан байдалай ашые зоринхой,
Алдар нэрээ нэрлүүлһэн Анханай суута буряад арад.

Түгнынгөө баялигые түмэн зондоо дэлгэжэ,
Түүхээ шэнэлжэ, урагшаа хугжэжэ,
Түбхинэн жаргалтай Түгнын зон
Түүхээр баян домогтой.

НАМДАА ШИМНИ НАЙДААРАЙ

Огторгойн олон одод соо Аляханийн минии одон бэ,
Олон үетэн нүхэд соо Аляханийн минии инаг бэ?

Ходо шэртэн хараа һаа, Толорһон одоноо олохол байхаб,
Хани нүхэдэй дундаһаа Ханилха шамтаяа ушархал байхаб.

Сагай найхан үедэ Сасуутан нүхэд хүхюутэй,
Сэбэр шарайгааршни шамайгаа Сэгнэн, сэгнэн тодорүүлнам.

Намдаа шимни найдаарай, Нангин дураараа харюусаарай.
Наһанайм ганса инагни, Намдаа шимни найдаарай.

Жамсарановтанай бүлэ: Лариса, Слава, Света

Агууехэ Илалтын 67 жэлэй ойдо

БААТАР СЭРЭГШЫН АЛДАР ГАБЬЯА ҮНЭШЭГҮЙ

ЭСЭГЭ ОРОНОО хамгаалгын Агууехэ дайн манай гүрэнэй ажабайдалда, зоной ажал хэрэгүүдтэ айхабатар ехэ хубилалтануудые хээ нэн. Совет хүнүүдые нэгэдүүлхэ, Эхэ орондоо дурлал болон бээ үгэнги, үнэн сэхэ байлгые тэдэнэртэ хүмүүжүүлхэ, социализмын асари ехэ туйлалтануудые аршалан хамгаалха гээшэ Эсэгийн дайнай жэлнүүдтэ Коммунист партиин үзэл сурталай хүдэлмэрийн гол зорилго болодог байгаа.

“Буряад-Монголой үнэн” газетэдэ хүдэлжэ байтараа гү, али дайнай хүлээр бусажа ерэхэдээ, журналистнуудаар ажаллаһан Намдаг Цыбенков, Галан Данзанов, Цымжит Цыдыпов, Дамба Цыбенков, Цыбан-Доржо Дугаров, Антон Мантаев, Цырен Субанов, Циден Цибудеев, Цырен Очиров, Мүнхэ Нимаев, Бата Дашиев, Насаг Цыбикдоржиев, Жалсан Дондитов, Даша Лубсанов, Гармажаб Санжиев, Цырендаша Будаев болон бусад фронт мордожо, эрэлхэг зоригтойгоор дайладалхан юм. Тус газетын корреспондентнууд, оршуулагшад байһан Д-Ц. Дансарунов, Д-Д. Дашиев, П. Доржиев, Б. Дугаров болон Б. Хоршинжабон гэгшэд дайнай талмай дээрэ баатарай үхэлөөр унаһан байгаа. Баатар сэрэгшэдэймнай нэрэнүүд Хэблэлэй байшан соохи Дурасхаалай самбар дээрэ алтан үзэгүүдээр бэшгэдэнхэй.

Эдэнэй олонхинь бүхы наһаараа газетэ, журналда, номой хэблэлдэ хүдэлжэ, мэдээжэ журналистнууд, харин нүгөө зариманиинь эрдэмэй харгыгаар дабшажа, суута эрдэмтэд болоһон байха юм. Хайндэрэй үедэ энгэртэ орден, медальнуудаа яларууһан, хангиргаһан баатар сэрэгшэдэйнгээ ажалдаа ерэхыень харахада, баярлахаар, омогорхохоор байдаг нэн даа. Мүнөө редакция хүдэлһэн фронтовигуудай нэгэн - Ленинэй орденто Намдаг Цыбенович Цыбенов тухай хөөрөхэмнай.

Намдаг Цыбенов 1908 оной шорой шара Бишэн жэлдэ Шэтэ можын Петровск-Забайкальскиин районий Үбэр-Үнгөө нотагта дунда шадалтай таряашанай бүлэдэ түрэнэн байгаа. Бага балшар наһандаа түрэлхидһөө гээгдэжэ, үлдэхэ даарахые үзөө нааб даа. Нютагайнгаа баяшуулда хүлһэншэнөөр ажаллаха баатай болобо. Тиигэбэшье эхин шатын хургуули дүүргэбэ.

Гараха түрэхэһөө шуран солбон хүбүүн комсомоло орожо, залуушуулай дунда ябуулагдадаг хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаададаг байгаа. Тиин 1930 ондо ВЛКСМ-эй ЦК-гай уряагаар Н.Ц.Цыбенов Дээдэ-Үдэ ерэжэ, Буряадай үндэһэн полиграфистнуудай зэргэдэ орожо, гүрэнэй типографида үзэг холбогшын, корректорэй мэргэжэл шудалаа нэн. 1932 ондо Буряадай комсомол тэрэниие Эрхүүгэй соёл-гэгээрэлэй гурбан жэлэй хургуулида эльгээбэ. Хургуулиа дүүргэхэдээ, Н.Ц.Цыбенов “Буряад-Монголой үнэн” газетэдэ бэшэшэнээр ажалда оробо. Эндэ тэрэнэй бэшэхэ, эмхидхэхэ бэлиг шадари тодорoo бэлэй.

Дайнай эхилхэдэ, Намдаг Цыбенов 1941 оной октябрьда Москва шадар байдалдаанда ороо нэн.

Зүүн Сибириин 93-дахи дивизи декабрь нарада добтолгодо оробо. Сычевко тосхон шадар болоһон шанга тулалдаанда командирайнгаа алуулхада, тэрэ подразделениеэ ударидаба. Эндэ Цыбенов шархатабашье, байлдаанай талмай дээрэ үлэжэ, дайсанай хэдэн сэрэгшэдые хүнөөбэ. Энээнэйнгээ түлөө тэрэ “Шэн зоригой түлөө” медальда хүртэһэн байгаа.

Саашадаа нэгэ байлдаанай үедэ тэрэнэй шархатажа, госпитальдо аргалуулаад гарахадань, гвардеецые Курск шадархи частьнуудай нэгэндэ эльгээгээ нэн. 1943 оной август нарада Курска дүхэригтэхи Ольховатко-Поныри тосхондо болоһон тулалдаанда станкова пулемёдой расчедой командир гансаараа үлэхэдөө, дайсанай бронемашина, хэдэн солдадые усадхахадань, “Шэн зоригой түлөө” хоёрдохи медаль энгэртэнь яларба.

1943 оной сентябриин 22-то дайсанай сэрэгшэд зургаан танкнуудаар дэмжэгдэн, Петровка тээшэ добтолоо нэн. Цыбенов 2 танкыень урагшань табяад, пулемёдоор буудажэ, немец ябаган сэрэгшэдые таһара сохёо бэлэй. Энэ байлдаанда тэрэ зуугаад гитлеровскэ сэрэгшэдые хюдажа, хүлһөөн буулгаба. Эндэ эрэлхэг зориг, баатаршалга гаргаһанайнь түлөө Намдаг Цыбенович Цыбеновтэ Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэ олгохые зууршалга хэхэдэнь, мэдэгдээгүй ушар шалтагаанаар энэнь бэлүүлэгдэнгүй, СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй 1944 оной январин 15-най Зарлигаар тэрэ Ленинэй орденоор шагнагдаа нэн.

Удаань баатар сэрэгшэ үшөө хэдэн байлдаанда шалгарһанайнгаа түлөө “Шэн зоригой түлөө” гурбадахи медальар, Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай I шатын орденээр, олон медальар шагнагдаһан байгаа. Эрэлхэг сержант 4 дахин шархатаашье наа, һөөргөө жагсаалдаа бусадаг нэн.

Дайгаа дүүргээд, даагаяа хүүлдээд, бусажа ерэхэдээ, Намдаг Цыбенович Цыбенов “Буряад-Монголой үнэн” газетэдэ литературна хүдэлмэрилэгшөөр, өөһэдын корреспондентээр, таһагые даагшаар хүдэлөө нэн. Дүшэ гаран жэлдэ үнэн сэхээр ажаллаһанайнгаа түлөө СССР-эй Журналистнуудай холбооной гэшүүн Н.Ц.Цыбенов “Шэнэ газар ашаглаһанай түлөө” медальар, БурАСССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Хүндэлэлэй хэдэн грамотаар шагнагдаһан, “Буряадай АССР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ” гэнэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байха юм.

Дайнай болон ажалай ветеран, хэдэн үеын журналистнуудые хурган хүмүүжүүлэгшэ Намдаг Цыбенович Цыбеновэй дурасхаалые нангинаар сахижа, 100 жэлэйн алдарт аюе республикымнай олонитэ, Ветерануудай совет, бүхы наһаяа зорюуһан түрэл газетэнь, нотагаархидын, түрэл гаралын 2008 оной алтан намарай эхиндэ үргэнөөр тэмдэглээ нэн. Урдандаа партийна хүдэлмэрилэгшэ ябаһан Владимир Доржиевич Раднаев түрүүтэй “Хёлгын гол” гэжэ нотагаархидай эблэлэй түлөөлэгшэд олоороо Улаан-Үдэ ерэжэ, нютагайнгаа алдарт хүбүүнэй ойн баярта эдэбхитэйгээр хабаадаа бэ-

лэй. Владимир Доржиевич Раднаев баярай дурасхаалта үдэшые нээгээд, республикын Ветерануудай советэй түрүүлэгшэ Р.Б.Гармаевта үгэ үгэбэ. Удаань “Буряад үнэнэй” редактор А.Л.Ангархаев, унинэй журналистнууд Б.Б.Дашиев, М.Д.Намжилов, Б.Н.Жанчипов болон бусад дурсалгануудаа хэлэбэ. Алдарт сэрэгшын басаган Наталья Намдыковна, аша хүбүүн Булат болон бусад үгэ хэлэһэн, дурасхаалай бэлэгүүдые барихан, ойн баярые эмхидхэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадагшадта баяр баясхалан хүргэһэн байгаа. Иигэжэ Намдаг Цыбеновичэй нангин дурасхаал сугтаа хүдэлһэн залуу нүхэдэйн, нотагаархидайнь зүрхэ сэдхэлдэ хэтэдээ үлэнхэй.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист.

АГУУЕХЭ ИЛАЛТЫН ХЭМЖЭЭ ЯБУУЛГАНУУД

МАЙН 9-дэ 10 сагта Советүүдэй талмай дээрэ сэрэгэй парад болохо. Удаань **11.30-да Илалтын дурасхаалай** хүшөөгэй дэргэдэ митинг-концерт эмхидхэгдээд, баглаа сэсэгүүд табигдаха. Эндэ духовой оркестр, арадай дуун болон хатарай “Забавя” театр, “Угол зрения” гэнэн хатарай театр, “Цветики” болон “Созвездие” ансамбльнууд, уран найханай гимнастикын “Грация” гэнэн жэшээтэ студи, БРУКИ болон ВСГАКИ-гай оюутад хабаадаха.

15 сагта Юбилейный парк соо “Соёлой десант” - духовой оркестрэй, РБ-гэй габьяата артист Владимир Борисовай хабаадалгатай концерт үнгэргэгдэхэ.

8.30-да Алдар Солын талмай дээрэ (пл.Славы) “Эхэ оронойнгоо түлөө дайладалда!” гэнэн митинг-концерт эмхидхэгдэхэ.

11 сагта Мяханай комбинадаы хууринда Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда алдалан унаһан сэрэгшэдэй мүнхэ дурасхаалай хүшөөгэй дэргэдэ митинг болохо.

13 сагта Шэлэй заводой талмай

дээрэ “Дивертисмент” оркестрэй концерт дурадхагдаха.

22 сагта Набережна дээрэ Илалтын хайндэрэй салют болохо.

МҮНӨӨДЭР 11 сагта Советүүдэй талмай дээрэ ветерануудта экскурси эмхидхэгдэхэ.

ҮГЛӨӨДЭР Хотын хүүгэдэй-эдиршүүлэй уран бэлигэй байшан соо эстрадын дуунай “Пионер” гэнэн студи дайнай болон ажалай ветерануудта концерт үгэхэ.

МАЙН 8-да 10 сагта Советскэ Союзай Герой С.Орешковэй дурасхаалда зорюулагдаһан дзюдоогоор уласхоорондын заншалта мурьсөөн үнгэргэгдэхэ.

МАЙН 4-дэ 14 сагта Хотын түб номой сан соо “Эхэ оронойнгоо түлөө дайладалда” гэнэн уулзалга эмхидхэгдэхэ.

МАЙН 6-да Алдар Солын талмай дээрэһээ “Илалтын марафон” гэнэн залуушуулай велосипедээр урилдаан эхилхэ.

Амаршалгын концертнууд болон митингүүд хотын бүхы районуудта

үнгэргэгдэхэ юм.

Советскэ район МҮНӨӨДЭР 15 сагта “Вагжановай” ДК-да Вагжановай микро-районной дайнай болон ажалай ветерануудые хүндэлэлгын ёһолол болон концерт болохо.

МАЙН 4-дэ 11 сагта «Заречный» КДЦ соо “Алдалан унаһан эсэгэнэрэй мүнхэ дурасхаалда” митинг үнгэргэгдэхэ.

МАЙН 4-дэ 13 сагта болон майн 5-да 14 сагта “Авиатор” ДК-да Аэропорт, Сокол, Исток, Солдатский микрорайонуудай ветерануудта концерт эмхидхэгдэхэ.

Железнодорожно район МАЙН 4-дэ 15 сагта “Рассвет” КДЦ соо олонитын баяр ёһололой суглаан, **13 сагта БГСХА-гай дэргэдэхи** Эсэгийн дайнай ветерануудай хүшөөгэй хажууда митинг болохо.

МАЙН 5-да 11 сагта Комсомольско талмай дээрэ Хотын соёлой түб баяр ёһололой митинг-парад эмхидхэхэ, **11.30-да РЦ “Октябрь” соо**

дайнай ветерануудай уулзалга эмхидхэгдэхэ.

МАЙН 8-да 11 сагта Жанаевай парк соо Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда алдалан унаһан сэрэгшэдэй дурасхаалда митинг, харин **12 сагта “Рассвет” КДЦ соо** концерт болохо.

Октябрьска район Хүүгэдэй уран бэлигэй хургуулинууд хайндэрэй концертнуудые болон зурагуудай үзэсхэлэнгүүдые үнгэргэхэ. Номой сангууд уулзалгануудые болон үзэсхэлэнгүүдые эмхидхэхэ.

МАЙН 8-да 11 сагта “Дайнда алдалан унаһан сэрэгшэдэй аллея” сквер соо митинг болон хайндэрэй концерт үнгэргэгдэхэ, **10 сагта хотын 55-дахи дунда хургуулийн стадион дээрэ** дайнда хабаадагша А.Мельниковэй нэрэмжэтэ шанда хүртэхын түлөө футболоор мурьсөөн болохо.

Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай Соёлой хорооной мэдээнүүдээр Людмила ОЧИРОВА бэлдэбэ.

Агуухэ Илалтые угтуулан

ТҮРҮҮШЫН ГЕРОЙН ТООНТОДО

Буряадай түрүүшын Советскэ Союзай Герой Гармажап Гармаевай тоонто Дээдэ-Тори нютагта шатарай мурьсөөн үнгэрбэ. Зэдын аймагай бүхы нуурин тосхонуудһаа 47 аха зон, 21 нургуулин наһанай шатаршад хабаадаба.

Дээдэ-Ториин дунда нургуулин багша Б.Ч.Дамбаев хүүгэдые шатарта нургадаг. Аймагай толгойлогшо В.В. Ба-

тодоржиев олон номуудые, мүн 5000 түхэриг мүнгэн бэлэг нургуулида барюулаа.

З.Г.Тумуров эгээн наһатай-шуулай дундаһаа шалгаржа, мүнгэн шанда хүртөө. Алцагай, Зэдэ нууриной багашуул мүн лэ эрхимээр наадажа, бэлэг сэлэгүүдтэ хүртэһэн байна.

Манай үүсхэлээр кросс-урилдаан эмхидхэгдээ. 3 км зайда хүбүүд, 1 км – басагад гүйлдөө. I нуурида гарагшадта – Кубок, диплом, медаль, мүнгэн шан барюулаабди. II

ба III нуури эзэлэгшэдтэ – диплом, мүнгэн ба хүрэл медаль, футбол наадаха бумбэгэ бэлэглээбди. Эдэ шангуудые Республикын физкультур болон спортын талаар агентствын хүтэлбэрилэгшэ В.М.Бумбошкин үгэжэ, бидэниие баярлуулаа.

Зунай нааданда Дээдэ-Торидоо барилдаа, кросс, мори урилдаа, волейболор мурьсөө эмхидхэхэ хүсэлтэйбди. Нютагаймнай залуу хүрэг, фермернүүд энэ

үүсхэлымнай бүримүһэн дэмжэхэ гэжэ найданабди.

Б.Ч.Дамбаевай шүлэгөөр дүүргэхэмни:

Буряадай түрүүшын геройтой, Бурхан тахилаа сахидаг, Обоо бунханаа тахидаг Омог сайхан Ториин гол!

Дээдэ-Ториноо гарбалтай Дугар-Сурун ВАНЖИЛОВ.

Зураг дээрэ: Г.Гармаев

"Сагаан үбгэн - 2012" гэнэн конкурсно

ЕРЭН ХОЁР НАҢАТЫН ЕХЭ ЖАРГАЛ

Үргэн юрөөгэй үндэр хярануудай оройгоор эртын наранай элшэ туяагаа сасаха үеэр адуун хүрэгүүдэ хурылан манадагаа мартаагүй бээт, дууша талын хүбүүн? Тэрэ гэнээр, минии очеркын герой, наһанайтнай эрьюулгэ харгы тание хайшань, ажабайдалай али шуурган тээшэ зоригжуулан дабшуулааб?

Гараха түрэхын хүбэлгэн һонор, шордогор нариихан бээтэй, хурса хэрмэн шэгтэй хүбүүн анхан Сэлэн-Дүүмын МТС-тэ трактористын мэргэжэл шудалжа үрдибэ. Алдар нэрэнь - Цыретор Санжиевич Бальжиев. Түрэнһэн тоонтонь - урасхал сэлуюн голой эрьедэ оршодог Үдэнгэ һайхан нютаг. Алтан дэлхэйдэ абяа гараһан үдэрын - 1920 оной февралын 23.

Хашалган хамалганай үедэ хайрата эсэгэн хаалтада орожо, дүрбэн үхибүүдын ядарбашье, яһала бордойгоо нэн бээт! Эсэгын дайнай гэнтэ гал дүлөөр шарбахада, колхоздоо нури соможо байһан 21-тэй хүбүүн гэнтэ сэрэгэй албанда татагдаба. Шэтын областиин Борзя хотодо ойро зуура сэрэгэй бэлэдхэл гараад байхадаа, Дагуур тойрон, хүршэ Монгол орон эльгээгдэхэ гү, али сэхэ фронт ябуулагдаха гү, хэн мэдэбэ, "улаан товарнягууд" урагша-хойшоо хүндэлдэн, зуралзажал байгаа.

1942 он гараба. Яһанай хуудаһаар үлээмэ янгинама хорон жабар... Айхатар шахардуу аюулай тохёолдоод байхада, Ц. С.Бальжиевай алба хэдэг 224-дэхи артиллерийскэ-минометно полк тэрэл үеэр Москва шадар, далда нюуса газарта байрлаба. Зол талаан тудахадаа, "Катюшануудые" тодхон абарга хүсэтэй американ студбекернүүд ерэжэ, шунахай дайсадые галаар хирган хюдаба. Ямар сэсэн конструкторнууд галаар хирбэн үрэхидэг буу зэбсэг зохёон гээшэб? Эрид хубилалтын дабшаланууд эхилжэ, ороолон шолмосуудые оборготуулба. Дайнай харгы уташые, хүндэшые байгаа даа. Эхэ, эсэгын хэды хайрата үринэр гантиг шулуунда хэтэдэ мүнхэрһэн гээшэб?!

Хүлһэ нэбшэһэн самсынгаа энгэртэ "Москвае хамгаалһанай түлөө", "Шэн зоригой түлөө" медальнуудые зүүһэн сержант Бальжиев ороноймнай зүрхэн - Москваһаа эхилээд, Германиин Одер мурэн хүрэнһэн, үшөө тиихэдэ, Зүүн зүгтэ нүдөө хялайлдан самурайнүүдые нүдэлсөөд, Мукден, Баян-Түмэн, Хингание нэтэ дабалсаа...

- Ехэ, ехэ буунуудай нэжэгэнэлдэхэ абяан намдажа, галай хажууда гараа хүлшөөжэ нуухадаа, ушартай һонин шог үгүүлэл, зугаа гарадаг лэ байгаа ёһотой, - гэхэдэмни, дайнай ветеран үгыемни таһа дүүрэн: - Ирагуу хүгжэмэй аялга доро солдадуудай дүхэриг тойрон хатаржа байха үедэ Советскэ Союзай маршалнууд Малиновские, Василевские бүри дүтэ хараа нэм, - гэжэ үбгэжөөл үгэлбэ.

***

Албанһаа табигдаһанай һүүлээр амарха забда сүлөө огто байгаагүй. Ялагар орден, медальнуудаа нарыар эбхэжэ хадагалаад, Гусиноозёрск хотын Шахтоуправлениин ОТС-тэ тэрэ ажалда оробо. Дунда эрдэмтэй хүн хадаа, хэрэг ажалаа ханамжатайгаар шудалжа, олые ойлгожо, элинсэг хулинсагайнгаа газар дайда дээрэ ажаллаха гэшэ юугээр сэнтэй жаргал бэ!

Бальжиевтанай уг удам үргэлжлһөөр. Гэрэлтэ заяан гэнтэ эрвэн ерэдэг агша. Багшанар, врачууд, инженернүүд, солото шахтёрнууд - бултадаа үнэр баян энэ бүлэ соо үдэнһэн, үндыһэн байна бшуу. Ерэн хоёр хүрэнһэн хүнэй хөөрөө шагнахада һонин, онсо ушартай зүйлнүүдыень улхабшалан абаа нэм.

Цыретор Санжиевич зан ябадалараа сэхэ сэбэр, эдэбхитэй шударгы, хүнгэн солбон хүн. Наһанай амаралтада гаратараа Сэлэн-Дүүмэдэ сельпогой даргаар, нэгэ үе профкомой түрүүлэгшээр хүдэлөө. Ветерануудай советдэй бүридэлдэ байхадаа, Цыретор Санжиевич нэн түрүүн үтэлһэн зонойнгоо тала харадаг, дээшэн хэрэг саарһа баридог, шадаха зэргээрэ туһалхые оролдодог нэн. Буда Дашанимаевна алишые үедэ найдаха, түшэхэ наһанайн үнэн сэхэ нүхэр юм нэн... Мүнөө үедэ үндэр наһата Улаан-Үдэ хотодо ариун сэбэр байрада ажаһууна.

...Үтэлхэ үеэдэхэ наһандаа үри хүүгэдтэ үргүүлжэ, хэһэн хамаг үйлэ хэрэгэ сэбэр нэшхэлээр дурсажа ябахэ гэшэ ёһотой зол жаргал мүн!

Чимит-Цырен САНЖИЕВ, Буряадай Уран зохёолшодой болон Россиин Журналистнуудай холбоонуудай гэшүүн.

"БААБАЙМНАЙ – МАНАЙ ОМОГОРХОЛ"

Манай баабай Дамнинсырен Шойроевич Моглоев 1926 ондо Түнхэнэй аймагай Жэмһэг тосхондо түрэнһэн юм. Хара ажал, дариин утаа уняар, дайнай һүүлээрхи хүндэ жэлнүүд – бүгэдые зүрхэтэйгөөр тэсэжэ, мүнөөшье сагай бэрхэшээлнүүдтэ дарагдангүй байһаарнь үри хүүгэдынь, аша гушанарынь ехэтэ омогорходогбди.

...1942 оной намар. Ворошиловой нэрэмжэтэ колхозой ажалшан Муханаси Жигжитов морин тэргээр 16 наһатай табан хүбүүдые – Даша Даданов, Шагдар Батлаев, Дамбинима Сымбелов болон минии абые, үшөө тиихэдэ Шараһан тосхоной Намсараев гэгшые зуун модоной саана оршодог Култук станцида хүргэхэеэ ошоо. Дүн хамта 6 тэргээр 30 хүн эртэ үглөөгүүр Жэмһэг тосхондо гараа бэлэй. Харгыдаа Шулуута тосхондо нэгэ хоноод, үдэшлэн Култук станцида хүрөө...

Баабаймнай Эрхүү хотодо һара шахуу залуу сэрэгшын курсуда нураад, Эсэгэ ороноо дайсаднаа хамгаалхыа мордоо бэлэй. Дайнай үедэ I Украинска фронтын 94-дэхи стрелково полкын бүридэлдэ дайралдаа. Украинын Житомир, Львов хотонуудые фашистнуудһаа сүлөөлэлсэжэ, "Шэн зоригой түлөө" медалээр, "Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай" I шатын орденээр шагнагдаа. 1944 оной декабрь һарада гар хүлөө ехээр шархатажа, Житомирай госпитальдо аргалуулжа байхадаа, Илалтын үдэрые угтаа.

1946 ондо эжытэймнай - нютагайнгаа Дыжидма Дондоковна Садыеватай – хуби заяагаа нэгдүүлжэ, гэр бүлэ болоо. Абамина түрэл колхоздоо, сааһадаа аймагайнгаа машинно-мелиоративна станцида, "Бурводстрой" ПМК-да трактористаар наһанайнгаа амаралтада гаратараа хүдэлөө. Наһан соогоо Түнхэнэй аймагай колхоз, совхозуудта сабшалангай, бэлшээрин шэнэ газарнуудые гаргажа, ехэ амжалтануудые туйлаа. Аймагайнгаа болон республикын грамотануудаар, сэнтэй бэлэгүүдээр шагнагдаһан. Социалист мурьсөөнүүдтэ оло дахин илаһан, хэдэн дахин ударник болоһон габыятай. 1973 ондо эгээл дээдын шагналда – Ажалай Улаан Тугай ордендо, "Республикын габыята мелиоратор" гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Баабай эжы хоёрнай долоон үхибүүдтэй боложо, бидэнынгээ гарые ганзагада, хүлымнай дүрөөдэ хүргөө. Үхибүүдэ ажал хүдэлмэридэ дуратайгаар, аха захатанда хүндэтэй хандасатайгаар, арадайнгаа ёһо заншал сахидаг гуримтайгаар хүмүүжүүлжэ шадаа. Бултыемнай эрдэм номтой болгоо.

Хайрата эжымнай 2000 ондо хүндэ үбшэнһөө наһа бараа. Мүнөө баабаймнай Улаан-Үдэдэ одхон хүбүүн Юрынгээ гэр бүлэдэ ажаһууна. Бидэ - үхибүүдын, аша зээнэрын, гушанарынь – хамта дээрээ 57 хүн хүндэтэ баабайгаа, таабайгаа Майн 9-нэй Илалтын үдэрөөр амаршалаад, үглөө бүри наранай гарыхы хаража, үдэр бүри гурбан зөөлэниие үзэжэ ябахыень, үни удаан жаргал эдлэжэ нуухыень хүсэнэбди.

Баяр МОГЛОЕВ, хүбүүниинь.

БАГШЫН НЭРЫЕ МҮНХЭЛЭЕ!

«НАРАН – МИНИИ ЗҮРХЭНЭЙ ХУБИХАН» гэгэн номтой танилсалга наяхана Бурядайд үндэштэтэй 1-дэхи лицей-интернат хургуулида

үнгэрбэ гэжэ манай сонин дуулгаһан байна. Олон жэлдэ тус хургуули хүтэлбэрлжэ ябаһан Жалсан Батуевич Санжиевай түрэнэн үдэртэ даша-

рамдуулан болоһон энэ хэмжээ ябуулгада олон найхан дурсалгын үгэнүүд хэлэгдээ, дэмбэрэлтэ хэрэг бүтэбэ гэжэ мүн лэ дуулгаһан байнабди.

“Пандида Хамба лама Дамба Аюшеев Жалсан Батуевичта ехэ найнаар хандажа, найхан сэдхэлтэй, ехэ хүзэгтэй хүн гэжэ ходо тэмдэглэжэ ябадаг байгаа. Харин мүнөө нэрыень мүнхэрүүлжэ, ганса нэгэ дахин эндэ суглараад, багахан ном гаргаабди гээд наана амар һууха ёһогүйбди, - гэжэ Дээдэ Онгостойн дасанай Диваажан дуганай соржо Баяр лама хэлэнэ. – Хараад үзыт, яһатан бүхэн өөһэдэн шан барюулха арга боломжотой байна. Жэшээлбэл, Монголдо “Алтан гадаһан” гэгэн орден зүүлгэгдэнэ. Харин манай нютагта “Буряад хэлэнэй багшын тэмдэг” жэл бүри сугларжа барюулая гэгэн нанамжа дурдаханабди. Энээнине бүтээхын тула Жалсан Батуевич Санжиевай нэрэмжэтэ жаса байгуулха тухай үүсхэл оруулжа байһанаа мэдүүлнэбди. Багшанарай ажал хүндэлжэ, ашыень ойлгожо, иимэ жаса нээхэ хэрэгтэй”.

“Иимэ багшын нэрэ мүнхэлөөгүй наа, хэниие нанажа ябаха хүмбиди? Би хадаа Жалсан Батуевичтай Энэдхэгтэ Гоман дасанда һуража байгаад танилсааб. Тиихэдэ тон зохидоор буряад хэлэн дээрэ дуугаржа, бидэниие гайхуулаа, - гээд Ивалгын дасанай Аюр лама хөөрэнэ. - һуралсалаа дүүргээд ерэхэдэмнай, Жалсан Батуевич хургуулияа харуулхаяа намай уриһан байна. хургуулин тэрэндэ гэр бүлэ шэнги болошоһон байгаа гээд абаһаар лэ ойлгон ябааб. Багашье, томышье хүүгэд болог, бултандан дүтэлжэ, ажабайдаларнь һонирхоо бэлэй”.

Баяр ламын хэлэнээр, Жалсан Батуевичай гэр бүлэ тэдэнтэй нэгэ үйлсөөр Улхасаа нютагта ажаһуугаа. “Намда хургуулида заагаагүйше наан, багшамни гэжэ нанадагби. Юуб гэхэдэ, ходо нютагтаа обоодоо ерэхэдэ, хүнэй ябадал ямар байха ёһотойб гэжэ ходо хэлэжэ үгэдэгиень мүнөөше болотор наанад ябадагби”, - гээд Баяр лама нанамжална.

“Һайн хүнэй хэрэг иигээд лэ түргөөр бүтэжэ байдаг. Бүхыгөөрөө Арадай Хуралай депутатууд дэмжэхэбди, - гээд Арадай Хуралай депутат Зорикто Цыбикмитов хэлэбэ. – Мини хургуулида директорээр хүдэлжэ ябахада, Жалсан Батуевич дүй дүршэлөөрөө намтай хубаалдаа, олон юумэ ойлгуулжа үгөө”.

Худалдаа наймаанай - промышленна палатын дарга Виктор Кукшиновой хэлэнээр, Жалсан Батуевич хургуулингаа ажал хэрэгтэ нарин нягтаар хандажа, олон зугаагүйгөөр хэрэгтэй юумээ ямаршы ноёдоор хэжэрхидэг байгаа. 1990-ээд онуудта хотын захиргаанда хүдэлжэ, Жалсан Батуевичтай хамта нэгэ хэрэг хэһэн Виктор Кукшинов жасые арга шадалаараа дэмжэхые мэдүүлэ.

Гүрэнэй Дүүмын депутат Вячеслав Мархаев Жалсан Батуевич Санжиевай дүтөөр танил байһанаа хөөрөө. “Интернат хургуулида минии Батор хүбүүн һураа. Тэрэнэйнгээ хургуули дүүргэхэдэнь, буряад хэлэ шуудалхаб гэжэ Жалсан Батуевичай урда алданан үгэдөө хүрөөгүйб”, - гээд Вячеслав Мархаев хэлэнэ.

Вячеслав Мархаев Юсуп Шидеев гэжэ нэрэтэй чечен хүбүү дайнаа мулталан асарһанаа нанамжалба. “Бу-

Вячеслав Мархаев Екатерина Бадмацыреновнада баглаа сэсэг барюулна

Намжилма Санжиева

Номина Санжиева

ряад хургуулида чечен хүбүүн гэнгүй хургаһаа Жалсан Батуевич оруулаа. Өөрынгөө дали доро абажа, урид хургуулида найнаар ябаагүй хүбүүе “гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ” хүргөө гэхэдэ, алдуу болохогүй. Энээнине дуулаһан Грозный хотын мэр байһан Бислан Гантамировой хэлэнээр, Жалсан Батуевичтай адли баатаршалга Росси дотор олон хүн гаргабал, дайн тухай бидэ мэдэхгүй байгаабди”.

Харин Буряад Республикын һуралсалай болон эрдэм ухаанай министр Алдар Дамдинов Жалсан Батуевичые ехэ үзэгөөр бэшэхэ Багша гэжэ нэрлэе. “Наяхана бидэ Алтайн хизаараар ябахадаа, космонавт Герман Титовой музей соо орообди. Тэрэнэй эсэгэ Степан Григорьевич Титов хадаа Алтай соо эгээл томо хургуулинуудай нэгэнэй эхи табиһан түүхэтэй байна. Тэрэнтэй Жалсан Батуевичай нэрэ зэргэсүүлэн харабал, эдэ хоёрой хэһэн ажалын хүмүүжүүлгын, һуралсалай талаар адлишуу. Эдэ хоёрнай бүхы наһаяа һуралсалда үгэжэ, олон тоото бэрхэ хүбүүд, басагадые хүл дээрэнэ бодхоожо табиһан юм. Эгээл иимэ багшануудһаа жэшээ абаад ябабалнай, манай нютаг хүгжэлтын шэнэ замда гараха ёһотой”, - гээд Алдар Дамдинов тэмдэглэе.

Үнэхөөрөөше, Жалсан Батуевич ямаршы ажал хэхэдэ, сэдхэлээрээ, ухаан бодолоороо, зүрхөөрөө Буряад орононгоо түүхэ, ёһо заншал, хэлэ наринаар сахижа, уран найханай хүсөөр, ургажа ябаһан улан бургааһадые хүмүүжүүлгын хүсөөр бата бэхи хүгжөөжэ ябаһан намтартай.

“1970-аад онуудта бидэ, хэдэн залуу багшанар, энэ хургуулин боһоһо алхажа орообди. Маанадта орходоо Жалсан Батуевич нэгэ заа ондоо, хүн зондо хүндэмүүшэ байгаа, - гэжэ Бурядайд АССР-эй габьяата багша, ажалай ветеран, Буряад Республикын Правительствын шангай лауреат, 2010 оной “Россиин эрхим багша” Жамбалма Цырендондоковна Жамбуева хөөрэнэ. – Тиимэһээ бидэ бүхыгөөрөө Жалсан Батуевичые жэшээ болгон ябагша һэмди. Нэгэ найхан жэшэнь гэхэдэ, жэл бүри декабриин 31-дэ наһанайнгаа нүхэр Екатерина Бадмацыреновнада хризантемын баглаа сэсэг баригша бэлэй. Гурбан хүбүүдые хүмүүжүүлжэ, үргэн бодхоогоо. Энэмнай ёһотой буряад эрэ хүнэй жэшээ бшуу. Харин хургуулингаа хүүгэдтэ гэртэхи үхибүүдтэ адли хандажа, һуралсалдань туһалдаг, ухаа заадаг байгаа. 1990-ээд онуудта бүхы юумэнэй унажа, һандаржа эхилхэдэ, һуралсалдаа “Буряад үндэһэн соёл” гэгэн хэшээл ору-

улаад, заажа эхилээбди. Мүнөө хараад үзэхэдэ, ямар хурса, һонор ухаатай, ямар холын хараатай, урагшаа наһаатай хүн ябааб гэжэ гайхамаар. Тэрэ үедэ хүсэлэй ёһоор иимэ предмет шудалжа эхилээгүй наамнай, мүнөө буряад хэлэн, ёһо заншал ямар хүгжэлтын шатада ябаха һэм гэжэ бү мэдэе. Тиихэдэ үхибүүн бүхэндэ “ши буряад арадай хүбүүнши”, “ши бүхы наһан соогоо буряад сэдхэлтэй ябаха ёһотойш” гэжэ жэлэй юһэн һара соо хүмүүжүүлжэ, хургажа эхилээбди.

Жалсан Батуевичай наһанай намтарай алтан хуудаһан, сэдхэлэйн шэмэг, хүсэлэйн орой болоһон хүүгэдэй жэшээтэ “Наран” ансамбль мүн. Хэдэн жэл соо суг хамта хүдэлһэн, “Наран - минии зүрхэнэй хубихан” гэгэн шэнэ номой авторай нэгэн Татьяна Григорьевна Ильина сугларгаһадта ансамблята хамта олон тоото гастролёор ябаһан тухайгаа хэдэн һонирхолтой ушарнуудые хөөрөжэ үгөө. “Нэгэ-тэ бидэ Англи ошообди. Жалсан Батуевич хилын тамуужаниие ходо урдан гарадаг байгаа, харин би бүхы үхибүүдэйнгээ һүүлдэнэ гарадаг һэм. Тиихэдэ Бадма-Хандын саарһа дансань буруу байшоо. Хилын саана байһан Жалсан Батуевич: “Би Англи ошожо үзэһэн байнаб, ши, Тамара, үхибүүдэ абаад,

фестивальдаа ошоод ерэ” - гээд, өөрөө хилээ гэдэргээ гараа бэлэй. Нэгэшые танихагүй хүнгүй ябаад, тамуужанай хүнүүдээр хөөрөлдөөд, саарһа дансануудаа тэрэ дороо заһаад, оройдоол 2-3 англи үгэ мэдэдэг аад лэ, хоёр хоног болоод, Жалсан Батуевичнай Бадма-Хандатаяа маанадта ершоо һэн”.

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын театрай режиссер Сергей Бальжанов шэнэ жаса байгуулха үүсхэл абаһаар лэ дэмжэн, “түүрүү буряад багшанараа урдаа хараха Бурядайнгаа театр соо хүндэлдэг болоо” гэгэн дурадхал оруулаа. “Минии зээ басаган интернат хургуулин шаби ябахадаа, “Наран” ансамбльтай хамта арба гаран хари гүрэнөөр ябаад ерэһэн байна. Харин би, театрта 1975 онһоо хүдэлжэ байһан хүн, иимэ олон газараар ябаагүйб”, - гээд Сергей Бальжанов хэлэнэ.

“Наран” ансамбль тухайгаа ном бэшэжэ, хабаадаһан үхибүүдэй бүхы нэрэнүүдыень шэнэ ном соо гаргаха түсэбтэй Жалсан Батуевич хэдэн жэл соо ябаа. “Сентябриин 1-дэ шэнэ номой 100 хуудаһа гаргаад, Жалсан Батуевичтаа харуулхаяа ошообди. Тэрэ үедэ хүндэ үбшэн бэедэнь хүртэжэ, хэбтэрийн болонхой байгаа. Хэды тиигэбэшые бүхы хуудаһануудые иража, уни хараа һэн. Үшөө ямар фото-зурагууд, нанамжанууд ороогүй байнаб гэжэ бидэнтээ асуугаа бэлэй. Гурба хоноод, Жалсан Батуевичнай наһа барашоо”, - нюдэнһөөнь нелбоһо дуһаан, Татьяна Григорьевна хөөрэнэ.

Бүхы наһаараа ябуулан ажалын үргэлжэлһөөр. Энэ хэмжээ ябуулгые “Наран” ансамбль шэмэглэхээрээ шэмэглэбэ. Мүнөө үедэ Жалсан Батуевичай аша басагад ансамбль соо гол үүргэ дүүргэнэ гээбэл, алдуу болохогүй. Ехэ ашаниинь Раджана Санжиева хадаа хэдэн жэл соо олон хатарнуудай, тэрэ тоодо үбгэн абынгаа тон дуратай “Небесные всадники” хатарай солистка ябаа. Мүнөө Раджана Москвагай гүрэнэй университетэй оюутан юм. Жалсан Батуевичай үшөө нэгэ аша, арбадахи классай хурагша Намжилма Санжиева сугларгаһадые найхан хонгёо хоолойгоороо, нарин нугархай бэээрээ баярлуулаа. Мүн тиихэдэ дүрбэдэхи классай Номин Санжиева нэрэмэ алыга ташалганда хүртөө. Энэ үдэшэ ятага дээрэ наададаг басагад, уранаар шүлэг уншадаг хүбүүд, басагад, хатарай бүлэг бэлиг шадабарияа харуулаа.

Буряад арадаймнай түрүү болохо хүбүүдэй нэгэн, Буряад Республикын габьяата багша, Россиин Федерациин һуралсалай хүндэтэ ажал ябуулагша Жалсан Батуевич Санжиевай хэлэнээр, нэгэ санжартаа һуунгүйгөөр, дэлхэе дүүрэн ябаад, олоной дунда өөрынгөө нюур харуулжа, олон арад яһатанай ёһо заншалтай, найхан хэлэнтэй танилсажа ябаа наа, буряадууд хүнэй доро орохогүй. Тиимэһээ буряад хүнүүд энэ хэрэгиень бүри саашан үргэдхэн, хамтаараа найхан сэдхэлээрээ оролсожо, шэнэ жасые дэмжэн ябая.

Борис БАЛДАНОВ, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

Нютагаймнай аршаанууд

УТА БУЛАГ - МАНАЙ ОМОГОРХОЛ

Түрэн дайда гээш дэлхэй дээр эгээл сэнтэй, нангин юм. Хэдышые найхан газарнуудаар аяншалбашье, холын газарта ажануубашье, үнэр баян Оронго нютагни хэзээдэшые найханаар ханагдажа байха.

Улаан-Үдэһөө 40 модоной газарта Ута-Булагай домто аршаан бии юм. Ойн ногоон хүнжэл дээр мүнгэн угаһаар мушхаралдан, эмтэй домтой булагын ямаршые сагта бурьялжал байдаг. Эрдэмтэдэй тоолохоор, Хамар-Дабанай хормойгоор улад зоной ажануужа эхилһэн саһаа хойшо энэ аршаан гаражал байдаг.

1910-1930 онуудта аршааннай хобоогоор Янгаажанай дасан хүрэтэр урдадаг хэн. Энэ һууринда XII Бандида Хамба-лама Даша-Доржо Этигэлов эм домтой ургамалнуудые суглуулдаг ба аршаанда амардаг байһан юм.

1970-1980 онуудта Ута-Булагай домто аршаан дээр «Улаан-Оронго» колхозой амаралтын байшан табиг-

даа бэлэй. Нэгэ доро зунай харанууд соо 150-200 хүн байшан соо амардаг, харин хажуугаархи талмайгаар майхангууд табигданхай байдаг хэн.

1962-1963 ондо аршаанай үһан шэнжэлэгдэжэ, гидрокарбонат, кальци, магни мэтын бодосууд бии гэжэ элирүүлэгдэ. Аршаан хүл гарай, нюрғанай, уушханай, бөөрын, зүрхэнэй, нюдэнэй, арһанай үбшэнүүдтэ ехэ һайн.

Ута-Булагта амарһан Захаминай аймагай Д.Б.Бадмаев иигэжэ хэлэнэ: «Олон газарар ябааб, эмшэдэй харууһан доро аргаламжа абааб - юуншые тунһалаагүй. Эндэл ержэ, хүл гарни бараг болоо».

«Зун бүхэндэ аршаан уужа, хотом үбдэхөө болибо. Гастридтай байһанби», - гэжэ манай эжы Э-Х.Н.Цыденова хөөрэгшэ хэн.

Һүүлшын үедэ Ута-Булагай аршаан нэгэ бага мартагдаа. Унталгын, эдэе хоол барилгын, ванна абалгын байшангуудай модоншые хуушаржа үмжирөө. Нёдондо зун Оронгын ажануушад сугларжа, Буда ламын хүтэлбэри доро бүхы байшангуудынь шэнэл-

хэ, хорёолхо, аршаанууд руу ошоһон зүргэнүүдые гаргаха гэһэн шийдхэбэри абаа юм.

Жэшээлхэдэ, Культурайхид - унталгын байшан - Анатолий Александрович Дашиев, Улаан-Одон - ванна абалгын байшан - Нима Баирович Батуев, Зүүн Оронго - эдэе хоолой байшан - Балдан Жимбиевич Бимбаев, Янгаажан - хорёо - Буянто Доржиевич Запханов, Нарһата Толгой - канализаци - Лидия Цыденовна Халзанова.

Тиин нилээд ехэ ажал хэгдэ: эдэе хоолой байшанай досоохи заһабариллагдаа (эндэ 25 мянган түхэриг гаргашалагдаа), ванна байшанай фундамент шудхагдаа (36 мянган түхэриг), амаралгын комплекс хорёотой болоо (125 мянган түхэриг). Байгша оной апрель һарада унталгын байшан заһабариллагдахаар хараалагданхай. Тиихэдэ Ута-Булагай бүхы аршаанууд дахин шэнжэлэгдэ (85 мянган түхэриг). Энэ хэрэгтэ Буда-лама Цыденов 30 мянган түхэриг үргөө, Галсанов Пурбо Сергеевич - 30 мянган түхэриг, «Оронгойское» эмхи зургаан 25 мянган түхэриг шэглүүлэ.

Гадна үнгэрэгшэ Сагалганаар Оронго нютагтамнай эгээ түрүүшын марафон үнгэргэгдэһэн байна. Сугларһан мүнгэн зөөри бүхыдөө барилгадэ хэрэглэгдэхэ. Мартын 24-дэ хоёрдохи марафон үнгэргэгдөө. Энэ үдэр капитан Б.Батуевай мүнхэ дурасхаалда зориулагдан бүхэ барилдаагаар республиканска мурьсөөн эмхидхэгдэ.

Оронго нютагай ажануушадта Ута-Булагайманай аршаан тон сэнтэйгээр ходо ханагдажа байдаг. Нэгэтэ

тэндэ амарһан зон бэе махабадаа нэргэжэ, дорюун согтой ябадаг, дахин энэ аршаанда эрьедэг юм. Түрэл газарайманай баялигые аруунаар сахин, саашадаа үри бөөнэртэ энэл зандан дамжуулха - манай нангин уялга. Оронго нютагаһаа уг гарбалтай хүн зоние алта мүнгөөр тунһалхын бултыень уринаб!

Ц.ЦЫДЕНОВА,
Оронгын дунда
хургуулийн буряад
хэлэнэй багша.

(Үргэлжэлэл. Эхининь августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябрийн 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябрийн 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабрийн 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январийн 12-ой, 19-эй, 26-ай, февральн 2-ой, 9-эй, 16-ай, 23-ай, мартын 1-эй, 7-ой, 15-ай, 22-ой, 29-эй, апрелин 5-ай, 12-ой, 19-эй, 26-ай дугаарнуудта).

Мүнөө энэ заншалаа орхижо, өөрынгөө үхибүүнэй гэм зэмье нюужа, хүнэй үхибүү зэмэлхэ, шоо үзэхэ ябадал олошороо. Тиихээ болижо, арадайнгаа ёһо заншал хэргэжэ, «дэгэл захатай, хүн ахатай» гэжэ ханадаг болоо хаамнай, дээрэтэхэл хэн.

* **Раньше буряты воспитывали детей уважительными, вежливыми, трудолюбивыми. Но самым главным в воспитании считали привитие своим чадам понятия о чести. Не только о своей чести, но должны были думать и о добром имени отца и матери, дальше о доброй славе своего рода, своего края, своей малой Родины, а еще шире о чести большой Родины. У бурят есть пословица «Нэрээ хухаранхаар, яһаа хухара» - «Чем ронять свое имя, лучше сломать себе кость». Каждый человек проходит по земле свой отрезок времени и как важно понять человеку, что на нем лежит большая ответственность за честь своей семьи, своей родины, чтобы, не дай бог, не натворить такого, за что будет проклят твой род во веки веков. Трудно себе представить, что все то доброе, светлое, полезное, что было донесено до тебя предыдущими поколениями, может превратиться на тебе по твоей вине и в твоё время. Зна-**

чит, ты не смог достойно пронести свой исторический отрезок, не смог быть достойной сменой. Грош цена такому человеку.

нахал табиха ёһо.

Монгол угсаата арад нахал табилгые ехэ журамтай, уда ушартай ёһолол гэжэ тоолодог. Журамай ёһоор, хүн дуратайдаа нахал табижа байдаггүй. Буряад-монгол зон нахал табижын тушаа хоёр дүрим баримталдаг. Нэгэдэхээр, дүшэ наһа хүрөөгүй һаа, нахал табижа хорюултай байгаа. Эрэ хүн ашынгаа хэлэндэ ороодуйдэ нахал табидаггүй. Хоёрдохёор, эсэргынгээ амиды мэндэ алтан дэлхэй дээрэ ябаһан сагтань хүндэлжэ, нахал табижа болохогүй байгаа. Юрэдөө, нахал табижа гэшэ үтэлһэнэй тэмдэг болоно. Нахал олон янзын байдаг: ербэгэр, хазаар, бүтүү, ямаан, һүүл гэхэ мэтээр нэрлэгдэдэг.

* **Отращивание бороды у монгольских народов считалось событием, вехой в жизни человека, поэтому в этом деле придерживались особых правил. Во-первых, нельзя было отращивать бороду, если мужчина не достиг сорока лет. То же самое, если внук еще не научился говорить. Во-вторых, в знак глубокого уважения к родителям, нельзя было ходить с бородой, пока здравствовал отец. В целом отращивание бороды рассматривалось как признак старения.**

наарамба - Буддын философёор эгээн үндэр шатын нэрэ зэргэ. Урдань бүхы Түгэдэй, Монголой, Буряадай дайдаар суурһаһан эрдэмтэдэй нэгэн Дандар наарамба, үгышые һаа, Алашаагай Аг-

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

ван Дандар гэжэ сэсэн мэргэн ухаатай, хурса торгон хэлэтэй, шууд түргэн бодолтой хүн байһан гэдэг. Ном үзөөд, хэр зэргын эрдэмтэй боложо байһанаа элирүүлэхэ гэһэн хүн «ном хаялган» гэжэ гү, али «сэсэ булялдаан» гэжэ урдань болодог аман үгын урилдаануудта (диспут) хабаадажа, бэшэ хүнүүдээр мурьсэжэ, мэдэсээрэ бүхы хүнүүдые илаа һаа, элдэб нэрэ зэргэнүүдтэ хүртэдэг байгаа. Агван Дандар дээрэ хэлэгдэһэн аман

нахал табижа гэшэ үтэлһэнэй тэмдэг болоно.

үгын мурьсөөнүүдтэ илажа, эгээн дээдэ шатын нэрэдэ, түгэдөөр «монлам рабдхамба» гэшэдэ хүртэһэн байна. Тэрээнһэл гадуур буддын шажанай гол түб болохо һасада үнгэргэгдэдэг ехэ шанга шалгалта хамгаалжа, эгээн дээдын «наарамба» гэжэ эрдэмэй нэрэ зэргэтэй байһан. Энэнь Европын эрдэмэй дугаарлалтай жэшэхэдэ, «академик богословия» гэжэ гараха ёһотой. Энэ «наарамба» гэжэ эрдэмэй шатые бүхы Далай ламанар заатагүй хамгаалжа гарадаг.

Дандар наарамба монгол, түгэд, санскрит хэлэнүүдые тон һайнаар шудалжа, эдэ хэлэнүүдые үзэхэдэ тон хэрэгтэй олон номуудые, толинуудые бэшэһэн байдаг. Мүн эдэ хэлэнүүдые шэнжэлһэн ажалнуудын сэгнэшэгүй шухала хэрэгтэй байһан зандаа.

Энэдхэг ухаалагшад ажалнуудые аяр хорин жэл соо шудалжа, шүлэг бэшэлгын арга боломжонууд (теория поэзии) тухай санскрит хэлэн дээрэ ном бэшэһэн юм. Гүн ухаанай (философи), ухаан бодолой эрьесэ (логика) г.м. эрдэмээр хэһэн ажалын эрдэмэй эгээн хүндэ һалаа болодог ойлгосын онол аргануудтай (теория познания) холбоотой. «Монгол өсөгүүн ёсни сайтар номлогсон хэлэн-ү чимэг хэмээгдэхэ орошобай» гэжэ зохёолорнь олон үеын монгол-буряад зон монгол хэлэ шудалжа гараа юм. Хамта дээрэ 36 ном бэшэ, тэдэнь Гумбумда бүхыдөө хэблэгдэжэ гараһан байдаг. Ород эрдэмтэн Ф.И.Щербатской Агван Дандар тухай «... ямаршые эрдэм шудалхандаа, эгээн хүндэ асуудалнуудыень шэлэдэг хүн байгаа юм», - гэжэ бэшэһэн байдаг.

Агван Дандар 1758 ондо түрэгжэ, ная һайн гаража, наһа бараһан гэдэг. Тэрэ анха түрүүн өөрынгөө Алашаа хушуунай Зүүн-Хиид гэжэ дасанда ном заалгаһан. Һүүлдэнь Түбэд орон ошожо, Гумбумда, Лавранда, һасада эрдэмээ үргэлжэлүүлэ.

Агван Дандар тухай элдэб зүйлэй ушарнууд (зариманинь худал үгэшые байжа болоо ёһотой) арад зоной дунда ехэ таранги байгаа. Түбэдһөө нютагаа бусажа ерээд, айл болоод, нэгэ уг залгаа хүбүүтэй болоһон гэхэ. Багахан зөөритэй, тэрэнь арбаад гаран хара ямаад хэн ха. Агван Дандар тэдэ ямаануудаа адуулха, ном бэшэхэ ажалтай хэн гэлсэдэг.

Дандар наарамба үйлын үридэ этигэгты гэжэ шабинартаа ходо хэлэдэг хэн ха. Тэрэ өөрынгөө намтарай түүхэнэ жэшэе абажа, бурхан багшын номноһон үйлын үри гээшэһээ хүн хаанашье ошожо, хаанашье хоргодожо шадаха үгы, тэрэнь эдлэжэл халадаг юм гэжэ ходо айлдадаг байгаа. Юуб гэхэдэ, Агван Дандар «хүн болохо багаһаа, хүлэг болохо унаганһаа» гэһэн арадай аман үгын ёһоор тон залууханһаа оролдосоотой, хүбэлгэнөө элирүүлһэн, бурханай номдо ехэ шуналтай, гэгээрхэ замда бүхы наһаяа зориулха гэһэн сэхэ сэхэр эрмэлзэлтэй залуухан хубараг ябаа. Тиин гэхэнь, нэгэ үдэр багшань Агван Дандарта «мүнөөдэр тиимэ газарта, тиимэ айлда ерээдүй сагта шини һамган болохо үхин үри түрэба-а» гэжэ хэлэбэ ха. Залуу хубарагай досоонь үүлэгүй тэнгэридэ залиин бууһантай адли уйдхар түрөө хэн.

Любовь НАМЖИЛОН.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха.)

Понедельник, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'Новости', 'Армейский магазин', 'М/С «Смешарики. Пин-код»', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Вступление в должность Президента Российской Федерации В. В. Путина', '«Кривое зеркало»', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Европьюс', 'Новости культуры', 'Д/Ф «Пароль - Валентина Сперантова»', etc.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'М/Ф «Как казаки невест выручали»', 'Х/Ф «Гутаперчивый мальчик»', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Я считаю: раз, два, три, четыре, пять...»', '«Сегодня»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Т/С «Скорая помощь»', 'СМОТР', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Зурхай', '«Вкусно»', 'Время женщин', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Венди ву. Пуленепробиваемая»', 'М/Ф «Ворона и лисица»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Санктум»', 'Х/Ф «Хорошо на природе»', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'М/Ф «Ослиная шкура»', 'Сейчас', 'Т/С «Рожденная революцией»', etc.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'М/Ф «Цена сокровищ»', '«Полезное утро»', 'М/Ф «Мушкетеры 20 лет спустя»', etc.

Вторник, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Один шанс из тысячи»', 'Новости', 'Х/Ф «Один шанс из тысячи»', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Жена генерала»', 'Х/Ф «Приказано уничтожить»', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Европьюс', 'Новости культуры', 'Х/Ф «Ливень»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Автомобиль, скрипка и собака Клякса»', 'Улан-удэ: инструкция. Новости шопинга и развлечения.', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «В августе 44-го...»', '«Сегодня»', 'Их нравы', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Зурхай', '«Вестник НХ», Зурхай', 'М/Ф «Коротко о главных», Зурхай', etc.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Невезучие»', 'М/Ф «Сказка о рыбаке и рыбке»', 'М/С «Сильвестр и Твити»', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'М/Ф «Двенадцать месяцев»', 'Сейчас', 'Т/С «Рожденная революцией»', etc.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'М/Ф «Рыцарский замок»', '«Полезное утро»', 'М/Ф «Таина королевы Анны, или 30 лет спустя»', etc.

Среда, 9

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Новости', '«День победы»', 'Праздничный канал', etc.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Х/Ф «Снайпер 2. Тунгус»', '«Время»', 'Х/Ф «В бой идут одни старики»', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Европьюс', '«Мгновения победы»', 'Х/Ф «Машенька»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Минута молчания', 'Х/Ф «Военная разведка. Первый удар»', 'Вести', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Европьюс', '«Мгновения победы»', 'Х/Ф «Машенька»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Министерства обороны Российской Федерации Андрей Ташков читает стихотворение Константина Симонова «Ты говорила мне «люблю»...»', 'Х/Ф «Парень из нашего города»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Минута молчания Алексей Петренко читает стихотворение Александра Твардовского «Я убит подо ржевом»', 'Леонид Утесов. Любимые песни Гоша Куценко читает стихотворение Константина Ваншенкина «Земли потрескавшейся корка...»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Минута молчания Алексей Петренко читает стихотворение Александра Твардовского «Я убит подо ржевом»', 'Леонид Утесов. Любимые песни Гоша Куценко читает стихотворение Константина Ваншенкина «Земли потрескавшейся корка...»', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes 'Минута молчания Алексей Петренко читает стихотворение Константина Симонова «Жди меня, и я вернусь...»', 'Х/Ф «Жди меня» Роман Виктюк читает фрагмент повести Булата Окуджавы «Будь здоров, школяр»', etc.

"ЖАРГАЛТАЙ ГЭР БҮЛЭ"

Инаг дуран, энхэ элүүр, жаргалтай гэр бүлэ – булта эхэнэрэй хүсэлһөө

- Татьяна Николаевна! Хүн бүхэнэй зүрилдөөтэ хандаса нэн түрүүн өөһэд хоорондоо хэлсэжэ, зүбшэжэ шадахагүй шалтагаанһаа набагшатай гэжэ тэмдэглэбэт. Энэнь бүхы гэр бүлэнүүдтэ хабаатай гэшэ гү?

- Үгэ гэшэ тон ехэ хүсэтэй: хүниие абаржашье, хохидуулжашье болохо. Мүнөө сагта ехэ олон эжынэр үхибүүдтээ үгэеэ ойлгосолдожо шаданагүй. Эдэмнай ехэнхидээ гэр бүлын нангин хандасагүй, үбгэнтээ таарахаяа болиһон эхэнэрнүүд болоно. Аба эжы хоёрингоо бэе бээдээ тэсэмгэй, хүндэтэй хандасатай наань, үри хүүгэдыньше саашадаа жаргалтай гэр бүлэ байгуулдаг. Эрэ хүндэ муугаар хандаһан гэр бүлэдэ хүбүүниинь заатагүй буруу хүмүүжүүлгэ абадаг: эсэгшнни муу, тэнэг гэжэ эжынгээ муушалхые үдэр бүри шагнажа байхадаа, би баһа иимэ хүндэгүй, тэнэг болохо хаб гэжэ мэдэрнэ. Тиин досоогоо эсэргүүсэжэ эхилээд, архи, хара тамхи, компьютер гэхэ мэтэ намааруулха юумэн руу шургаһана. Энэнь мүнөө үеын олохон лэ гэр бүлэнүүдтэ хабаатай.

- Ямар асуудалнуудаар танда зон хандадаг гэшэ? Жэшээнүүдые дуралдыт даа.

- Нэгэ гэр бүлэ хараад үзэе. Эжы аба хоёрын хүбүүнтээ багтахаяа болиһонхой. Тэрэнь номдоо муу нурадаг, хүлэр болошонхой, гадна бүхы юумэндэ һөөргэдэдэг, тэмсэдэг зантай. Хөөрэлдэһөөр байтараа, энэ гэр бүлэдэ эсэгын үүргэ тон дорой байдалда оронхой, эрэ хүнэй нэрэ һүлдэ "шоройтой худхагданхай" гэжэ тобшолооб. Эхэ эсэгэнь үдэр бүри шахуу хэрэлдэдэг, наншалдадаг, юрэдөө, бэе бээдээ дайсад мэтээр хандадаг. Хүбүүхэн хэнэйшье тала барихаяа, хэниешье дэмжэхээ мэдэнгүй, тиимэһээ тон ехээр зобон. Эгээл аймшагтайнь гэхэдэ, гэртэхииний гэмтэй байһанаа ойлгонгүй, хойуулаа нэгэдэн, хүбүүнтээ тэмсэнэ. Иимэ байдалда ороһон үхибүүнһээ юу хүлээжэ даа: хэдэн дабхар байшан дээрһээ доошоо хүрэхэшье, өөрыгөө хутагаар хадхажашье магад. Хүбүүн иимэ удаан сэдхэлээ зобожо ябахандаа, эсэргүүсэжэ эхилнэ. һанаһанаа хэлэжэ шадаха бэшэ хадаа, буруу алхамуудые хэнэ. Ушар шалтагааниинь ойлгуулхадан, тэрэ эхэнэр: "Эжымни баһал

Мүнөө дэлгүүрэй харилсаанай болон оньһон аргуудай эгсэ хүгжэлтын үедэ эрэ эхэнэрэй, аба эжын, аха эгэшин, хүүгэд ба гэртэхиинэй хоорондохи харилсаан мууданхай. Ажабайдалаймнай шанар томо һаруул гэр байраһаа, гоё автомашинаһаа, хүбхэгэр зузаан хотоомхоһоо дулдыдадаг бэшэл.

Хээээдэшье хүнэй гэр бүлын тэнсүүри, жаргалтай арюун байдал эгээл үндэр хэмжээндэ табигдадаг ха юм. Эдэ бүгэдэ тухай Улаан-Үдэ хотын "Жаргалтай бүлэ" гэнэн клуб эмхидхэнэн психолог Татьяна Николаевна СЫНГЕЕВАТАЙ, мүн тус эмхидэ туһа эрижэ хандаһан хүнүүдтэй хөөрэлдэһэн байнаб.

абымни хүн гэжэ тоодоггүй, ходол зэмэлжэ байдаг нэн. Эсэгэмни 35-тайдаа наһа бараа. Хэрбээе һаяын сагта нүхэрһөө халаагүй һаа, баһал тэрэнэйнгээ наһандань харша боложо магадби", - гэжэ сошонгөөр хэлээ.

Гэр бүлэдөө нарин хандаса, тэсэмгэй байдал зохёохо гэшэ нилээд ехэ ажал юм. Эсэгэдээ һайн хандасатай гэр бүлын хүүгэд жаргалтай, зүб хүмүүжэлтэй байдаг. Теэд мүнөө үедэ эхэнэрнүүд өөрынгөө амарые хаража, нүхэрһөө халахаяа яарана. Энэнь тад буруу. Эсэгэ хүниие хүндэлжэ, бурхан шэнгээр сэдхэхэ, омогорхожо байха хэрэгтэй. Абадаа, наһанайнгаа нүхэртэ, хүбүүндээ: "Би шамда дуратайб, ши ехэ хүсэтэйш, шадалтайш, ухаатайш, шини һайгаар лэ жаргалтай байнабди", - гэжэ ойлгуулжа байбалнай, эрэшүүлнай бидэниие альган дээрээ үргэн, үнэхөөрөөшье, үнэн сэхэ, ажалша бэрхэ, инаг дуратай хүн болохол даа.

Харин наһанайнгаа нүхэрһөө халаһан эхэнэр хээээдэшье гансаардадаг. Тиихэлээрээ эсэггүй баса-

гаяа эрэ хүниие хүндэлжэ сэнэггүйгөөр хүмүүжүүлдэг, харин хүбүүгээ билтарма дурараа бүтөөжэрхин алдадаг. Иимэ хүбүүд ажабайдалдаа тулюур, өөрынгөө һанал хүсэлгүй, эхэнэрэй үгэһөө гарасагүй хүнүүд болодог. Гадна тон эжыдээл адли һамга шэлэн абахаяа оролдодог юм.

- Лев Толстойн хэлэһээр, жаргалтай гэр бүлэнүүд адлиханаар жаргалтай, жаргалгүй гэр бүлэнүүд өөһэдын онсо ондоотой. Энэ зүб гү?

- Тиимэ, жаргалтай гэр бүлэдэ булта жаргалтай, муу юумэн үгы. Харин жаргалгүй гэр бүлэ бүхэн өөрын зоболон, шиидхэгдээгүй асуудалнуудтай байдаг. Бэе бээ хүндэлдэггүй, үзэн ядадаг гэртэхиинэй үхибүүд сэдхэлдээ тэсэһэн юумээ тад ондоогоор гаргадаг. Тэдэнэй дунда хүсэрхэг, аймхай, убайгүй, һэшхэлгүй, үлүү эшэмхэй мэтын шанартай үхибүүд дайралдадаг.

Би хэдэн жэл "Жаргалтай гэр бүлэ" гэнэн асуудалаар шэнжэлэл хэжэ, нэгэл зураг олон зондо харуулдагби. Тэрэн дээрэ томо модон зураатай.

Модон хадаа заабол эшэтэй, набшаһатай, сэсэг болон үрэ жэмэстэй байдаг. Зүгөөр модоной бүхэ байхын тула заабол үндэһэн хэрэгтэй: аба эжы хоёрой. Ехэнхидээ эхэнэр хүнэй тэрэ модоной эсэгын талын үндэһэ сабшан таһалбалнь, модон тэгшэ байха аргагүй, заабол хазагайржа, нэгэ тээшээ найган унаха бишуу. Тон иимэл модо үндэһэлһэн гэр бүлэдэ үри хүүгэд хүмүүжүүлэгдэнэ. Намда нэгэ хүбүүн абагүйб гэжэ хэлээ. Тиихэдэнэ би: "Буруу хэлэнэш, абагүй хүн гэжэ байдаггүй. Абагүйгөөр хүн түрэхэ аргагүй. Ши абадаа дуратайш. Гансал тэрэнээ марташ", - гэжэ ойлгуулааб. Иимэ харюу абаһан хүбүүхэн сэдхэлдээ аба тухайгаа ондоохоноор бододог болоо. Үхибүүндэ һайнаар ойлгуулхадан, тэрэ абаяа шүүмжэлхэ, ябадалынь сэгнэхэ эрхэггүйгөө мэдэрээд, эсэгэдээ миин лэ юрэ дуратай байһанаа ойлгохо.

- Татьяна Николаевна, минии ойлгоходо, танай клубта ганса эхэнэрнүүд лэ хандана.

- Зүб даа, эхэнэрнүүд лэ халта буруу юумэ хээ гэшэ гүб гэжэ бодолгото болодог.

Харин бүһэтэйшүүл юу хэнэнэ бултыень мэдэнэ. Энэ клубта ерэгшэд философиин, психологиин, педагогикын даабаринуудые дүүргэн, орёохон ажабайдалда зүб мүрэй шидхэбэри гаргажа, жаргалтай байдал зохёохые оролдоно. Бидэ тэдэниие ажабайдалда һурган бэшэ, өөһэдөө бидэнэй хажууда юрын байдалай юумэнүүдтэ һуранал даа. Хэдэн жэл энэ клубта ажаллажа адаглахадан, ерэнэн хүнүүд бэе бээтээ харилсан, өөһэдынгөө болон хажуудахи зонойнгоо хэнэн алдуу дээрэ һуража, хараса, хандасаяа зүб тээшэнь хубилгадаг. Тиигэжэ эсэгэ, эжы, аха дүү, наһанай нүхэр, үри хүүгэдтээ ондоогоор хандажа эхилдэг. Би өөртөө дуратайб, тиимэһээ өөртөө харша хаалта хэхэгүйб. Өөрынгөө толгойдо олоһон бэрхэшээлнүүдые өөрөөл шидхэхэ эршэ хүсээе һалгахагүйб. Тиимэһээ би өөртөө, бурханай үгэһэн эрэ нүхэртөө, үри хүүгэдтээ дуратайб, сэгнэн ажаһууһаб гэжэ түсэб, баримталга табин, ажабайдалаа зохёоно.

- "Өөрыгөө хүндэлжэ, арга боломжоёо сэгнэжэ, уур сухалда абтангүй ябах" гэнэн сэсэн үгэ - танай хүдэлмэрийн үгэһэн...

- Тиимэ даа. Далай ламын хэлэһээр, өөрыгөө хүндэлдэг хүн заабол ондоо хүниие хүндэлхэ. Уур сухал гэшэ хүндэ, гүн сэдхэлэй байдалдань тон ехэ хохидол асардаг юм. Уур сухалда абтаһан хүн удаан жаргалтай ажаһуудаггүй, богонихон наһатай байдаг. Дүтынгөө зондо дуратай, тэсэмгэй байгты. Дуратайгаа үдэр бүри мэдүүлжэ байгты. Мүн сухалаа, гомдолоо бү харуулагты; танай сухалдахадан, хүүгэдтэй сухалдахадан; танай гомдолоо, хүүгэдтэй заабол гомдохо. Тэрэшэлэн танай мэхэлээ һаа, хүүгэдтэй баһал мэхэлхэ. Тиимэһээ юу хэнэбибди, үглөөдэрынь лэ тэрэнэ өөһэдөө амсахабди. Сэсэн һамганай үбгэн сэсэн. Би - бурханай дангинаб, минии үбгэн - бурхан, үхибүүдни булта бурхаханууд гэжэ ходол сэдхэхэ ёһотойбди. Эхэнэрэй хүсэндэ бүхы юумэн: инаг дуран, энхэ элүүр, жаргалтай гэр бүлэ гээд үгтэнхэй. Тэрэниие эдлэхэ гэшэ эхэнэрэй ухаанһаа.

- Тамара Николаевна, һайн даа. Уншагшадтанай ехэ туһатай хөөрэлдөө дэлгэбэт.

Цырегма САМПИЛОВА.

ТУС КЛУБ ОЛОНДО ТУҢАЛАА

Баирма, 38 наһатай:

- Би энэ клуб 2009 ондо сэдхэлдээ ехэ тэнсүүригүй ябахандаа ерээ нэм. Наһанаймни нүхэр намай хоёр хүүгэдтэймни орхёод, халажа ошохоёо һанаа. Теэд би нүхэртөө ехэ дуратайб. Огсом ябадал гаргаад, халаад, үлдэжэрхихэ дуран хүрөө нэн. Энэ "Жаргалтай бүлэ" гэнэн клубта ябажа, олон эхэнэрнүүдэй орёо ажабайдалтай танилсан, тэдэнэй алдуунуудһаа жэшээ абан, ажабайдалдаа

хэрэглээб. Нүхэрэймни ябадал минии ямар алдууһаа дулдыдааб, яагаа наамни, нүхэрни ондоогоор гэр бүлэдөө хандахаб гэжэ ехэ шэнжэлэл хэжэ, ухаандаа, үдэр бүриин байдалдаа тааруулан, өөр дээрээ ажаллааб. Тиигэжэ гэр бүлээ һандаргаангүй үлээжэ шадаабди.

Тамара, 32 наһатай:

- Мүнөөдэрэй энэ тренинг-хэшээл намда ехэ туһатай байгаа. Эрэ хүниие хүндэлхэ, нэрэ һүлдэнь үргэхэ баһал

шухала. Минии эсэгэ багадамни намайе хүсэлэн эдлэдэг байгаа. Тиимэһээ эсэгэдээ дуратайб, баяр хүргэнэб гэнэн үгэнүүдые ондоо эхэнэрнүүд шэнгээр хэлэжэ шадахагүй байнаб. Би мүнөө нүхэртэйб, 3 хүүгэдтэйб. Тэдэнтээ жаргалтай байдал зохёохын тула, эсэгээ сэдхэлдээ хүлисэхэ хэрэгтэй гэжэ мэдэрнэб. Теэд үшөөл сэдхэлэймни шарха лугшаһан зандаа. Энэ клуб ерээжэ, эдгэхэ, һайн мүрөөр гэр бүлээ өөрөө зохёохо хүсэлтэйб.

Анастасия, 28-тай:

- Би түрэнэн ахатаа таарадаггүй нэм. Эжы бидэ хоёрые нилээд зүдэрөөгөө: олоһон зөөриемни архи болгохо, бүхэли һүниндөө унтуулхагүй, хэрүүл хэхэ, таншалдаха. Үхэнэй даа гэжэшье сэдхэлдээ зальбардаг байгаа. Энэ клуб ерэхэдэмни, Татьяна Николаевна ахадаа дуратай гүш гэжэ асуугаа. Тиихэдэнэ би үнэн зүрхэнһөө шанга гэгшээр: "Юунэйнь түлөө тэрэндэ ду-

ратай байха юмбиб?!!" - гэжэ хашхараа бэлэйб. Тиин нилээд эндэ ябажа, олоһон юумэ ойлгожо, ахадаа: "Би шамда дуратайб," - гэжэ хэлээб. Тэрэмни абагүй болоод, нам руу муухайгаар хараа бэлэй. Уданшьегүй ахамни архинша хоёр нүхэдтээ машинаар гүйлгэлдөөд, гэнтын аюулда орошоо. Гэмэлтэһэнэйнгээ удаа бараг болоходоо, ахамни: "Һайнши даа, шинии дуран намайе абараа", - гэе бэлэй.

БУЛЖАМУУРАЙ ОРОНИИЕ СУУРХУУЛНА

ХАБАР ерэжэ, хаа хаагуур эртын булжамуурнууд Буряад ороноо магтан дуулажа эхилбэ. «Эртын булжамуурай орон» гэхэн гаршаг доро Россиин арадай уран зурааша, Буряадай гүрэнэй шангай лауреат Солбон Ринчинов хадаа Россиин уран зурагай Академиин гэшүүн-корреспондент гэхэн үндэр зэргэдэ хүртэһэнэйнгөө ушараар өөрынгөө тусхайта выставкэ Улаан-Үдын Ц.Сампиловой нэрэмжэтэ музейдэ нээбэ.

Энэ ушараар тэрэниие Буряад Республикын түрүүшын Президент Леонид Потапов, соёлой министр Тимур Цыбиков болон Баргажанай, Хурамхаанай, Хориин аймагуудай захиргаануудай түлөөлэгшэд, нютагаархид болон нүхэдын амаршалаад, Солбон Раднаевичай зохёохы ажалые үндэрөөр сэгнэдэг тухайгаа мэдүүлбэд.

“Тоонто”, “Хори буряадуудай Пётр I хаантай уулзалга” болон бусад уран зурагууд олоной үзэмжэдэ дурдахг-

даба. Хамта дээрээ ная гаран зурагууд С.Ринчиновэй хэдэн зуугаад бүтээлнүүдхээ абтажа, тус выставкэдэ табигдаа. Тэрэ тоодо арадай поэдүүд Николай Дамдинов, Солбон Ангабаев гэгшэдэй дүрэ зурагууд, БАМ-ай барилга тухай этюднүүд болон бусад.

Выставкын зал соо хоёр французуудтай хөөрэлдэбэб. - Бидэ Буряад ороной холын нютагуудаар ябажа үшөө үрдээгүй байнабди. Теэд мүнөө энэ зурагууд дээрэ танай байгаалие гоёшоожо харабабди, хүн зоной шэг шарай, ажабайдал харуулагдана. Бэлигтэйгээр бүтээгдэһэн һонирхолтой зурагууд байналдаа, - гэжэ Вероника Блуа болон Жан Отье хоёр хэлэбэ.

Үнэхөөрөөшье, Солбон Ринчиновэй зурагууд Буряад ороноо, буряад зоноо уран найханай аргаар харуулжа байна ха юм.

Николай НАМСАРАЕВ, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

“ҮЙНЭНЭЙ ҮЛЬГЭР”

Шэнэ выставкэ

гэжэ нэрлэгдэһэн гүн үдхатай ёһо заншалыемнай нэргээһэн дүрбэдэхи выставкэны Захааминай аймагай байгуулагдаһаар 85 жэлэй ойдо, арадай мастер, республикын соёлой габьяата

хүдэлмэрилэгшэ, олондо мэдээжэ багша В.Д. Цыбиковэй 60 наһанайнь ойдо зориулагдажа, хаяхан Байгаалин музей соо баярай оршон байдалда нээгдэһэн байна.

нуурнууд, үһэнэй гоёолтоннууд, шатарнууд, угайнь загаһан зурагтай һүлдэ тэмдэгүүд (тотемы), аргагүй найхан самоварнууд, часы, гоёнууд түйсэнүүд, бусад амһарта, бэлэгэй откритка, ханын зурагууд уран шадабарийень гэршэлнэ.

Дархашуулай бүтээхэ модон гүүлэдэг элшэ хүсэтэй хуһан. Тэрэнэй үйһэн мастерай

гол инструментнүүд болоно. Модон дээрэ һиилэһэн дүрсэнүүд – бөө хүн, буряад эхэнэр уран бэлигтэнэй баян арга боломжонуудые харуулна. Үйһөөр хэдэн малгай, эбэр, амаршалгын откритканууд, дуунуудтайнь үйһэн бэшэгүүд, үйһөөр гоёогдоһон архиин амһартанууд, ханаар үлгэгдэһэн грамотанууд анханай угһаа абьяас бэлигтэй уран зураашын арга шадабари гэршэлнэ, гүн ухаатай, фантази ехэтэй байһые харуулна. Түйсэһөө адхарһан һамар харахадаа, үнгэрөөшэ жэлдэ һамараар баян байһан Захааминай зоной бүхы республикайа, улаан-үдынхидөө энэ хэшэгээрээ дүүрэн хангаһаниинь, хүндэлһыень һанаандаа бодомжолбобди.

- Баян дүршлөөрөө бүхы зонтой, шабинартаяа (Монголһоо бии) хубаалдадаг ехэ баян, дэлгэр сэдхэлтэй хүн бэрхэ багша. Валерий Дашиевичай бүтээһэн түйсэнүүд соо һүнэй продуктуудые – зөөжэй, бусад юумэ хэхэдэшье гоожохогүй, гутахагүй. Ондоо уран бэлигтэнэй үйһөөр хэһэн зүйлнүүд булта сабуугаар, хуби хубяар няалтатай байдаг. Бэлигтэй уран гартандаа үшөө ехэ амжалтатай, үлзы хэшэгтэй, элүүр энхэ ажаһууха, ажаллахыень хүсэе, - гэжэ РЦНТ-гэй мэргэжэлтэ Саржана Дашинимаевна Эрдынеева хэлээ һэн. Бидэшье зохёохы бэлигтэй (дуу, шүлэг зохёодог, олон номтой), уран гартай Валерий Дашиевичтаа уран бэлигээрээ саашадаашье улад зоноо баясуулжа байхыень үрээе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА. Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото.

Зохёохы ажалайнгаа 40 жэлэй ойдо зориулһан шэнэ выставкээ ВДНХ-гай, “Сибирские таланты”, “Алтаргана – 2006”, мүн бүхэсоюзна, бүхэдэлхэйн (“Их наадам” – Монгол), «Үнэнэймнай» соносхоһон “Буряадай түрүү хүнүүд” конкурснуудай, фестивальнуудай лауреат, Ногоон Дара эхын дуган барилгада хабаадаһан (хамба Д. Аюшеевэй баярай бэшэгтэй) Валерий Дашиевич баян дүй дүршлөө шабинартая, бусад багшанартаа дамжуулхые оролдодог баян сэдхэлтэй багша юм.

“Үйһэнэй үльгэр” гэхэн найхан бүтээлнүүдэй шэнэ выставкэ республикын соёлой министрэй орлогшо С.А. Добрынин нээжэ, үндэр сэгнэлтэ уран бүтээлнүүдтэнь үгөө, зохёохы амжалта хүсөө. Түүхын музейн директор Т.А. Бороноева, суг хүдэлдэг багшанарынь, нютагаархидынь бэлигтэй мастераа амаршалба. Республикын Арадай Хуралай зүгһөө баярай бэшэг В.Д. Цыбиковтэ баглаа сэсгүүдтэйгээр барюулагдаһан байна. Хараһаар байтарнай, үйһөөр шабинарайнь бүтээһэн оһортой зүүдхэлнүүд хабаадагшадта барюулагдаба.

Даши Намдакович дархан эсэһынгээ сольы дээрэ үргэһэн угай бэлигтэй, алтан гартай Валерий Дашиевичай үйһөөр уран гоёор хэһэн нааданхай ханхи-

“Алтаргана-2012” уласхоорондын найндэрые угтуулан

“ГАЛХАН” литературно-хүгжэмтэ салон

ЗОРЮУЛГА ШҮЛЭГҮҮД

Ута-урдын дуунууд

АБА ЭЖЫ ХОЁРНИ

1.

Талаар ябажа тэнжэхэ
Тарбаганай балгар мүндоош
Томо болгожо үргөөсэн
Томоотой аба эжы хоёрни.

2.

Байсын арада тэнжээхэ
Борохон туулайн зулзага
Баруун гар дээрэ үргөөсэн
Бууралхан аба эжы хоёрни.

3.

Эндеэр ябажа тэнжэхэ
Эрээн бугын инзаган
Эрэлээ болгожо үргөөсэн
Эжы аба хоёрни.

ШАРГАЛ СООХОРОХОН

1.

Зүүзэгэр шаргал
соохорхондо,
Зүүгээрэнь жабар болхонья
гү?
Залуугайм амараг захюулжал
Зуургалхын тэмдэг болхонья
гү?

2.

Унаган шаргал соохорхондо
Уяадань жабар болхонья гү?
Ушарган амараг захюулжал
Уулзахын тэмдэг болхонья
гү?

3.

Хотогор шаргал соохорхондо,
Хорёондонь жабар
болхонья гү?
Ханилаан амараг захюулжал
Харалсахын тэмдэг
болхонья гү?

Хасагай дуун

ЗЭДЭ

1.

Урасхамалаа Зэдынгээ үеэртэ
Унаганча борым үбсүүндээ
Учарсан ганцам холохондоо
Ухаанхан зүрхэндэм
марташагүй.

2.

Элистэйхэн Зэдынгээ үеэртэ
Эмээлтэй борым үбсүүндээ
Эдирхэн ганцам холохондоо
Эльгэ зүрхэндэм марташагүй.

ДАЙН ТУХАЙ ДУУН

1.

Гэмэ үгы байхан СССР-тэ
Гэнтэнэн ороһон Германи
Гэртэхим намайгаа
хүлээгээд байна
Гэдэргэнь бусаагаад,
ерэхэб.

2.

Хашалан үгы байхан
СССР-тэ
Хорлон ороһон Германи
Хотороо намайгаа хүлээгээд
байна,
Хойшонь бусаагаад ерэхэб.

ҮЛӨӨЛ ҺЭН

1.

Эмнигээ эжэлһээнэ
барихадам,
Эжэлын хүмэсөөр үлөөл Һэн
Эжэлһэн гансам
мордоходомни,
Эльбэхээр, нёлбоһотой
үлөөл Һэн.

2.

Хатарайнгаа хазарые
барихадам,
Хазаартам хүмэсөөр
үлөөл Һэн.
Ханилһан гансам
мордоходомни,
Хөөрэн, уйлан үлөөл Һэн.

Эжыдээ

ХҮЛЭЭНЭБ

1.

Хамтын буянай юрөөлөөр
Хүхын донгодохые хүлээнэб,
Ханилан ганса амарагаа
Хорин жэлэй хүлээнэб.

ДУУША СЭДЬХЭЛТЭЙ, ДҮРБЭН ТЭГШЭ БЭЛИГТЭЙ

Угаа үһанда хаяагүй, уран гартай оёдолшо, үнгэ бүриин ноохон ниидхээр, утаһаар нэхэгшэ, зохёохы баян намтартай, найхан һанаа бодолтой, үргэн сээжэтэй, үлзы хэшэгтэй хүгшэн эжы, энэрхы эжы Галина Батоевна Тудинова шангахан, хүнэй зүрхэ сэдхэлдэ хадуугадаг гоё хоолойгоороо олон тоото конкурс фестивалһуудта шалгардаг юм. Тиигэнгүй яахаб?!

Г.Б.Тудинова

2. Гургалдай шубуухайн жэргээндэ Газарай хүрьһэ хубилна. Гунигтай ганса амарагаа Гушан жэлэй хүлээнэб.
3. Дэлхэйн буянай юрөөлөөр Дахин бэшэгээ хүлээнэб. Дашуурхан ганса амарагаа Дүшэ-жаран жэлэй хүлээнэб.
1980 он.

“Уряал” ансамбльдэ ДАЛА ХҮРӨӨ БЭШЭБ

1. Культурын байшан холо бэшэл,

Хүтэлын халхалаад, холо шэнги.
Хүтэлын холо бэшэл, Хүйтэнхэн жабарта хол шэнги.
2. Үдэшын нэгэн болбол даа, Үетэн нүхэднай суглархань. Иигээд мүнөө онсо үгы наа, Үетэн нүхэдни гомдохо.
3. Жабарһаа зүрхэсөөд һуужа байха, Жаратай, далатай бэшэбди. Жаратай, далатай наһашье наа, Жаргаха, сэнгэхэ гэжэ байха.

Элинсэг хулинсагынь, эжы абань булта найханаар дууладаг байгаа бшуу: бүри анхан 1800 онуудаар гоё хоолойтой Олзын Лодой, 1900 онуудай эхээр Доде Жаргал, һүүлдэнь Дууша Базар, совет үедэ суута дуушан, СССР-эй арадай артист Дугаржап Дашиев, харин мүнөө сагта угайнгаа бэлиг дээшлүүлжэ Монголдо һурадаг залуу дуушан Алдар Дашиев гэгшэд уг унгидань, бүхы республика, холуур мэдээжэ болонхой.

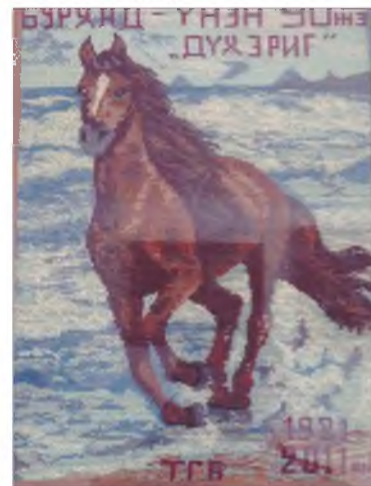
Зэдын аймагай Улзар нютагтай эсэгэнь Бато Тудинович ехэ зиндаатай габжа лама байгаа, 1930 ондо тушаагдаа. Захаминай Бүртэһээ гарбалтай, баян айлай басаган байһан Бадма Цыремпиловна Дугарова эжынь гэртэ-хинтээ, түрэлхидтээ Эрхүүгэй областиин Черемховодо модо урадхуулдаг, харин эсэгэнь эн-дэл сплавайнь бригадир Һэн. Шэлэй шэнэ завод барихая Улаан-Үдэ ерэнэн гэртэхиинийн ниислэл хотодо айл бүлэ болобо. Дайнда ошоһон хайрата эсэгэнь Эхэ ороноо хамгаалан, баатарай үхэлөөр наһа бараа, хоёр хүүгэдтэй эжынь үльгэр домог найн мэдэхэ, уран гартай хүгшэн эжынь (эсэгынь эхэ) Дээдэ-То-риёо абаашаһан юм. Нургуули амжалтатай дүүргэһэн Галина Батоевна Эрхүүгэй барилгын техникум дүүргээд, Краснокамскда амжалтатай хүдэлөө, буряад ёһо заншалаа, урданай дуунуудаа һэргээгээ. “Фольклор бурятских песен” (1999 он), “Алтаргана-2002”, “Алтан Гургалдай-2006” гэнэн конкурснуудта, мүн Ивалгынгаа аймагай Оронгодо болоһон “Нютагай булжамуур” конкурснуудта илаа. 2002 оной Агын “Алтарганада” алдар суута Иосиф Кобзон бэлэг Галина Батоевнада барйба, харин ВАРК-ын түрүүлэгшэ Даши-Нима Дугаров торгон бүд уран гартай дуушанда бэлэглэбэ. Эрхүүдэ үнгэргэгдэһэн “Алтарганын” 280 дуушадай 5-най тоодо, тийхэдэ тээмэндэ эмхидхэгдэһэн “Мүнгэн сэргэ” (“Ариг Ус” телекомпани) эрхим дуушадай дунда орожо, баһал лауреат болоһон алдартай юм.

“Буряад үнэнэймнай” нёдондо соносхоһон “Буряадай түрүү хүнүүд- 2011” конкурсын лауреат болоһон Г.Б. Тудинова “Юһэн тугай һүлдэ” конкурсдомнай баһал лауреат болоһон байна. Гурбан эрдэни хүүгэдтэй, 8 аша зээнэртэй, баян эжы, хүгшэн эжы уран гоёор бүтээһэн, нэхэнэн (бүхэли жэл соо) “Морин эрдэ-ниез» (панно) «Үнэнэйнгөө» 90 жэлэй ойдо бэлэглээ. Мүнөө “Галхандамнай” уран шүлэгүүдээ, урданай дуунуудаа, гар бүтээлнүүдээ дурадхаһан зохёохы абьяастай, зориг хүсэл ехэтэй, зондоо хүндэтэй, зохид зантай, урагшаа һанаа бодол-той, урин мийэрэлтэй Галина Батоевнагаа майн гүн удхатай найндэрнүүдээр хани халууна-ар амаршалаад, гуурһантнай улам хурса боложо, “Үнэндөө” һониноо дуулгаха, урданайн-гаа ёһо заншал һэргээжэ, урма зоригтой, ута наһатай, удаан жаргалтай ябахыетнай хүсэе!

Бэлигма ОРБОДОЕВА энэ хуудаһа бэлдэбэ.

«Сагаан Дара эхэ»

«Морин эрдэни»

Оёһон, нэхэнэн абажур

«Эбтэй бүлэ»

Гар бүтээлнүүд

БАТА-ДАЛАЙ ОЧИРОВ (1874-1913)

Бата-Далай Очиров 1874 ондо Агын Согто-Хангил нютагтаа түрэн юм. Шэтын педучилищи дүүргээд, нютагтаа багшалаа. Удаань Агын Дүүмын тайшаагай эмхидэ хүдэлхэдөө, гэгээрэлшын зам эхилээ нэн. Эрдэм бэлиг ехэтэй, хурса ухаатай байһандань, Агын зон тэрэниие 1907 ондо Ородой гүрэнэй II Дүүмын депутадаар һунгаа бэлэй.

«Будда» бурханай хургаал болохо «Дхаммапада» («Путь к истине») гэхэн номые ород хэлэнһээ Б-Д.Очиров буряад-монгол хэлэн дээр оршуулһан байна. Мүнөө энэ оршуулгынь олоной һонорто тунхаглая.

ҮНЭНЭЙ МҮР

1. ХОЁР ШҮЛЭГТҮН ЗҮЙЛ

1. Бидэнэй ажабайдал болбол ханаа сэдхэлэй болбосорол бэшэ гү? Тэрэ зүрхэн соомнай түрэхэдөө, һанал бодолһоо эхи үндэһэтэй юм. Хэрбээ хүн муу ханажа хэлээ һаа, али хээ һаа, тэрэнэй хойноһоо зоболон һалангүй дахаха, тэргэ шэрэнэн сарай хойноһоо сахаригаи мухарһан мэтэ.

2. Бидэнэй ажабайдал ханаанай болбосорол болоод, зүрхэндэ түрэжэ, ханалаар хэгдэнэ. Хэрбээ һайн ханаанһаа хэлээ һаа, хээ һаа, тэрэнэй хойноһоо баяр баясхан өөрынһе һүүдэр мэтэ дахаха.

3. Тэрэ намайе илаба, намайе баһаба, намайе барлаг хэбэ, намайе дайраба гэхэ мэтээр ханалаар худхалыатаһан зүрхэнэй хорото сэдхэл хүнэхэгүй.

4. Тэрэ намайе илаба, баһаба, дарлаба, дайраба гэхэ һанал үгы һаа, тэрэ хорото сэдхэлһээ зайсаһан болоно.

5. Мүнхэ ёһо болбол хорото сэдхэлэй болбосорол, мүн хорото сэдхэлээр дарагдаха бэшэ, һайн һайхан сэдхэлээр хүнөөгдэхэ.

6. Хүн өөрынгөө ябадал олонхидоо дэмы ехээр шүүмжэлдэггүй. Хэн нэгэн өөрыгөө шүүмжэлдэг байгаа һаа, тэрэ хүн хэрүүл тэмсэлһээ хахасана.

7. Хэн жаргаха хүсэлтэй болоод, теэд шунахай ханааниинь болингүй, эдэе хоол хэмгүй ехээр эдихэхэ гадна, залхуу болоод, ханаа амар байгаа һаа, тэрэ хүнэй гэнтэ үхэхэнь багахан модые һалхинай унагаһантай адли болоно.

8. Жаргалые бэдэрэнгүй, шунахай сэдхэлээ номгоруулжа, эдэе хоол бага зэргээр хэрэглэн яабал, үнэн хатуужалда хүртэхэ. Харин хүдэр һалхин хүмэруулдэг.

9. Хэн нүгэлөө арилгангүй, санаартанай хубсаһа үмдөөд, хэшээнгые (ёһо журам) баримталангүй, үнэн зүбье хайхарангүй байгаа һаа, тэрэндэ санаартанай хубсаһан таарахагүй.

10. Нүгэлһөө хахасажэ, муу ябадал огтолон орхижо, үнэниие һахидаг болоһон гансал тэрэ хүн санаартанай (номто) хубсаһа үмдэхэ болоно.

11. Хэн худалтай үнэниие худхан, үнэниие худал болгон хэлэбэл, тэрэ хүн хэзээдэһе үнэниие олохогүй, эндүүрэлдэ баригдажа, ошоһын орон үгы болохо.

12. Хэн худалые худал гэжэ элирүүлээд, үнэниие үнэн гэжэ танибал, тэрэ хүн үнэндэ ойртоһон болоод, бута замаар ябана.

13. Муу хушалттай барилгы бороогой уһанай һаадгүйгөөр нэбтэ норгоһон мэтэ, буян хэлгээр халхалагдаагүй зүрхэндэ шунахай сэдхэлэй хорон бэлэхэнээр нэбтэрэн ороно.

14. Нягта һайн хушалттай барилгы бороогой уһанай дабахагүй мэтэ буянаар һахигдаһан зүрхэндэ шунахай сэдхэлэй хорото уһан орохо аргагүй болоно.

15. Муу үйлэ үйлэдэгшэ болбол энэһе ба хойто түрэлдөө үйлаха. Нүгэлтэ хүн хоёр юртэмсэ доро гасалан амсаха болоод, өөрынгөө хэһэн үйлын үриие мэдэжэ, зобохо ба үйлаха болоно.

16. һайн ябадалта хүн энэ юртэмсэдэ жаргал эдлээд, хойто түрэлдөөһе баясаха. һайн ханаата энэһе, хойто түрэлдөөһе жаргаха болоод, өөрын хэһэн үйлын арюун ба амгалан үриие үзэжэ баясаха.

17. Муу үйлэ үйлэдэгшэ энэ ба хойто түбидэ зоболон эдлэхэ. Нүгэлтэ хүн энэ юртэмсэдэ зобоод, хойто түрэлдөөһе зобохо, тэрэ болбол муу болбосорол үзэжэ зобохо ба муу мүрөөр ябажа, зоболон эдлэхэ.

18. һайн ябадалта хүн болбол һанан соогоо жаргаад, хойто түрэлдөөһе жаргал эдлэхэ. һайн ханаата хоёр юртэмсэдэ жаргал эдлэжэ һайн үйлын болбосорол үзэжэ баясан, һайн мүрөөр ябажа баясаха.

19. Бага эрдэмтэй хүн хургаал ёһо һайнаар номноһе, өөртөө тэрэ номлолоо хэрэглэхгүй. Тэрэ хүн хони һайнаар адуулагша хонишон мэтэ болоод, үнэн дээрэ номой хургаалые оюун ухаандаа шэнгээжэ, болбосоруулаагүй дээрэнэ үнэндэ ойртохогүй.

20. Хэн атаархалай, хорото сэдхэлэй шунахай ханаае зосоогоо хүнөөжэ, үнэн эрдэмэй сан баряад, оюун ухаагаа һайжаруулжа, номой хургаал ёһо номноһон үсөөнһе һаа, тэрэ хүн үнэхөөр хургаалые сахиулаа болоод, номто хубсаһа үмдэхэ ёһотой болоно.

II. БУЯН ХЭХЭ ЗҮЙЛ

21. Буян хэхэ (бисалгал) гэжэ үхэлгүйе олохо мүр болоно. Хүнгэн һанал - үхэлэй зам болоно. Бисалгал доро һаригшэд хэзээдэһе үхэхгүй. Хүнгэн һаналтай хүн өөрөөһе мэдэнгүйгөөр үхэхэн мэтэ болоно бэшэ гү?

22. Сэдхэлээ хэзээдэ заһажэ, буян хэхэ, үнэн доро орогшод тэрэ сагта жаргажа, түгэс хубитанай баяраар баясан сэнгэнэ.

23. Ухаан бодолоо, бэе махабадаа хатуужуулжа, хүнгэн һаналһаа хахасажэ, үнэхөөр шадал түгэс болоһон ухаатан нирваан гэжэ жаргалта ороно хүрэхэ.

24. Гэмтэ ябадал тэбшээд, һайхан ханаанда орожо, арюун ябадалтай болоод, ёһо сахибал, номхон абари бисалгал, иимэ хүн алдар дахан, улам хүгжэхэ.

25. Хэзээдэһе буян үйлэдэжэ, сэдхэлээ хүнгэн ханаалаар һамааруулангүй, үнэн сэхээр ябаһан һайн абаритай ухаатан ямарһе уһанай үертэ абтахагүй бэхи олтирог бүтээжэ, тэрээн дээрэ һууһан мэтэ болоно.

26. Тэнэгүүд сэдхэлэй һамааралгада (алгасалда) жүдхэн тэгүүлхэ. Ухаатайшуул сэбэр сэдхэл бодолоо нууса сангай эрхим зүйл мэтэ һахиха.

27. Сэдхэл һамааруулдаг бодолдо ба шунахай сэдхэлэй жаргалда бү абта, гансахан бисалгал доро агшам зуура хүбилшагүй жаргал олохо.

28. Мүнхагай урьһаһаа алдууржа, эрдэмэй үндэр хабсагай дээрэ гараһан ухаатан тэнэгүүдые доошоо хараха. Уулын бооридо үймэлдэгшэдые орьёл оройһоо хараха мэтэ, амар байһан тэдэнэр уласай үймөө үзэхэ.

29. Хоһон үймөөшэдэй дунда бодолгото боложо, нойртоо дарагдагшадай дунда нойр хүрэхгүй хүн талын адуунай дунда тэжээмэл хүлэгэй орожо ерэхэн мэтэ болохо.

30. Хурмаста ухаанай хүсөөр тэнгэринэры өөрынгөө эрхэдэ хуряан оруулба. Арад оюун ухаае магтаба. Хүнгэн ухаан хаанашье гологдохо.

31. Даяан шүтэгшэ бисалгалдаа баясаха. Тэрэ залихай ухаанһаа һаһаараа холодоно. Ухаатан галда адли бэеын ба сэдхэлэй хүлигы таһална.

32. Даяанша бисалгал доро байха. Баяраар ханаха. Тэрэ хүнгэн ханаан бодолһоо холодоно. Ухаатан олоһон дээдэ ехэ онол аргаяа алдадаггүй. Тиэхэдэ тэрэ хүн нирваанда ойртоһон болоно.

Ц.НАМСАРАЕВАГАЙ

"Түүхэдэ мүнхэрхэн нэрэүүд" гэхэн номһоо.
(Үргэлжэлэһе хожом гараха).

(Үргэлжэлэл. Эхиинь урдахи дугаарнуудта).

ХАНДАМА (тиб.) - Дакия, небесная фея, женское божество, букв., шествующая по небу.

ХАШ - Халцедон.

ХАШБААТАР - Халцедоновый богатырь. Имя прославленного монгольского полководца во время создания Монгольской Народной Республики.

ХОНГОР - Милый, обаятельный, ласковый.

ХОРЛО (тиб.) - Круг, колесо.

ХУБДАЙ - Янтарный.

ХУБИСХАЛ - Изменение, перемена.

ХУБИТА - Имеющий судьбу.

ХУЛАН - Антилопа. Имя одной из жен Чингисхана.

ХҮРЭЛ - Бронза.

ХҮРЭЛБААТАР - Бронзовый богатырь.

ХУЯГ - Кольчуга, броня.

ХЭРМЭН - Белка.

ХЭШЭГТЭ - Счастье, благополучие, милость.

ЦОКТО - То же, что Сокто.

БУРЯТСКИЕ ИМЕНА

ЦЫБЕГМИТ - То же, что Сэбэгмид.

ЦЫБАН, ЦЭБЭН (тиб.) - Владыка жизни.

ЦЫБИК, ЦЭБЭГ (тиб.) - Бессмертный.

ЦЫБИКЖАБ, ЦЭБЭГЖАБ (тиб.) - Защищенный бессмертием, вечностью.

ЦЫДЕН, ЦЭДЭН (тиб.) - Крепкая жизнь.

ЦЫДЕНБАЛ, ЦЭДЭНБАЛ (тиб.) - Увеличивающий крепкую жизнь.

ЦЫДЕНЖАБ, ЦЭДЭНЖАБ (тиб.) - Защищенный крепкой жизнью.

ЦЫДЕНДАМБА, ЦЭДЭНДАМБА (тиб.) - Святая крепкая жизнь.

ЦЫДЕНЕШИ, ЦЭДЭНЕШИ (тиб.) - Всеведение крепкой жизни.

ЦЫДЫП, ЦЭДЭБ (тиб.) - Жизнедатель.

ЦЫМБАЛ (тиб.) - Процветание. Также встречается часто как - Сымбэл.

ЦЫПЕЛМА (тиб.) - Умножающая жизнь.

ЦЫРЕМЖИТ, ЦЭРЭМЖИТ (тиб.) - Счастье, благо долгой жизни.

ЦЫРЕН, ЦЭРЭН (тиб.) - Долгая жизнь.

ЦЫРЕНДАШИ, ЦЭРЭНДАША (тиб.) - Благоденствие долгой жизни.

ЦЫРЕНДОРЖО, ЦЭРЭНДОРЖО (тиб.) - Алмаз долгой жизни.

ЦЫРЕНДУЛМА, ЦЭРЭНДУЛМА (тиб.) - Долгая жизнь освободительницы, т.е. Белой Тары.

ЦЫРЕНДЫЖИД, ЦЭРЭНДЭЖЭД (тиб.) - Благополучная долгая жизнь.

ЦЫРЕНЖАБ, ЦЭРЭНЖАБ (тиб.) - Защищенный долгой жизнью.

ЦЫРЕТОР (тиб.) - Сокровищница долгой жизни.

ЦЫРМА - Женская форма от Цырен, хотя существует и форма Цыренма.

ЦЭПЭЛ (тиб.) - Продлевающий жизнь.

ЦЭРИГМА (тиб.) - Целительница.

ЦЭРЭМПИЛ (тиб.) - Умножающий долгою жизнь.

ЧАГДАР (тиб.) - С ваджрой в руке. Имя Ваджрапани (Ошорвани), гневного божества, символизирующего силу, уничтожающего неведение.

ЧИМБЭ - Форма от Жимбэ.

ЧИМИТ (тиб.) - Бессмертный.

ЧИМИТДОРЖИ (тиб.) - Алмаз бессмертия.

ЧИМИТЦУ - женская форма от Чимит.

ЧИНГИС - Имя человека тысячелетия, основателя Великого Монгольского государства.

ЧОЙБАЛСАН (тиб.) - Прекрасно цветущее учение.

ЧОЙБОН - То же, что Шойбон.

ЧОЙЖОЛ, ЧОЙЖИЛ (тиб.) - Царь, правящий согласно учению. Служит эпитетом Ямы, владыки царства мертвых.

ЧОЙЖОН (тиб.) - Защитник религии.

ЧОЙМПЭЛ (тиб.) - Распространяющий Учение.

ЧОЙНЖИН (тиб.) - Религиозное подношение, милостыня.

ЧОЙНХОР - тибетский перевод санскритского слова «дхармачакра», т.е. колесо учения Будды. Это один из широко распространенных атрибутов, символизирующий проповедь буддийского учения. Символ Чойнхор (Хорло) устанавливается на фронте буддийских храмов в сопровождении лежащих лани и оленя, что связывается с первой проповедью Будды в «Оленьем парке» в Бенаресе. Восемь спиц колеса символизируют «благородный восьмеричный путь», заповеданный в этой проповеди: - праведное воззрение; праведное поведение; праведная решимость; праведная речь; праведный образ жизни; праведное усилие; праведное осознание; праведное созерцание. Так же называется путь, по которому паломники совершают обход вокруг Лхасы, столицы Тибета и молитвенное колесо.

ЧОНСРУН (тиб.) - Охраняющий учение.

ИЗДАТЕЛЬСТВО БУДДИЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
"ДАШИ ЧОЙНХОРЛИН" ИМ. Д.Д.ЗАЯЕВА.

Энэ хуудаһа Галина ДАШЕЕВА бэлдэбэ.

Table with TV program schedules for Wednesday, May 3, 2012. Columns include time, channel name (e.g., АРИГ УС, НТВ, ТИВИКОМ, СТС «БАЙКАЛ», 5 КАНАЛ, ДТВ), and program titles.

Четверг, 10 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedules for Thursday, May 10, 2012, on the First Channel. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Thursday, May 10, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Thursday, May 10, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Thursday, May 10, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Thursday, May 10, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

Пятница, 11 ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV program schedules for Friday, May 11, 2012, on the First Channel. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Friday, May 11, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Friday, May 11, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Friday, May 11, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

Table with TV program schedules for Friday, May 11, 2012, on other channels. Columns include time and program titles.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПИНКИ И БРЕЙН', 'ЧАРДЕЙКИ', 'СВЕТОФОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПАРК ЮРСКОГО ПЕРИОДА', 'ДАЕШЬ МОЛОДЕЖЬ', 'ВОРОНИНЫ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'СЛЕД', 'УТРО НА 5'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'БЛОКАДА. ТАЙНЫ НКВД', 'ЩИТ И МЕЧ', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОХОТА НА ВЕДЬМ', 'КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО'.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ', 'ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ', 'ВНЕ ЗАКОНА'.

Суббота, 12

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'С НОВЫМ ДОМОМ!', 'О САМОМ ГЛАВНОМ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕЧЕРНИЙ КВАРТАЛ', 'ПИКАП. СЪЕМ БЕЗ ПРАВИЛ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОДНАЖДЫ ЛЕТОМ', 'АЛГОРИТМ БЕРГА'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'АФИША'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ. МУЛЬТИК ЛАНЧ', 'ПЛАНЕТА ШИНА'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ»', 'ЛИТЕЙНЫЙ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПИНКИ И БРЕЙН', 'ЧАРДЕЙКИ', 'СВЕТОФОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УЛЕТНОЕ ВИДЕО ПО-РУССКИ', 'ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ', 'ВНЕ ЗАКОНА'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'СЛЕД', 'УТРО НА 5'.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ', 'ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ'.

Воскресенье, 13

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ', 'ЕВДОКИЯ', 'СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ИСПЫТАТЕЛЬНЫЙ СРОК', 'ВСЯ РОССИЯ', 'САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СМЕЯТЬСЯ РАЗРЕШАЕТСЯ', 'ФАКТОР А', 'РАССМЕШИ КОМИКА'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ', 'ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'ЗАБЫТЫЙ НОСОРОГ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЖЕНСКАЯ ЛИГА', 'ВКУСНО ЖИТЬ', 'В ПОГОНЕ ЗА СЛАВОЙ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТРУДНЫЙ РЕБЕНОК', 'СМОТР', 'СЕГОДНЯ', 'РУССКОЕ ЛОТО'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, ЗУРХАЙ', 'ДЕТЕКТОР', 'МУЛЬТФИЛЬМЫ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ, ЗУРХАЙ', 'ДЕТЕКТОР'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПИРАТЫ ИЗ ПЕНЗАНСА', 'СМЕШАРИКИ', 'СИЛЬВЕСТР И ТВИТТИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ИСЧЕЗНОВЕНИЕ ЭЛИС КРИД', 'ЧЕЛОВЕК ТЬМЫ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'М/Ф СЕЙЧАС', 'ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО', 'МИХАИЛОМ КОВАЛЬЧУКОМ'.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АЙ ЛАВ Ю, ПЕТРОВИЧ!', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'ФОРМУЛА ЛЮБВИ'.

зарые. Энэ колхозой клуб буруун бухын түрөөгүйдэ хаагдааар, нээгдээгүй шахуу. Клубай һүүдэртэ хоёр буруун буха байрлажа, шабардамаар шабааһалжархёо. Клуб соо хатар наадаа хээ юумэ гү, али хатаһан халбаша олоо юумэ гү, хулгана, харханууд шииб-шааб гэлдэжэ байжа нижэгэнэлдэнэ. Клубай үүдэндэ "хасартаа

ХЭН ГЭМТЭЙБ?

«Хомхой хүн эдихэ абаха тээшээ - хорин гартай, харуу хүн зондо үгэхэ туһалжа тээшээ - хоёр гартай» гэжэ бурят арад хэлсэдэг. Энэ зүйтэй байжа болоо.

Хараад үзэхэдэ, Мухар-Шэбэрэй аймагай Зандинай сомоной Кугота тосхондохи Калининэй нэрэмжэтэ колхоздо Овчинникова Агафья гэжэ "тушаалай тулам" болоһон хүн бии. Энэ хээтэйн тушаалые тоолобол, урдан хаанай дэргэдэ байһан түшэмэлнүүдэй тушаалнуудһаа олон.

Хэрбээ колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Овчинников энэ хээтэйе таанартай танилсуулаа һаа: «колхозой клубые даагша, шоройень хамагша, колхозой конторын палааха угаагша, ноёдой посольна, почто зөөгшэ... Овчинникова Агафья...» - гээд таанарые мийлээн харахал.

Тээд Агафьядаш юун бэ даа, олзо дохотдой газартань ехэ сагаа бараад, багтай газартань бага саг гаргаад байгаа юм бээ.

Тиибэшье «олон тарбаган нобшодоо багтахагүй», олон тушаалта ажалаа диилэхгүй гэжэ үнэг.

Абаад үзее, колхозой клубые даагшын ажалай га-

тамгатай харуу намган" - мантан гэгшын суурга үдэр хүнигүй байна.

Эдэниие дабажа, эгээлэй зоной хүхижэ, хатар наадаха, лекци шагнаха гээшэ бэрхэтэй болоһонхой.

Колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Овчинникова клубые даагшаар ондоо хүниие томилжо, культурно-гэгээрэлэй хүдэлмэриие һайжаруулха һэнта гэхэдэ:

- Үбһэ таряанай үедэ үлүү хүн үгы, хүнүүдэ арьбалнаб, - гээд, барас шэнгээр харадаг.

- Колхозой парторганизаацин секретарь нүхэр Кашин юун гэдэг юумэ ааб гэхэдэ, аймагай ноёдой ерэхэдэ арһан доогуур хоргодоод, арһаа уугаад ябадаг юм.

Иимэһээ эгээлэй зон, эдир залуушуул эдэ дабаа дабажа, клуб соо хүхижэ, сэнгэхэ гэжэ шортоо оролдоно.

Тээд Мухар-Шэбэрэй аймгүйсэдкомой культурын таһагай дарга нүхэр Жиравков ямар баатарай мүнделхые хүлээжэ, потолок хаража һууна хаб?

Аймагай хүтэлбэрилэгшэд Куготоор ябахандаа, клуб руу яахадаа шагаанагүйб?

Бал-Доржо БАДАРАЕВ.

ТАЗЕТЫН ХАДХУУ АСУУДАЛ

Республикын зарим колхозуудта гэшүүдэйн захиһан газетэ, журналнууд правленин конторо соо удаан баригдана. Жэшээлхэдэ, Хэжэнгын аймагай Молотовой нэрэмжэтэ колхозой гэшүүдэй захиһан газетэнүүд хэдэн неделээр, бүхэли нараар баригдана.

Захиһан эзэдтээ хүрэнгүй, Замдаа иигэжэ баригдаха аад,

Үдэр соогоо уншагдангүй, Үни удаан дарагдаха аад, Юунэй түлөө гаргагдаабиб, Юунэй түлөө асарагдаабиб?!

Түрүүлэгшэ, нюдөө аршагты, Түргэхэн нам руу харагты, Амаяа баряад байлтагүй, Асуудалдам мэтэр харюусагты!

Үргэн ниитэ зонтоёо Үдэр бүри хөөрлэдэ гээд, Үнэн, һонин бүгэдээ Үтэр дары хүргэ гээд.

Культура, эрдэм дэлгэ гээд, Хүдэлмэриденэ туһала гээд, Парти намайе эльгээнэ, Почто тиихэдэнэ асарна... Яахадаа иигэжэ баринабта, Яахадаа ябталжа даранабта?!

Конторынхид хэлэгты, Хойшо урагшаа харангүй! ***

Энээхэн шүлэг зурагтаяа Эрмэгээрэ хайшалагдаад, Түрүүлэгшын столой шэл доогуур

Түлхигдөөд зурыжа байһай даа. Хүсэлым дүүргэхэ комсомолец

Хүдөөдэ өөрөө олодохол. Яһаяа дайрууһан түрүүлэгшэ Яаралтай хэмжээ абахал.

Ш.НИМБУЕВ. Д.ДАМБАЕВАЙ зураг.

Совет үеын сатирын булан

АРХИНШЫН ГЭМШЭЛ

-Байза, иихэдээ... Байза, энэшни... Зүүдэлнэ гээшэ гүб. Али дэмырнэ гү? Зүүлжээ ябана гүб, Али баруулжаа гү? Одоо бү мэдэе!... Үхэнхэй гээшэ гүб, Али амиды гү? Унтанхай гээшэ гүб. Али хэрюун гү? Одоо бү мэдэе!... Хабна һээрни хүндүүлхэй Хаана сохюулаа

гээшэбиб? Хургадни тулгарданхай, Хэниие ёбороо гээшэбиб? Одоо бү мэдэе!... Хармаамни хоһоронхой, Мүнгэмни яашоо гээшэб? Хасарни шулгаранхай, Хэн маажажархёо

гээшэб? Одоо бү мэдэе!... Мэдэнэб: нюдэмни - Үхэнхэн хониной нюдэн. Мэдэнэб: бэемни Үхибүүдэй наадан. Хашарна намһаа Хараһан лэ хүн.

Жэрхэнэ намһаа Обёорһон лэ хүн. Халагни даа, халагни,

Шарга газардаа!... ... Абаашаһаяа ерээд байна Арадай милиционер!!

Хайран бэе, нэрэмни... Оо, ёо, ёо, ёо-о, Уураг тархимни Тэһэрхэнь лэ! Оо, ёо, ёо, ёо-о, Уушха зүрхэмни Дэлбэрхэнь лэ!... Арга халаа,

Айнаб!!! Энэ муухай ябадалһаа Эрхэ бэшэ хахасахаб. «Шоно - зууһандаа, Хүн - зорихондоо!...»

Ш.НИМБУЕВ. Зурагынь А.САХАРОВСКАЯГАЙ.

АБАХАДАА – УЛЬГАМ, ҮГЭХЭДӨӨ - ХАШАН

- Хүндэтэ Нима Шаратович, сайн байна!

- Сайн! Сайн! Наашаа һуугты! һайн хүн ханаагаар гэжэ Екатерина Чимитовна, тамнай өөрөө орожо ерээ ха юмта, бидэ танда ошохо гэжэ байгаабиб, - гээд Енгорбойн дунда һургуулиин директор нүхэр Жамсарановагай ороходонь, «Сталиной зам» колхозой (Закамен) түрүүлэгшэ Нима Шаратович Ванчиков баярлаа һэн.

Юунэй болоһые Екатерина Чимитовна ойлгожо ядан, нюдөө ехээр хараад:

- Юун болооб? - гэнэ. - Екатерина Чимитовна, яагаа ехээр сошобо гээшэбта, - гэжэ тэндэ һууһан партийна организациин секретарь нүхэр Дмитриев тэрээнһээ һурана.

- Үгы, иихэдээ мүнөөдэр таанадтамнай ямар имэ ондоо, хүхюү үдэр болобо гээшэб!

- Хари даа! Хэндэмнай хүхюү юумэ бологшо ааб! Хэрбээ бидэнэй таниие хүхеэгээ хада та өөрынгөө бүхгалтерта мэнэ гэхээр гүйжэ ошохот, - гэлдэн, колхозой хүтэлбэрилэгшэд ташаганаһа энеэлдэнэ.

Энэ үедэ газанаа колхозой бригадир нүхэр Тогтохо Будаев орожо мэндэшлэнэ.

- Тогтохо һуу. Энэ Екатерина Чимитовнада, һургуулиданэ түлээ бэлэдхэжэ, үбһэндэ оротор газана оруулжа үгэ. Мүнөө Екатерина Чимитовна Цакирһаа мүнгэ ехээр асараа ёһотой. Тэрээнһээ манда үгэлсэхэ байха, - гэжэ Дмитриев хэлэнэ.

- Юун, юун гэнэт даа! Ойлгоногүйб!? - гэжэ Екатерина Чимитовна нэр-мэр гэнэ. Тиихэдэнэ:

- Бидэ танда түлээ бэлэдхэжэ зөөхэмнай, һургуулидатнай хэрэгтэй болохо юм гү? - гэжэ дабтана.

- Ээ, яагаа һайн юумэ гээшэб, «ябаһан хүн

яһа зууха» гэжэ энэл даа. 1954-55 онуудай һуралсалай жэлдэ 265 кубометр хуурай түлээн хэрэгтэй юумэл! Яагаа һайн зон гээшэбта! Тээд кубынь юу сэнтэй байха юм?

- 20 түхэриг байна ааб даа. Хамта 5300 түхэриг үгөө һаатнай, түлээн газатнай түргэн ерэхэ гэжэ мэдээрэйгты, Екатерина Чимитовна!

- Тиимэл һаа, ехэл һайн. Договор баталаа, - гэжэ Екатерина Чимитовна ехэ хүхээд, нэрээшье, бүхгалтертаа ошохо баатар болоо һэн...

Баталагдаһан договорой ёһоор Енгорбойн долоон жэлэй һургуули түлээнһингээ мүнгые колхоздо хуу үгөө һэн. Тэрээгээрнь колхоз хэрэгээ бүтээгээ бэлэй.

Тэрэ гэхээр олон нара үнгэрөө. Тээд түлээн ой соогоо байһаар.

Ородой агүүхэ уран зохёолшо И.Крыловой «Турлааг үнэгэн хоёр» гэжэ басни соо үнэгэн айхабтар зохидоор мэхэлжэ, турлаагай амандаа зуугаад һууһан сырые мэхэлжэ эдээд, ошон ошоо һэн. Эгээ энээн шэнги колхозой хүтэлбэрилэгшэд һургуулиин мүнгэ мэхэлжэ абаад, мүнөө хүрэтэр, намарай ольбоной унатар һургуулида нэгэшье монсогор түлээ асараадүй байна.

Екатерина Чимитовна түлээнһингээ харша руу үдэр бүри шагаана. Тэрэнь хоһон аад лэ хоһон! Үдэр бүри правленидэ ерэнэ. Үргэлжэ иигэжэ асууна:

- Хэзээ, хэды шэнээн түлээ асархабта? Колхозой правлени һургуули хоёрой хоорондо шогшо шогшоһоор байтарни, хоёр хүлни холошохо ойротобо.

- Үглөөдэр одоошье буулгахабди, - гэжэ колхозой түрүүлэгшэ Ванчиков хэлэгшээл хэлэдэг. Тээд энэ «үглөө, үглөө» гэдэг үгэнь аяар хэдэн нара үргэлжэлжэ байна.

Р. ГАРМАЕВ.

Адляр хэбтээ һаа, хүндэ баһа хүртэхэ гүб?

Эдир эрдэмтэдэй бага хурал

БЭЛИГЭЙ ТУЯА БАДАРАГ ЛЭ!

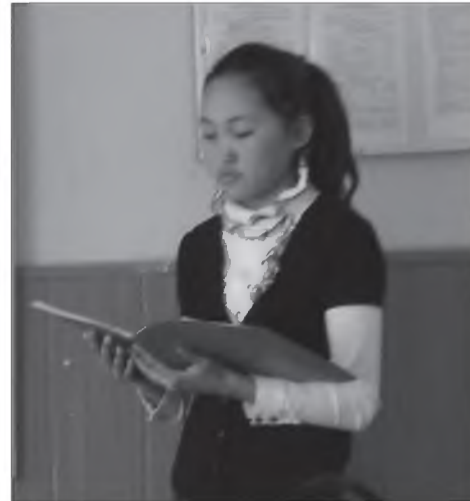
«Бэлигэй туяа» гэнэн багшанарай ба хурагшад ай эрдэм ухаанай бодото ажал ябуулгын конференци Буряад орондомнай дүрбэдэхиеэ үнгэргэгдэбэ. Түрүүшын конференци Яруунын аймагһаа эхи абажа, Ивалгын аймагта туг дамжуулагдажа, тэндэһээ Хори руу шэглүүлжэ, мүнөө Хэбэд номхон Хэжэнгын тала дайдаар намилзажа, үргэн дэлисэтэй боложо, Мухар-Шэбэрэй аймагта дулаан анхаралаа хандуулба.

Удха түгэлдэр үйлэ хэрэгтэ 180 гаран айлшад, хабаадагшад аяар холын Түнхэнэй, Захааминай, Баргажанай, Ахын, Ивалгын, Мухар-Шэбэрэй аймагуудһаа, Улаан-Үдэ хотһоо, хүршэ Хори, Яруунын аймагуудһаа хаба шадалаа туршахаяа, хүгтэй зугатай суглараа.

Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ, түүхэ домогоороо баян дунда хургуулийн дэргэдэ, Хэжэнгын аймагай захиргаан (Г.З. Лхасаранов), эрдэм хуралсалай таһаг (Б.К. Ширапов), хургуулийн захиргаан, олон тоото багшанар урин налгайгаар угтажа, холоһоо ерэнэн айлшад байра байдалынь зоёожо, Буряад оронойнгоо бэлигтэй хурагшад болон багшанарай хүр хүлдэнь, омог зоригынь дээшлүүлжэ, энэ ехэ үйлэ хэрэг үндэр хэмжээндэ бэлүүлжэ шадда.

Амжалта түгэс найман секцинүүд үрэ дүнтэйгөөр ажалаа эршэдэ. «Буусахан нютагайм түүхэнээ» - Буряад ороной, аймагай, тосхой түүхэ, мүн нютагаа үргэхын түлөө зоной оруулһан сэгнэшэгүй туһа, оролдолго шэнжэлгэ (Молонова С.Ц. комиссийн түрүүлэгшэ: 1 хуури - Базарова Норджюна, Улаан-Үдэ хотын 54-дэхи хургуули, 2 - Цыренов Согто, Нархатын 1-дэхи хургуули, 3 - Цыренжапова Дарима, Үндэнэтэнэй лицей), «Эхэ хэлэнэй баялиг» - хэлэ бэшэгэй шэнжэлгэнүүд (Гунзынова Х.Д. комиссийн түрүүлэгшэ: 1 хуури - Гуруев Норбу, Хэжэнгын лицей, 2 - Бальжинимаев Бадма, Хэжэнгын 1-дэхи хургуули, 3 - Семёнов Денис, Дээдэ-

Хэжэнгын хургуули), «Мүнхэ дурасхаал» - дайнда хабаадаһан сэрэгшэд, эрэлхэг габьяа харуулһан хүнүүд тухай шэнжэлгэ (Будаева З.Ц. комиссийн түрүүлэгшэ: 1 хуури - Жалсанов Аюша, Эгэтын-Адагай хургуули, 2 - Дамбаев Ардан, Нархатын хургуули, 3 - Цыренгармаев Артүр, Ивалгын хургуули); «Заяанаймнай заншал» - буряад арадай ажабайдал, ёһо заншал, шажан мүргэлэй шэнжэлэл (Бендуева Л.Ц. комиссийн түрүүлэгшэ: 1 хуури - Бурхиева Наран, Хэжэнгын 1-дэхи хургуули, 2 - Дамдинова Дээдэ, Дээдэ-Хэжэнгын хургуули, 3 - Цыренова Бальжан, Хэжэнгын интернат хургуули) гээд олон тоото илагшад ай амжалта нэрлэмээр.

Ажал бүхэниинь хайн, үхибүүн бүхэн оролдоо, багша бүхэнэй габьяа эли, бултандань гоё хайхан үнэмшэлгэ бэриулагдаа. Хабаадагшад сооһоо эгээл бэлигтэйнэ элирүүлжэ гаргахань бэлэн бэшэшье наань, энэ хайхан үйлэ хэрэг үшөө ехээр хүгжэжэ, үрэ дүнтэй болохынь эмхидхэгшэд, комиссийн түрүүлэгшэд хүсөө.

Российн түүхын жэлдэ зориулагдаһан «Бэлигэй туяа» гэнэн эрдэм шэнжэлгын республиканска бага хурал нэгэ амин доро үнгэрөө. Бэлигэй туяа бадарга лэ гэнэн үрээлтэйгээр Хэжэнгын аймаг Мухар-Шэбэрэй аймагта туг дамжуулаа.

Виктория НАИДАНОВА.
Авторай фото-зурагууд.

Алдар Сандапов 2001 оной могой жэлдэ, одоол тон халуун, гүлзээргэнын болоод байха үедэ, июлийн 31-дэ түрэнэн. Абань Чингиз Дармаевич Яруунын элдин хайхан Эгэтын-Адаг тоонтотой, эжынь Саран Самбуевна Агын ара сагаан Шулуутай нютагһаа гарбалтай. Эсэгэнь хүбүүндэ олон нэрэнүүд сооһоо Алдар гэжэ нэрэ шэлэнэн. Тон багахан наһанайнгаа намтарһаа Алдар мэдэдэггүй, тэрээндэ эжы абань, хүгшэн нагаса эжынэр, үбгэн абань хөөрэнэн байдаг. Багадаа нүхэрнай ехэл эсэгэдэ адли тоомгүй, түргэн, байрагүй байһан. Агын Шулуутай нютаг ошоходоо, нохойн, тахягайшье гэр соо орохо, эжынгээ хү бүлэжэ, зөөхэй гаргажа байхадань, варенишье хэжэрхихэ, хубсаһаа муухайдаха гэхэ мэтэнээ эхилээд, хайсал юумэ худхадаг байгаа. Үхибүүдэй «Тохорюухан» сэсэригтэ ябахадань, тэндэ яһала гоё байгаа. Гэрэй даабари дүүргэхэгүй, зоргондоо наадахада гоёл нэн даа!

2008 ондо 1-дэхи лицей-интернатта орожо, мүнөө болотор хурана. Багшамнай Жаргалма Цыреновна шанга эрилтэтэй. Бэрхэ багшын хүтэлбэри доро Алдарнай номдоо бэрхэ хурадаг, гэрэйнгээ даабари ходо дүүргээд ерэхэ, номдоо оролдосотой, тиигээд лэ эрхим сэгнэлтэнүүдые абаад лэ байдаг. Манай класс ехэ эбтэй, эдэбхитэй, оролдосотой юм. Бидэ Зоригто Сергеевич гэжэ залуу, эдэбхи ехэтэй, хүбэлгэн бэрхэ хүмүүжүүлэгшэтэй болообди. Жаргалма Цыреновна багшамнай, Татьяна Дашининаевна, Зоригто Сергеевич хүмүүжүүлэгшэднай буряад хэлэн дээрэ хөөрэлдэжэ байхыемнай ходо захижа байдаг. Бэрхээр бодолго бододог, сээрээр бэшэдэг, гоёор зурадаг, ирагуу гоёор дууладаг, шатар хайнаар наададаг нүхэдтэй. Тэдээн соогоо эгээ дүтэ нүхэдын Зоригто Цыренжапов болон Цырен-Эр-

АБЫН НАЙДАЛ АЛДАР

дэни Очиров болоно. Эжы абынгаа нүхэдэй үхибүүдээр нүхэсэдэг. Зундаа Байгал далай, Сурхайн нуур, Алхана, Ярууна ошодог. Алдар нүхэрни тамарха, шатар наадаха, компьютер дээрэ хүдэлхэ, ролигоор ябаха ехэ дуратай. Үнгэрэгшэ зун лагерьта ябажа, өөрөө хоёр аха үхибүүдтэй шатар наадаад, түрүүшын хуури эзэлһэндэнь би омогорхоо бэлэйб. Үнгэрэгшэ жэлэй июнийн 1-дэ Улаан-Үдэ хотын талмай дээрэ үхибүүдэй хайндэртэ Алдар армян яһанай Гаянэ Габрилян басагантай «Кушкинак» наада харуулаад, буряад телевиденээр, радиоогоор интервьүү үгөө.

2009 оной 9-дэхи нарын 9-дэ Алдарнай Арюна гэжэ дүү басагатай болоод, тэрээндэ нэрэ үгөө. Дүү басаганинь ехэ энеэдэтэй, дуугаржа эхилжэ байнхай. хургуулиһаа ерэхынь хүлээжэ ядан байдаг. Алдар дүүдэ энхэргэнэр хандадаг.

Эрхим бэрхээр хураһынгаа хажуугар олон тоото амжалтануудтай, шатараар лагериин чемпион, «Человек и природа» гэнэн олимпиадада 2-3-дахи хууринуудые эзэлһэн дипломтой, «Единая Россия» намай эмхидхэн түрэл орон тухай викторинын шанда хүртөө, «Гуламта» гэнэн республиканска конкурсын хонирхолтой асуудалнуудта харюусажа, арбадаху хуури республика соогоо абаа. 2-дохи классһаа эхилжэ, эрхим хайнаар хуража, хургуулийн хэрэгүүдтэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, журамтай ябаһанай түлөө олон тоото шагналнуудтай: «Эдир Будамшуу-2010» гэнэн хургуулийн мурисөөнэй, тамирай гимнастикаар грамотануудтай, «Первый успех-2010» гэнэн эстрадна дуунай мурисөөнэй дипломтой, «Волна» гэнэн тамирай клубта тамаралгын мурисөөнэй болон «Первые шаги» гэнэн 6-дахи эрдэмэй-практическа

конференцийн грамотануудтай. Гадна «Русский медвежонок» гэнэн ород хэлээр болон «Бамбаруш-2010» гэнэн буряад хэлээр олимпиадануудта амжалтатай хабаадаһан, буряад хэлэнэй үдэрнүүдтэ зориулагдаһан «Эдир зурааша» гэнэн конкурсно 3-дахи хуури эзэлэе, мүн лэ буряад хэлэнэй үдэрнүүдтэ зориулагдаһан электрон номоор мурисөөндэ республика соогоо түрүүшын хуури эзэлжэ, диплом болон сэнтэй бэлэгээр шагнагданхай. Тиихэдэ Буряадай эдир шүлэгшэдэй конкурсно Бэлигто Жамбаловай шүлэг хөөржэ, урмашуулгын шанда хүртөө. Энэ жэлэй Сагаалганай үдэрнүүдтэ «Баатар-Дангина» мурисөөнэй «Эдир баатар» номинацида хургуули соогоо илажа гараад, Гран-придэ хүртөөд, республикын, регион хоорондын мурисөөндэ Республикын уран хайханай түбэй болон Бүгэдэ буряадай үндэнэн соёлой эблэлэй диплом шагналнуудта хүртөө бэлэй. Мүнөө Алдарнай Буряадай гүрэнэй телевиденидэ «Бамбаахай» гэнэн үхибүүдэй дамжуулга хүтэлбэрилдэг болобо.

Абань гэртээ бээе хоридог турник хэнэн, Алдарнай бээе татахадаа, класс соогоо тон бэрхэ, классайнгаа бээын тамирай ударидагша. Нагасанарынь барилдаанай мастернууд, мүнөө Алдар барилдаанай секцидэ ябажа эхилэнхэй. Дуу дуулаха дуратай, компьютераар англи хэлэн дээрэ дуу сээжэлдээд, эжы абаяа, багшанараа ехэ гайхуулаа. Хатарха ехэ дуратай, мүнөө лимбэ дээрэ наадажа хуража байна.

хургуулийнгаа, классайнгаа бүхы юумэндэ хабаадажа, түрүүшын хуури эзэлхэ дуратай. Томо болоходоо, машинаар ябаха, гэртэхиндэ туһалха, заатагүй сэрэгэй врач болохоб гэдэг. Эсэгэдээ адли түргэн, хүбэлгэн, ёһотойл абын найдал гэжэ ханадагби.

Дасибимба УЯН,
суг хурадаг нүхэрын,
4-дэхи классай хурагша.

НАЯРАН ОШОО НАЯН ЖЭЛ

Хэбэд номхон Хэжэнгын Худан голый үзэсхэлэн дэбисхэртэ Могсохон нютаг оршодог. Сагай сурьяан соогуур эрдэм бэлигээ эршэдэн, эхэ нютагаа суурхуулһаар, түрэл хургуулимнай 80 гаран жэлэй туршада залуу хүрэгөө эрдэм номдо хургаһаар. Мүнөө манай хургуулида Буряад арадай үзүүр хүбүүдэй нэгэн, Хара Шугыда түрэнэн, гүрэнэй болон ниистын ажал ябуулагша, республикын соёлой министр ябаһан, Буряадай соёлой габьяата хүдэлмэришэн, мэдээжэ уран зохёолшон Цырен-Доржо Жанабадаревич ДАМДИНЖАПОВАЙ нэрэ олгогдонхой.

Түрэл хургуулингаа 75 жэлэй ойдо зорюулжа, Цырен Шойжинимаевтай иимэ дуу бэшээбди. Һайндэрэй үедэ энэ хургуулида хураһан Цырен Шойжинимаев өөрөө энэ дуу дуулаа һэн.

АЛДАР ЕХЭ ХУРГУУЛИ

Хэбэд номхон Хэжэнгын Худан голый эрьедэ Тоонтом байдаг Могсохон. Тэндэл минии хургуулим. **Дабталга:** Айдар наһанай үлгы Аглаг нэмжээ Могсохон Арбан жэлдэ хургаһан Алдар ехэ хургуулим.

Дуулим сагаан Хэжэнгын Дууша, малша нютагтам Эрдэм, дуранайм эхин-Эгээл нангин хургуулим **Дабталга.** Даруу түбшэн багшанар, Дорюун һонор шабинар, Үндэр гэгээн хургуулим, Үеын үе һалбараг! **Дабталга.**

Мүнөө Могсохоной дунда хургуулиие залуу директор Эрдэм Цыренович Доржижапов буряад үндэнэ яһатанай хүгжэхэ гуримаар амжалтатай хүтэлбэрилнэ. Энэ хургуулиһаа наяд гаран жэлэй туршада нютаг голоо суурхуулһан, хурса ухаатай, ажалша бэрхэ хүбүүд басагад, олон гараа.

Үнгэрэгшэ жэлэй сентябрь нарада Ц-Д. Ж. Дамдинжаповай түрэнөөр 100 жэл гүйсөө. Буряад Республикын Үндэнэтэнэй номой санда гүрэнэй болон олонийтын түлөөлэгшэд, Хэжэнгэ нютагаархид, түрэл гаралын, мэдээжэ уран зохёолшод, оюутад, багшанар, соёлой эдэбхитэд, уран зохёолдо дуратайшуул олоороо суглараа һэн. Алдарта ойдонь могохоноорхидой хүсөөр Улаан-Үдэдэ ажаһууһан гэртэнх дурасхаалай самбар нээгдэнэинь ехэ дэмбэрэлтэй. Энэ хэрэгтэ Могсохоной гулваа Жамьянов Баясхалан Намжилдоржиевич, хургуулин директор Доржижапов Эрдэм Цыренович, Ветерануудай советэй түрүүлэгшэ Жамьянов Намжилдоржи Жанаевич, журналист, уран зохёолшод,

Россиин соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Галданов Николай Батомункуевич гэгшэдэй үүргэ тон ехэ.

Хургуулин түүхэ түрүүшын выпускнигэй нүдөөр хараа һаа, иимэ. Тэрэ холын 1929 ондо Сагаан нуурай эхин хургуули Тураасгайда нээгдээд, удаань Могсохон нүүлгэгдэжэ, Дунда-Худанай долоон, һүүлдэнэ найман жэлэй хургуули болгогдоо. 1968 ондо юһэн жэлэй, удаань дунда хургуули болгогдожэ, 1969 ондо түрүүшын выпуск - 29 хүн дүүргэжэ гараа һэмди. Хургуули нээхэ эмхидхэлэй ажал хэрэг тэрэ үеын директор, Россиин арадай гэгээрэлэй отличник, "Ажалай шэн габьяагай түлөө" медалаар шагнагдаһан Гомбоев Юрий Жамбаловичай оролдолготор бүтээ. Харин минии абгай ахай хоёр хүршэ Михайловка һуурин ябажа, дунда хургуулиа дүүргэжэ юм. Энэл үедэ нютагаймнай тэг дунда аргагүй томо байһан баригдажа эхилһэн. Минии үетэн хургуулидаа гурбан жэлэй туршада эгээл томошуулын ябаһан хадаа, нилээд хүдэлжэ гараһан байхабди. Дунда классуудта хуража байхадаа, хургуулингаа мастерской

соо стол, стулһаа эхилээд, элдэб хэрэгтэй зүйлнүүдые Сампилов Дамдинжап Доржиевич багшынгаа хүтэлбэри доро хэгшэ һэмди.

Хургуули тухайгаа мэдээнүүдые бэдэржэ үзэхэдэм, А.Андреевэй "История бурятской школы (1804-1962)" гэжэ зузаан ном соо иигэжэ бэшээтэй байба: "1955-56 онуудта республика соомнай 88 хургуулинуудта мастерской байһан байна. Хэжэнгын дунда хургуули, энэ аймагай Дунда Худанай ба бэшэшье хэды хургуулинуудта мастерскойнууд һайн хүдэлһэн байна". Энэниинь уншаад, ехэ баярлааб. Эндэл бидэ эгээл түрүүн ажалай дүй дүршэл олоо һэн хабди. Бидэнэй хургуулин боһоо алхахада, үзэг бэшэгтэ хургажа, эхэ эсэгэ мэтэ харалсажа, шэгэбшымнай уяжа хүн болголсоһон хүндэтэ багшанартаа баяр хүргэжэ байнабди. Нютаг соогоо тон хүндэтэй, өөрөө олон үхибүүдэй эсэгэ, дайнай болон ажалай ветеран Д.Д. Сампилов түрүүшымни багша болоно. Зэргэ бэлэдхэлдэ хураһан "б" класстамнай бэрхэ залуу багша Намжилма Гылыковна Осорова зааһан байна. Түүхын багша Дугар Дондокович Дашацыренов, тоо бодолгын Бата Бадмаевич Балдандоржиев, буряад хэлэ ба литературын багша Нина Цырендоржиевна Буджаповагай хэшээлнүүд манай зүрхэ сэдхэлдэ үлэжэ, олохон шабинар багшын мэргэжэл хожомоо шэлэһэн байна. Энэ хэд бэ гэхэдэ, буряад хэлэ ба литература түрэл хургуулидаа бүхэ наһандаа зааһан Дарима Батуева, педагогикын эрдэмэй

кандидат, Буряадай гүрэнэй университеттэ олон жэлдэ багшалһан Донид Базарова, олзын хэрэг эрхилэгшэ, физик Гэрэлла Цыбикжапова, мэдээжэ тренер, шахматист Хаян Гармажапов.

Дунда хургуули болоходонь, олон шэнэ багшанар ерэнэн байна. Физикээр шэнээр хургажа, зачет, коллоквиум юун гээшэб гэжэ бидэндэ туршуулһан Мэлс Манидараевич Содномовые мартадаггүйбди. 9-10-дахи классуудта бидэниие ударидажа, саашанхи хуралсал, ажабайдалдамнай тон ехэ нүлөө үзүүлһэн багшамнай Хабитуева Мария Будаевна болоно. Бидэндэ заажа байхадаа, Соёлой байшангай директорээр хүдэлдэг һэн. Манай классайхид багшынгаа ударидалга доро зүжэгүүдые табигша һэмди. Хаян Гармажапов, Доржо-Рэгзэн Балданов, Ринчин Батуев ехэ бэрхээр гол рольнуудые наададаг байгаа. Мүнөөшье үетэн нүхэдөөрөө уулзахадаа, хургуулида хураһан сагаа дулааханаар дурсадагбди. Иимэл даа минии хургуулин тобшоһон түүхэ. Ц-Д.Ж. Дамдинжаповай нэрэмжэтэ Могсохоной дунда хургуулида мүнөө хүдэлжэ байһан коллективтэ, хурагшанарта, амралтада гараһан багшанарта, хургуулиие дүүргэгшэдтэ ажалдань амжалта, ажабайдалдань жаргал хүсэе.

Рэгзэма БАТОМУНКУЕВА, Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Россиин журналистнуудай холбооной гэшүүн, түрүүшын выпускник.

БАЙГАЛАЙ САНЫН ЗҮРГЭ - БАЯР ХЭШЭГТЭЙ

Хабарай дунда һарын эсэстэ Байгалай санын марафон үнгэрөө. Баргажанай-Адагай хүүгэдэй спортын хургуулин директор Александр Ушаков хэлэһээр, 70-аад онуудаар Байгал далайн мүйһэн дээрэ һорилго эмхидхэгдэжэ эхилһэн түүхэтэй. Юуб гэхэдэ, дулаан наранда хайлаһан мүйһэнэй дээдэ тала санаар ябалгые бүри түргэн болгодог. 90-ээд онуудай һүүл багта олон тамиршадые суглуулжа, мурьсөө эмхидхэхэ тухай шиидхэбэри абтаһан байна.

2000 онуудай эхинһээ абажа, тус мурьсөөе санаар урилдаанай һоригшо, мүнөө Буряадай гүрэнэй университеттэй физическэ культура болон спортын талаар факультеттэй декан Геннадий Петренко эмхидхэдэг болоо юм. Оройдоол хэдэн жэлэй саада тээ Байгалай санын марафондо Россиин ондоо регионуудай санашад хабаадажа, гүрэн дотор хүндэтэ мурьсөөнүүдэй тоодо оролсоо.

Бүхэроссиин нэгэдэмэл календарна түсэбтэ марафоноо оруулхын тула энэ олон хүндэтэ айлшадые уряабди. Эдэ хэд бэ гэбэл, Россиин санын урилдаанай федерациин техникескэ хүтэлбэрилэгшэ Сергей Игнатов, Забайкалийн хизаарай губернатор Равиль Гениатулин, 1988

оной Олимпиин чемпион Светлана Нагейкина гэгшэд болоно, - гээд Буряадай санын урилдаанай федерациин президент, Арадай Хуралай депутат Баир Доржиев хөөрэнэ.

Сергей Игнатовай хэлэһээр, тэрэ Байгал далай дээрэ хоёрдохиео ерээ. Табан жэлэй урда тээ Эрхүүгэй можын Огоньки станцида үнгэрдэг мурьсөөндэ хабаадаа. Харин Буряадай талаһаа түрүүшынхиеэ Байгалые хараба.

"Russialoppet" эмхидэ харюусалгата секретаряар хүдэлнэб. Манай эмхи Росси дотор үнгэргэгдэжэ байдаг санын марафоной мурьсөөнүүдые нэгэдүүлнэ. Мүнөөдэртөө долоон федеральна тойрогто эмхидхэгдэһэн 17 марафон манай эмхидэ оруулагданхай. Бүхыдөө Россида 100 марафон үнгэргэгдэнэ гээд хэлэхэ хэрэгтэй. Элитэ мурьсөөнүүдэй тоодо орохын тула хэдэн эрилтэнүүдтэ таараха ёһотой. Нэн түрүүн марафоной түүхэ гурбан жэлһээ үлүү байха ёһотой. Хоёрдохеор, эрэшүүлэй 50 километрые ба эхэнэрнүүдэй 30 километрые 100 гаран хүн гаталха гэһэн шанга эрилтэ табигдана, - гээд Сергей Игнатов ойлгуулна.

1988 оной Олимпиин чемпион Светлана Нагейкина анха түрүүшынхиеэ Байгал далай дээрэ ерэнэндэ баярлаһанаа мэдүүлнэ. "Мэргэжэлтэ тамиршан, һоригшо болоод ябахандаа, май һарын гарахаа байхада, санаар халтирха гэжэ һанаагүйб", -

гээд суута спортсмен хэлэнэ.

Мурьсөөнэй түрүүшын үдэр хүндэтэ айлшад Байгалай мүйһэнэ туршажа, 3 километр зай гаталба. Владислав Бумбошкин хүндэтэ айлшадтай хамта эндэ хабаадалсаа.

Ехэ һонирхолтой мурьсөөн байна. Минии һанахада, танай хэмжээ ябуулга элитэ марафонуудай тоодо оруулагдаха аргатай. Тиибэл бүри олон хүн марафондо хабаадажа, мүнгэ алтан, олон аяншалгашадые асаржа болоно, - гээд Забайкалийн хизаарай губернатор Равиль Гениатулин хэлэнэ.

Хоёр үдэр соо хэдэн наһанай бүлэгтэ 300 гаран тамиршад хабаадаба. Хүүгэдэй дунда Загарайн аймагай Новоильинск хууринай Роман Самигулин, Кабанскын аймагай Селенгинск хууринай Анастасия Фадеева, Мухар-Шэбэрэй аймагай Сагаан-Нуурай Аня Жамбалова гэгшэд хоёр дахин илалта туйлаа.

Эдиршүүлэй дунда һүүлэй үедэ Буряад ороноо суурхуулжа ябаһан Сагаан-Нуурай Алиса Жамбалова, Баргажанай-Адагай Алексей Скосырский хоёр шалгараа.

Суута Олимпиин нааданай чемпион Светлана Нагейкина өөрын наһанай бүлэгтэ түрүүлжэ гараа. Харин марафоной гол урилдаанда Тюменскэ можын Дарья Годонавиченко болон Хакас Республикын Михаил Соркин гэгшэд түрүүлээ.

Борис БАЛДАНОВ.

Светлана Нагейкина (дундань) Байгал дээрэ

Мүйһэнэ туршалга

Авторай фото-зурагууд

АЖАБАЙДАЛДА ТУРМАНИЙ ТУҢАЛНА

“Байдал гээшэ орёохон, байдаг юм даа элдэб зүйл” гэхэн мэдээжэ буряад дуунай үгэнүүд хүнэй ажабайдалда ушардаг элдэб ушарнууд тухай хэлэнэ хаш даа. Хүнгэн, шуран, гүйхэ, харайха дуратай хүүгэд гар хүлдөө, толгойдоо ёбогор юумэнүүдтэй (шишки), хүлэйнгөө үбдэг шулгархай болгодог. Ехэшүүл, наһатайшуул хүл, гараа баһал гэмтэдэг. Бүхы наһаараа ажаллаһан, зуһаландаа тухашарһан үбгэд, хүгшэдэй нюрган, хүл, гар үбдэдэг болодог ха юм. Тиймэһээ эртээнһээ үри хүүгэдтээ, аша эзэнэртээ, гэртэхиндээ, наһатайшуулдаа һанаагаа зобон, гэмтэ ушарнуудһаа хамгаалхын тула турманиева мат (матрас) абаха хэрэгтэй. Энэ хадаа ажабайдалайтнай бүхы ушарта хэрэгтэй “түргэн туһаламжа” болохо ёһотой. Харгыдаа гү, али зуһаландаа абаад ябаханда, тон аша туһатай, ехэ хэрэгтэй болодог шуу. М-80 түхэлэй ехэ зохид, багахан мат ехэ нуури эзэлдэггүй байна.

Ямар үбшэндэ энэ хэрэгсэл туһатайб?

Турманиева мат олон үбшэ аргалдаг байна. Нэрлэбэл: хүл гараа, үе мүсөө, толгойгоо гэмтэхэдэ, үбдэхэдэ, хабдаханда туһатай, юуб гэхэдэ, хабдар үгы болгодог һайн үрэ нүлөөтэй юм. ИК гэхэн элшэ хүсэнуудтэй ашаар толгойн, бэеын, үе мүсын, хүл гарай хүхэрһэн, хабдаһан хубинууд аргалагдана. Хоёрдохёор, үе мүсын, балсангууды, яһанай шархирха, үбдэхэдэ, һайн үрэ нүлөөтэй. Турманиева керамикын халуун элшэ шүһанай гүйсэдэ, эдэе хоолой буйлуулгада, хото хоолойн спазм үгы боллодог туһатай юм.

Тийхэдэ хүйтэ абаһан үбшэнгүүды – грипп, бусад лор – үбшэнгүүды аргалгада һайн үрэ нүлөөтэй. Ута долгинуудтай инфракрасна элшэнүүд хоолойн хабдар (ангина) болкуулха, тийн хүнэй иммунитет шанга болгоно, эсэһэн организмда хүсэ нэмээнэ.

Эндэ отрицательна зарядтай ионууд гол нүлөө үзүүлнэ.

Тэршэлэн ехэ шэгнүүртэй, целлюлит үбшэнтэй зондо баһал аша туһатай. “Сауна” гэхэн режимдэ турманиева мат хэрэглэхэдэ, инфракрасна элшэнүүдтэй нүлөөгөөр тарган зоной өөхөн “хайлана”. Шүһанай гүйдэл һайжарна, тийн целлюлит үгы болоно.

Арһанай үбшэн (грибок), эшэргэнэ, бусад үбшэн үгы болоно, юуб гэхэдэ, ИК гэхэн элшэ хүсэнууд үбшэ асардаг

микробууды, грибогүүды үгы хэнэ. Арһан сэбэрлэгдэжэ, шархануудай мурнууд үлэдэггүй байна. Турманиева туһаламжа – мадай (матрасай) хэмжээн 78,5x45x15 сантиметр, шэгнүүрын 3,32 килограмм. Керамическа дискнуудын зургаан талатай, шэнэ №80 түхэлэй турманиева мат бүхы хүндэ тон хэрэгтэй, аша туһатай био-элшэ хүсэ хэрэглэнэ.

«НУГА-БЕСТ» – ЭЛҮҮР ЭНХЫН ГОЛ ХЭРЭГСЭЛ

Урда Солонгосой эрдэмтэдэй оньһожоруулан бии болгоһон “НУГА БЕСТ” гэхэн шэрээ-массажер бүхы дэлхэйн зондо мэдээжэ болоһон, олон хүнүүды аргалһан байна. Улаан-Удын “Удинский пассаж” (Балтахиновой үйлсэ) гэхэн худалдаа наймаанай комплексын “Шэнэ бууза” гэхэн зүүн тээһэнь орожо, 2-дохи дабхарта оршодог демонстрационно зал соо олон зон, тэрэ тоодо улаан-удынхид – залуу хүгшэнгүй түлөөһэгүйгөөр энэ шэрээ-массажерта нидхэрэлгэ (массаж) хүүлэжэ, элүүржэжэ, нюрга һээрээ, хүл гараа, докторой үбшэнгүүдэ аргалуулжа байһаниинь сэгнэшгүй байна. Нюргаа үбдэжэ, бага-сага бүгтэгэр болоһон манай эжы Гыма Бадмаевна Дариева танилнуудта тэндэ тэрэ шэрээ дээрэ массаж хүүлэжэ, бэнь яһала сэхэршөө, докторой үбшэнүүд, хүл гарын, нюрганин үбдэхөө болижо байна.

Элүүр энхын булан

“Нуга-Бест” шэрээ-массажер ямар аргаар хүн зониие аргална гэшэб?

“НУГА-БЕСТ” шэрээгэй гол шэнжэ гэхэдэ, элүүржүүлгын хэдэн онол аргууды хамтаруулан комплекс хэрэглэгдэнэ. Тийгэжэ хамтын (общий) массаж, нюрганай сэхэрэлгэ (вытяжение, коррекция) бэелүүлэгдэнэ. Тэршэлэн точконуудай (хургануудаараа дараһан шэнги) массаж хэгдэнэ. Терапевтическэ үрэ нүлөөнь шангадхын тула хамтын массажтай биологическа эдэбхитэй точконууд дүүргэгдэнэ гэхэ гү, али төөнэхэ (прижигание) арга хэрэглэгдэнэ.

Үшөө тийхэдэ утанууд долгинуудтай инфракрасна элшэнүүд (ДИКЛ) хэрэглэгдэнэ. Ехэ шэгнүүртэй, целлюлиттай тэмсэхэ зорилготой зондо низкочастотно миостимуляци хэрэглэгдэнэ. Демонстрационно зал соо, мүн гэртээ иимэ шэрээ худалдажа абаһан зоной байшан соо агаар сэбэрлэгдэжэ, ионотерапи хэрэглэгдэнэ.

ШЭДИТЭ ШЭРЭЭ-МАССАЖЁР

Иимэ массажер хэрэглэнэй удаа хүнэй бүхы бэе нэгэ бүхэли системэ болон, тэнхэ тамирын, бүхы бэнь (организм) һэргээн шэнэлэгдэнэ, һайжарна. Тийгэжэ нэрлэбэл, хүл гарай, үе мүсын, зүрхэнэй, худалай, нервын, бүхы үбшэн аргалагдажа, бүхы системын ажаябадал, тэрэ тоодо эдэе хоол, шуһа,

шээһэ, бусад юумэ гаргашалгын системэнүүд һайнаар хүдэлжэ эхилнэ.

“Нуга Медикал” гэхэн Урда Солонгосой компаниин эрдэмтэдэй оньһожоруулан шэрээ-массажер һайн шанартай, олон жэлэй туршада хүн зондо туһа хүргэнэ. Элүүр энхэ байдал сахиха зорилготой зондо ехэ һайн үрэ нүлөөтэй, тон хэрэгтэй байна. Элдэб үеын наһанай зон энэ шэрээ хэрэглэхэ аргатай.

“НУГА-БЕСТ” хадаа тус компаниин оньһожоруулан персональна (физиотерапиин хубиин кабинет) гол ингредиент болно. Хоёрдохёор, низкочастотно (юуб гэхэдэ, бэеы нарин, гоё болгохо бэһэ-миостимуляртэй), халуу ябуулдаг, хүнэй бүхы механизм һайжаруулдаг массажер-стимулятор болно. Бэеын-гээ элүүр энхые сахиха дуратай, ута наһатай, элүүр энхэ олон жэлдэ ябаханда һанаһан зондо энэ “НУГА-БЕСТ” тон хэрэгтэй, аша туһатай массажер-шэрээ болно.

“ХОЁРДОХИ ЗҮРХЭН” ТОН ХЭРЭГТЭЙ

Зүүн зүгэй медицинын хэлэхээр, хүнэй хүлэй уланууд хадаа “хоёрдохи зүрхэн” болодог шуу. Юуб гэхэдэ, хүлэй уланууд “ажабайдалай дүхэриг (круг)” хэжэ, артериин болон худалнуудай (вены) шүһанай гүйсэ хангадаг байна. Зүрхэн ехэ ажал ябуулжа, орган бүхэнэй капилляр бүхэндэ шуһа ябуулна, шуһан кислород дамжуулна... Шүһанай худалнуудай муудан хубилхада, варикоз, тромбозфлебит, шуһанай даралта (давление) дээшэлнэ, зүрхэн үбдэнэ. Харин хүнэй улада 70 мянган ами наһанай точконууд тоологдоно, тэдэн хүнэй бэеын бүхы органуудтай холбоотой. Тэдэ точконуудта үрэ нүлөө үзүүлэнэй ашаар хүнэй бэе элүүржүүлэгдэнэ. Эндэ “Второе сердце” гэхэн NM-55 түхэлэй массажер ехэ туһа хүргэнэ.

ЯМАР ҮБШЭНЬӨӨ ЭНЭ МАССАЖЕР АРГАЛНАБ?

“Второе сердце” гэхэн энэ массажер шүһанай бүхы системэдэ, худалнуудта туһа хүргэнэ. Нэн түрүүн точконуудта нидхэрэлгэ (массаж), удаан контрастна массаж (халуун, хүйтэн элшэнүүд хэрэглэгдэнэ), турманиева керамикын аша туһа нүлөөлнэ. Нэн түрүүн NM-55 түхэлэй массажер үе мүсын, хүл гарай, нюрганай, тийхэдэ хото хоолойн үбшэнтэй, мүн

МЭРГЭЖЭЛТЭДЭЙ ЗААБАРИНУУД

Энэ түбэй мэргэжэлтэд Надежда Жалсановна Будаева, Дарима Цыреновна Эрдыеева гэгшэд массаж хэхэ зондо туһална, зүбшэл заабаринууды үгэнэ. “Зүрхэндөө түмэр, бусад эдэй имплантант хүүлэнэн, һая операция орожо гараһан зондо, нарайлха эхэнэрнүүдтэ, архи уудаг, хара тамхи татадаг хүнүүдтэ иимэ массаж хэдэггүйбди, тон хорюултай. Бэшэ зониие түлөөһэгүй нидхэрэлгэдэ урид бэшүүлээд, манда ерэхыень уринабди” гэжэ эдэ мэргэжэлтэд хэлээ һэн.

хотын яра шархатай (язвы) зондо, мигрень, стресс, склероз, аллергия, зүрхэнэй, худалай үбшэнтэй хүнүүдтэ энэ массажер хэрэглэгдэнэ. Хоёр хүлөө гү, али хоёр гараа (альгаараа) шалын хибэс шэнги массажер дээрэ табяад, бээе аргалха энэ массажер элүүр энхые сахилгада һайн үрэ нүлөөтэй гэжэ тэмдэглэхээр.

АША ТУҢАТАЙ “УУЖА” ҮМДЫТ

“Жизненный тонус” гэжэ нэрлэгдэдэг рецептын ёһоор МНР-100 гэхэн турманиева жилет үмдөөд, “НУГА-БЕСТ” гэхэн шэрээ-массажер-низкочастотно бэһэ-миостимулятор зүүгээд, гэдэһэнэйнгээ таргание үгы болгохо аргатай. Хамар дээрэ пятишарикова проектор хээд, хоолой, хотын, ханяаданай, хамарай уһа саһанһаа, бусад үбшэнһөө халаха байнат. Тийхэдэ үшөө нэгэ прибор - NM-55 (“Второе сердце”) гэхэн массажер дээрэ зүүн хүлөө зүүн таладань (халуун дээрэн табяад), харин нүгөө тээн нүгөө хүлөө табяад (хүйтэнөөр), тийн 2 минута болоод һэлгэжэ байбалтнай, бэетнай һайжарха, та өөрөө мэдэнгүй байһаар элүүржэхэ болонот. Энэ гүн удхатай, һайн нүлөөтэй рецепт ажабайдалдаа хэрэглэгэжэ ханданабди.

“Турманиевый жилет”

гэхэн олон үүргэ бэелүүлдэг МНР-100 гэхэн термоприбор харгыдаа (поезд соо хүйтэн газарта) үбдэхөө һанажа нуларһан, үбдэхэ эхилһэн хүндэ туһатай. Бэе халаадаг 306 турманиева дисктэй энэ “уужа” утанууд долгинуудтай инфракрасна элшэ хүсэтэй, отрицательна зарядтай ионуудтай юм.

Иимэ жилет хэрэглэнэй ашаар шүһанай ябаса, иммунитет һайжардаг, нервын системэ һэргээгдэдэг, балсангуудай, үе мүсын, арһанай, бусад үбшэнүүд аргалагдадаг байна.

Бээе аргалуулхаа, хүсэ шадалтай, элүүр энхэ болохоёо һанаһан бүхы хүнүүдые түлөөһэгүйгөөр консультац хэлэнэй удаа массаж үнгэргэдэг “НУГА-БЕСТ” гэхэн демонстрационно зал (“Удинский пассаж”, 2-дохи этаж, “Шэнэ бууза” гэхэн гаршагай үүдээр зүүн тээһэнь орохо) уринабди.

**Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.**

МАРТАГДАШАГҮЙ ТЭРЭ НАМАРАЙ ҮДЭРНҮҮД

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

Бүри 2006 оной июниин 22-ой "Буряад үнэнэй" дугаарта буряадай элитэ поэт, журналист Чимит-Рыгзен НАМЖИЛОВАЙ түрэхөөр 80 жэлэй ойдо зорюулагдаһан материалнуудай тоодо "Мартагдашагүй тэрэ намарай үдэрнүүд" гэхэн поэдэй тэмдэглэл юундэб даа "А.Базаров" гэжэ автарай нэрэтэйгээр гарашаһан байна.

Ч-Р.Намжиловай наһанайнь хани нүхэр Ханда Балдановнаһаа хүлисэл гуйжа, энэ алдуу эндүүгээ заһаха гэжэ шиидэбэбди. Тиммэхэ үнэн автор – Чимит-Рыгзен Намжиловай нэрээр энэ зохёолыень дахинаа хэблэнэбди.

Ази, Африкын уран зохёолшодой 1958 ондо Ташкентдэ болоһон хуралдаанда Хоца Намсараев Ч-Р.Намжилов хоёр хабаадалсаһан юм. Тэндэ Ч-Р.Намжиловай хэһэн тэмдэглэлнүүдэй нэгэ хэһэгы толилхомнай.

Октябриин 5. Мүнөөдэр хуралдаамнай эхилээ. Элдэб яһатан зохёолшодор танилсажал ябанабди. Шара хубсаһатай, хундан толгойтой Цейлоной лама. Нэрэнь Сири Сивали. Шантагар хамартай, марятайшаг. Манай нютагай урданай дасангай шэрээтэ гү гэжэ ханахаар. Англи хэлэ муутай аад, балай ярилдажа бирабагүйбди. Тиигэхээр байтарнай сагаан хубсаһатай, нюдэндөө шэлтэй, үдхэн хара нахалтай хүн ерээд, бидэниие ородоор мэндэшлэб. Толгойгоо сайбар нимгэн пулаадаар зохидоор тааруулжа уянхай. «Энэ бабагартай намайе буулгалши», - гээд Хоца Намсараевич нэмээхэн гарыем татаа хэн. Зурагыень хоёр дахин абабаб. Ород хэлэн дээрэ ойлгуулжа бирабагүй хаб гэжэ тухайлахадаа, тэрэ нүхэрнай минии барижа байһан ручка абаад, блокнот дээрэмни: «Сант Сингх Секхон Пенджаб» гэжэ эхэл оролдосотой удаанаар бэшэжэ үгөө бэлэй. Уданшьегүй шаралгы торгон үндэһэнэй хубсаһатай, урин налгай нюдөөрөө энэбхилһэн эхэнэр манай ханиие яаралтайгаар гараараа зангажа байгаад дуудаба. Энэнь һүүлдэ мэдэхэдэмнай, Энэдхэг ороной суута уран шүлэгшэдэй нэгэн Амрита Приатам гэдэг байгаа хэн. Делегацияраа хайшаашьеб ошохо болоод, манай «бабагарые» бэдэржэ ябана гэжэ тэдэнэй оршуулагша тайлбарилба.

Октябриин 6. Аяар холын Ганаһаа ерэхэн, нарин үндэр, хара шарайтай хүбүүн Камерун Дуоду гэгшэ тэй забнарлалгын үедэ танилсаад, оршуулагшы зорюута дуудаж хөөрэлдэбэбди. «Шүлэг, пьесэ бэшэдэгби, яһала хэблэлдэ гарадаг» гэбэ. Теэд «буряад» гэхэн нэрэ оройдоо дуулаагүй нүхэр байшоо. Яахашье аргагүй болоходоо, «монгол» гэжэ нэмээхэнэй хүрэхөөр тухайлжа дохисогоогоо хэн...

Вьетнамай делегацие хүтэлбэрилэгшэ, критик Хоай Тхань дунда зэргын бээтэй, хара шурин шарайтай, туранхай аад, шанаа эхэтэй хүн француз хэлэнэй оршуулагшаар дамжуулан ярилдажа, адресаа абалсабабди. Зохёолнуудаа оршуулалсажа, нютаг орондоо хэблүүлхэ тухай хөөрэлдэбэбди.

- Бидэнэр, зохёолшод, юрэ хэлэхэдэ, шүүмжэлэгшэдһээ айдаг, зүрхэ алдадаг агшабди, - гэжэ Хоца Намсараевичай дуугархада:

- Угы, битнай хайн ханаатай, зөөлэн шүүмжэлэгшэб, - гээд уринаар энеэнэ. Монгол ороной түлөөлэгшэд – эрдэмтэн, зохёолшо Цэндийн Дамдинсүрэн, уран шүлэгшэ Цэвэгмидын Гайтав гэгшэдтэй мүнөөдэр уулзажа, ехэл хүхибэбди. Энэ хуралдаанда зорюулжа гаргаһан "Утга зохиол урлаг" нониний тусхай дугаарые, мүн өөһэдынгөө номууды тэдэнэр манда бэлэг болгон барибад. Дамдинсүрэн-

гуай урдань буряад нютагаар ябаһан, олон хүнүүдые, тэрэ тоодо Хоца Намсараевиче таниха байгаа. "1942 ондо Монгол циркын бүжэгшэдэй Буряад орондо ошожо, уран бэлигээ харуулһанда зорюулһан шүлэгүүдые бэшээ агша бэлэйб", - гэжэ тэрэ дурсан хөөрэнэ.

Октябриин 7. Амаралтын үдэр байжа, олон айлшадаар хамта хотын саанахи зуһалан гарабабди. Тэрэ газарнай узбек хэлэн дээрэ "Чоготай" гэжэ нэрэтэй байба. Энэнь юун гэхэн удхатай юм гэжэ хамта ябаһан жолоошонһоо асуухадамнай, "Сагаадай" гэхэн монгол үгэ яба ябаһаар иимэ болошоо гэлсэдэг гэжэ тайлбариллаа хэн. Сэбэр агаарта хүн зон сэнгэнэд, иишэ тишээ ябажа ярилданад. Шатар табиһаншые улад бии, ургажа байһан виноград түрүүшынхээ хаража, ехэл хонирхобобди. Тээ саана узбек жолоошодой зохидоор дүхэриглэжэ һуугаад, сай уужа байхыень харамсаараа:

- Тэрээ руу ошоелши, үндамни хүрөөд байна. Ши мэдүүлэнгүйшэгөөр дүрыень буулгаха гэжэ оролдоорой, - гээд Хоца Намсараевич сэхэ алхашаба.

Дагестанай уран шүлэгшэ Расул Гамзатовай һамгантаяа хамта эндэ ябажа байхыень обёорбоб. Залуу, багжагар шиираг бээтэй аад, "сагаан хоруугаар дайруулһан" үһэтэй, хамарын Кавказ нютагайхидай хамартал адли. һамганиин сагаабтар шарайтай аад, хилэн хара үһэтэй. Яһала сэбэр. Тэдэнтэй танилсуулахдамни, Хоца Намсараевич иигэжэ хэлэбэ:

- Расул, би танай эсэгтэй танил байһан хүм. Хүбүүнэйнь эды шэнээн мэдээжэ уран шүлэгшэ болоод ябаханда, ехээр баясанаб.

- Хүндэтэ аксакал, танай гарые барихадаа, эсэгтээ уулзаһан шэнгээр урмашабаб. Мүнөөдэр золтой үдэрни байба, - гээд Расул Гамзатов хүюун зугаатайгаар энебхилээ хэн.

Октябриин 9. Үдэ болотор пленарна суглаан үргэлжлөө. һүүлээрнь комиссинууд ажаллажа эхилбэ. Манай табадахи комиссийн ажалые эмхидхэлэй комитетэй зүгһөө Цейлоной уран зохёолшо, доктор Бенерагама нээгээ. Набтархан газарлиг бээтэй, галтаһан хурса нюдэтэй, үндэршэг сэхэ хамартай хүн. Шарайнь сайбар. Хара хүхэ европейскэ костюм үмдэнхэй. Галстук зүүһэн аад, дутуу нулаар уянги. Али даруугаар англи хэлэн дээрэ дуугарна. Манай комиссийн түрүүлэгшээр Энэдхэгэй түлөөлэгшэ, доктор Чаттерджи һунгадаба. Но-гообтор үнгэтэй, хоолойдоо хүрэтэр шагтатой хубсаһатай энэ хүн 38 жэл Калькуттын университетэ заадаг багша байба. Зүүн Бенгалиин дээдэ палатын түрүүлэгшэ. Шэрүүншэг зантай, журамтай хатуу хүн хэбэртэй. Үгэ хэлээшэдые таһа дүүрэхэдээ ша-

дамар. "Хэрэгтэ хабаатай бэшэ юумэ олоор хэлэлтэгүй, тодорхой дурадхал оруулагты" гэжэ тэрэ додол уряална. Эндэ юрэнхыдөө англи, ород, француз, индонези, араб хэлэн дээрэ хөөрэлдөөн болоно. Мүнөөдэр уран шүлэгэй үдэшэ, дуу хүгжэмэй концерт хонирхол ехэтэйгээр үнгэрөө.

Октябриин 10. Бүхы комиссинуудай хүдэлмэри үргэлжлөө. Манай комиссийн суглаан дээрэ Энэдхэгэй зохёолшо Мулк Радж Ананд /"энэшни манай Анандал бшуу даа" гэжэ Хоца Намсараевич түрэл дүтөөр һанан дуугардаг байба/, Цейлоной лама Сири Сивали, Индонезийн суута прозаик Прамудья Ананта Тур, Хитадай түлөөлэгшэ Эми Сяо гэхэ зэргын улад үгэ хэлээ. Ази, Африкын зохёолшодой саг үргэлжын бюро бэшэ байгуулха, тусхай журнал бии болгожо, хоёр түбийн элдэб ороноудай уран үгэтэнэй бэшэһэн зүйлнүүдые хэблэжэ байха, эрхим бүтээлнүүдэй түлөө шагнал тогтоохо тухай дурадхалнууд оруулагдаа. Комиссийн суглаанай түгэхэл дээрэ Казахстанай эрдэмтэн, уран шүлэгшэ Абдильда Тажбаев аха дүү ёноной халуун үгэ хэлэжэ, бүхы байгаашадые манай нютагта морилжо хайрлыг гэхэн уряал айладхаа бэлэй.

Солонгос ороной ахамад зохёолшо Хан Сер Ятай мүнөөдэр танилсажа, нэгэ хэлэг ярилдабабди. Үндэршэг бээтэй, бууралтаһан үһэтэй, даруу түбшэн янзын хүн. Солонгос поэдүүдэй шүлэгүүдые оршуулжа, буряад хэлэн дээрэ тунхаглаһан «Байгалай толон» журналаа бэлэглэбэбди. Ехэл баясаһан янзатай нүхэрнай өөрынгөө нютагай гоё һайханиие харуулһан откриткануудые барья бэлэй.

Октябриин 11. Монгол угсаатан энэ хуралдаанда ехэ олон ерээ байна, үглөө үдэшэ хөөрэлдөө һаамнай, хайн байгаа гэжэ урда үдэрын хэншьеб бидэндэ дуулгаһан юм. «Нютаг оройнонгоо архи тамхи абаад эрэхэдэнь, бидэнэр яаха болонобиди? - гэжэ Хоца Намсараевичаа ханаата болонгёор һурабаб. «Зай, бараг ааб даа, нютагтаа байна ха юмбиди, гүйжэ ошоод, нэгэ шэл аһан хайн "морин һарлаг" абаад ерэхэ гүбии" гэбэ. "Зеравшан" ресторанай багхан таһалга соо Монгол ороной зохёолшод Дамдинсүрэн, Гайтав, Үбэр Монголой түлөөлэгшэд Малчинхүү, Сайнцогт, Хальмагай поэт Аксен Сусеев, Буряадһаа Хоца Намсараевич бидэ хоёр хэлсэһэн сагтаа сугларбабди. Уран зохёолой хүгжэлтэ, шэнэ гараһан номууд тухай, энэ хуралдаанай һүүлээр өөһэд хоорондоо холбоо барисаа тогтоохо, зохёолнуудаа оршуулалсаха тухай хөөрэлдэжэ, яһала удаан һуубабди. Би Гайтавтай дүтэ танилсажа, "Дамдинай Сүхэ-Баатар" гэжэ нилээд томохон поэмыень буря-

адшалхаар үгээ үгэбэб. Хоца Намсараевич Сайнцогтын номые абаа хэн. Энэ хүн үсөөн үгэтэй, номгон даруу. "Та хуушан монголоор уншадаг, бэшэдэг бээт даа" гэжэ манай үбгэжөөлдэ хандажа дуугарыень лэ бүхэли үдэшэ зэргэлжэ һууһан аад, хадужа абабаб. Дамдинсүрэн-гуай бидэниие "Ниислэлын" гэдэг зүгөөргүй хатуу монгол архьяар хүндэлөө. Бидэшые тэрэ асарааша коньягаа баһал аягалбабди. Стол дээрэмнай гол түлэб мяхан хоол, жэмэс табигдаа, «Халуун сай, халуун сай асаржа байхадань болохо, хэлыш» гэжэ Хоца Намсараевич нам тээшэ хараад, нэгэтэ бэшэ һануулжа һуугаа хэн...

Октябриин 12. Хуралдаанда оролсоһон түлөөлэгшэд хэдэн бүлэг боложо таһараад, автобусуудта һуужа, хүдөө нютаг гарабабди. Ташкентһээ гушаад модоной зайда оршодог нэгэ жиирэй колхоздо бидэ тудабабди.

Ута сэмгэтэй үхэр бүрээшүү хүгжэмэй дуугаар, барабанай абяагаар бидэниие баяр ёһололтойгоор угтан абаа. Малайнь байра, жэмэс тарига газарыень ябажа харабабди. Хара, ногоон виноград ондо ондоо участогта ургуулагдадаг юм байна. Бүхээг шэнги болгон найгуулжа уяатай, хажуугаарнь гарахадаа гү, али зосоогурнь ороод ябахандаа, жэмэсыень таһалаад, амтыень үзэхэдэ болохо. Нэгэ узбек айлда орожо, байра байдалыень харабабди. Оро дэбисхэр, хубсаһанһаа бэшэ юумэн харагданагүй. Юрэ энэнь саг зуурын байра байжа болоо хаш. Яһала сомор, сэбэршые, һүүлээрнь сайлалга болобо. Газаа түхээрэгдэнхэй. Эдээ хоолынь үндэһэн узбек гуримаар бэлдэгдэнэ. Манай эндэхи баншатай адлирхуугаар гурилда ороогоод шанаһан татаата мяхан. Гол хүндэнь узбегэй суута плов ааб даа. Нютагай уран хайханай бүлгэмэйхидэй хүсөөр концерт табигдаа. Янза бүрийн хүгжэм наярүүлжа байгаад, дуу дуулалданад. Хатар наада харуулнад. Үһээ оло таһалжа, нариихан гээгэнүүд болгон уяһан дунда наһанай эхэнэр һахы-һалаг дэбхэрэн бүжэглэбэ. Хоца Намсараевич тэрэниие ехэл хонирхон хаража байтараа, нам тээшэ эрьелдэжэ:

Зуһаг ямаан
Зургаан гээгэтэй аад,
Зудта дайруулаад,
Хоёрын үлэшоо гэжэ дуулаа хэн гүш, - гэбэ. Хоюулаа хүхэ энеэдэн болонобди.

Ехэ хуралдаанайнай программа үшөө дүүрэхэ үды хэбэртэй. Суглаанай хаагдаһан хойно хэдэн бүлэгүүд боложо таһараад, зарим союзна республикануудаар аяншалгада ябалган болохо юм аа гү?

Чимит-Рыгзен НАМЖИЛОВ.

Үнэгэрхэн зуун жэлэй агшан зуур

Аркадий Батомункуевай проект

Буряад гэр бүлэ. Саада таладань американ сэрэгшэд зогсоно. Шэтэ, 1921 он.

Буха унанхай буряад басаган. XIX зуун жэлэй эсэс – XX зуун жэлэй эхин.

Сэлэнгын буряадууд. Тэдэ суута Бородиногой байлдаанда хабаадажа, Париж хото хүрэтэр ошоһон. Үри хүүгэдын мүнөө Зэдын, Хяагтын болон Сэлэнгын аймагуудта

Худари буряадуудай тайшаа Абзай угай Заяханов.

Зүүн гарһаа: Даша Сампилоной нүгөөдэ хүнийн танигданагүй. Тиихэдэ Сампилоной наһанай нүхэр Радна болон Нима басаганиинь һуунад. Берлин, 1926 он. Д.Сампилоной – гүрэнэй ажал ябуулагша, Буряадай засаг түрээ байгуулагшадай нэгэн, РСФСР-эй депутадуудай зүблэлэй гүйсэдхэхь хорооной гэшүүн, Бурнацкомой эгээл залуу түрүүлэгшэ. Тэрэ эрхэтэнэй дайнай үедэ энэ хорооние хүтэлбэрилөө. Хамалган хашалганһаа хохидоһон, 1980-яад лэ онуудаар нэрэнь сагааруулагдаа.

Хүдөөгэй клубай улаан булан соо суглаанай үедэ.

Бадмасу Дамдиновна Цыренова – түрүүшын механизатор эхэнэрнүүдэй нэгэн.

Хүндэтэ уншагшад, хэrbээ хоморой фото-зурагуудтай наа, тэдэнээ редакциямнай эльгээжэ, бүгэдын онорто дурадхыг гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулай.
Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.26; электрон хаяг: unen@mail.ru Тел.: 21-64-36.

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УҮНАН ЛУУ ЖЭЛ

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УҮНАН ЛУУ ЖЭЛ

ХАБАРАЙ ҺҮҮЛШЫН ХҮХЭ ЛУУ ҺАРА

Calendar table with columns for days of the week (Буряад литэ, Европын литэ) and months (Гараг Нэрэ, Үнгэ, Мэнгэ, һуудал).

Гарагай 2-то хабарай һүүлшын хүхэ Луу нарын майн 7 (хуушанай 16).

Шара Луу, 9 улаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд ба тэнгэри тахиha, дасан хийд бодхохо, хэцэг даллага абаха, сан табиha, эм найруулха, гэр байшан бариха, замда мур гаргаха, хүрэнгэ эһээхэ, ехэ хүндэ бараалхаха, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, анда нүхэр бололсохо, эд бараа худалдаха, түмэрөөр урлаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэдэ һайн. Эхилжэ ном соносохо, холын замда ябаха, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатааха, онгосо, һала, модон тээрмэ урлаха, хүүргэ бариха, ханаха, төөнэхэ, газар малтаха, арамнайла, зарга барихые хориглоно.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ. Гарагай 3-да майн 8 (хуушанай 17-ной үдэр үгы, забһарлана, хуушанай 18).

Шарагшан Могой, 8 сагаан мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табиолула, хангал тахиолула, һахиуһанда үгэлгэ үгэхэ, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дараха, буянай үйлэ бүтээхэ, мал газаашань гаргаха, нүүдэл хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, зээлеэр абаха, шэнэ ноёниие табиha, захирхы тушаалай ажал хэхэдэ һайн. Эм найруулха, замда гараха, модо отолхо, худалдаа хэхэ, заргалдаха, бэри буулгаха, гэрэй һуури табиha, угаал хэхэ, хүншүү хёрбохо гаргахада муу.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эд зөөри, үхэр мал гаргалла.

Гарагай 4-дэ майн 9 (хуушанай 19). Сагаан Морин, 7 улаан мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарха, дасанай тахил заһаха, бэшэг зурхай зураха, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын амидаралда тунһатай ажал хэхэ, ехэ хүндэ тангариг үгэхэ, замда ябаха, модо отолходо һайн. Хүүгэдэ хүлдэ оруулха, газаашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, мал худалдаха, бэри буулгаха, байра бууса түбхинүүлхэ, мори худалдаха, лама болохо, ном соносохо, юумэ газаашань үгэхэ, хүрэнгэ эһээхэдэ сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, һайн нүхэртэй ханилха.

Гарагай 5-да майн 10 (хуушанай 20). Сагагшан Хонин, 6 сагаан мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, хэцэг даллага абхуулха, бэшэг зурхай зураха, дасан шүтээн бодхохо, санаар олгохо, номын хурал байгуулха, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, эм найруулха, модо тариха, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, бу-

янай үйлэ бүтээхэ, хонинһоо ашаг шэмэ абаха, мал газаашань үгэхэ, ажалшаниие абаха, огторгойн үүдэ сахиha, гүрэм заһал хүүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, угаал үйлэдэхэ, нүүдэл хэхэдэ һайн. Үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасанай һуури табиha, гэр бүрихэ, худалдаа хэхэ, нохой абаха, замда ябаха харша.

Хүнэй үһэ абаа һаа, үлэсхэлэн хоһон байдал оршохо.

Гарагай 6-да майн 11 (хуушанай 21). Хара Бишэн, 5 шара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр.

Бурхан, лусууд тахиha, дасан дуган нэргээхэ, арамнайла, лама болохо, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, бэри буулгаха, модо һуулгаха, сэсэрлиг байгуулха, бүжэг наада табиha, туг дарсаг хийдхэхэ, шэмэг зүүхэ, таряа тариха, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлахада һайн. Ехэ гол гаталха, загаһа бариха, тангариг үгэхэ, хүүргэ бариха, һубаг татаха, дайсаные номгодхохо, газар халха, хурим хэхэ, нохой абаха, наймаа эрхилхэ, нүүдэл хэхэдэ бүтэмжгүй.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 7-до майн 12 (хуушанай 22). Харагшан Тахья, 4 ногоон мэнгын, уулада һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, 8 лусууд тахиha, зурхай зураха, тахилда үгэлгэ үгэхэ, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, байшан гэрэй һуури табиha, гэр бүрихэ, мори, үхэр һургаха, ханаха, үзэл үзэхэ, эм найруулха, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, таряа тариха, модо һуулгахада һайн. Бэри буулгажа, хүрьгэ оруулжа болохогүй; мал агталха, замда гараха, ехэ хэрэг үүдхэхэ, ном уншаха, худалдаа хэхэдэ тохиромжогүй.

Хүнэй үһэ абаа һаа, эдэ хоол, ундан элбэгжэхэ.

Гарагай 1-дэ майн 13 (хуушанай 23). Хүхэ Нохой, 3 хүхэ мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри, лусууд тахиha, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор", "Лусын балин" үргэхэ, лама болохо, эм найруулха, залаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, модо тариха, һэеы гэр бодхохо, замда гараха, арамнай үйлэдэхэ, хэлсээнэй ажалшаниие абаха, урлаха үйлэдэ һуралсаха, ном заалгаха, адууһа мал һургахада һайн. Байшан гэрэй һуури табиha, шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгаха, шэнэ дэгэл эсхэхэ, аша тунһатай үйлэ бүтээхэ, нүүдэл хэхэ, хэрүүл шуура гаргаха, худаг малтаха, мал худалдаха, аралжаа наймаа хэхэ, модо отолхо, тангариг табиha, харюулга хэхэ, һубаг татахада сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, эд бараан, эдэ хоол, ундан олдохо.

Амаршалга АМГАЛАН ЯБАХАТНАЙ БОЛТОГОЙ!

ДОРЖИЕВ Дамба Ширапович 33 Гулбай 3 Ехэ Яруунын үлзы һайхан Үльдэргэ нютагай Булам гэжэ гартта Шиирабуун Доржо Намсарайн Далжимаа хоёрой гэр бүлэдэ 1932 оной хабарай һүүл нарын майн 3-да түрэнэн юм. Эсэгэнь Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой уран дархан, ангуушан байгаа. 1940 ондо Зүүн Үльдэргынгөө эхин шатын һургуулийн богоһо алхажа, 1950 ондо тус һургуулийнгаа 7-р анги түгэсөө һэн.

Хатуу хүшэр Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ бусад үетэн үхибүүдээрэ хамта арбаадтайхан хүбүүн түрэл колхозойнгоо бүхы ажалда бүдүүн хүн шэнгээр хам оролсон хүдэлөө. Арбан табатайдаа эсэгэһээ хахасажа, хоёр жэл үнгэрһэн хойно эжыгээ алдажа, хара эртүүр хүдэржөө бэлэй.

1950-1953 онуудта Татаурово станцида мүн баһа Элхийн станцида комбайнёрай жолоошоной мэргэжэл шудалаа.

1954-1966 онуудта Гүндэ тосхоной "Яруунын" совхоздо бензовозой, автолавкын жолоошоной, трактористаар атар газар бодхоолгодо эдэбхитэйгээр ажаллаа.

1952 ондо Хориин аймагай Зүүн Хуурай тосхондо "арадай дайсан" гээд хардуулаад, гэртэхинээрэ сүлэлгэдэ байһан, угаараа Ага найман эсэгын Шулуута нутагһаа гарбалтай Лушанай Мүнхын Галина басагантай нүхэсэжэ, 1953 ондо айл бүлэ болоо бэлэй.

1960 ондо Шиирэнги һууринда буюу саяа түхээржэ, гэр барижа, 5 үхибүүдэ үргэн тэнжэһэн юм.

1966 онһоо, тэбхэр 30 жэлэй хугасаада, наһанайнгаа нүхэр Балматаяа, Сандаг-Доржо зээтэе, Булад хүбүүгээ дахуулан, үбэл зунгүй, һалхи шуурганда, ааяма халуундашы нэгэшые сүхарингүй, жэлэй дүрбэн сагта жөншэдгүй хүдэлжэ гараа. Үльдэргэһөө аяр 100 модо оршодог Нохони зуһаландаа, бүри саашаа 150 модоной зайда тогтоһон үбэлжөөндөө, 400-500 гаран адуугаа манан, 100 гүүнүүдһээ 100 унага абажа, баатарлиг ажалаараа бүхы Яруунадаа, хүршэ болохо Хори, Хэжэнгэ нютагуудаар "Адуушан Дамба", "Үльдэргэ Дамба" гэжэ алдаршаһан юм. Адуушан хүнэй нүүдэл ажабайдалые, ямаршы хүндэ хүшэр ушарнуудта нэгэшые сүхарингүй дабшаһыень гүрэн түрэмнай үндэрөөр сэгнэһэн байна. Буряад Республикын болон аймагай захиргаанай социалис мурсысөөнүүдэй хэдэн удаа түрүүлһэн тушаа, хорёод гаран һайшаалай тэмдэгэй үнэмшэлгэнүүд, грамотанууд гэршэлһэн.

Табан хүбүүдтээ бултандань дээдэ һургуули олгуулаад, 10 ашанартай, 6 гушанартай ан-бун, амгалан тэнюун ажаһууна. 2003 ондо аха дүүнэрээ, анда нүхэдөө суглуулжа, алтан түрээз наярнуулаа бэлэй.

Ууган хүбүүн Валера Зүүн Сибирийн технологическа дээдэ һургуули дүүргэдэ, Магаданай могодо томоон мяханай комбинадай директорээр удаан хүдэлөө. Валерын хүбүүн, ехэ ашаниинь, мүнөө полковник зиндаа-

тай, Забайкалийн хизаарай хуули сахишаар амжалтатай ажаллана. Эрдэм хүбүүн ВСТИ дүүргэдэ, Буряад Республика соогоо мэдээжэ үмсын хамгаалгын-харуулай "Дозор" гэнэн бүлгэм байгуулаад, хүбүүдээ дахуулаад хүдэлжэ байна, подполковник зиндаатай. Эрдэни, Булад эхир хүбүүд БСХИ дүүргэдэ, агрономуудааршые, комсомолой болон ажахын харюусалгатай ажалнуудта эдэбхитэйгээр хүдэлөө. Мүнөө хубийн ажал эрхилдэг, амжалтатай ябана. Одхон хүбүүн Ешэ-Нима Свердловск хотын юридическэ институт түгэсөөд, Буряадай Прокуратурада хуули сахишаар ажаллаа, мүнөөшые хуули хамгаалагшаар, үмөөрэгшөөр хүдэлжэ байна. Басагад-бэрэдүүд булта дээдэ һургуулинуудтай, эрхим эжынэр гэлсүүлжэ, үбгэн баабайгаа аша гушанараарны тойруулжа, үгын, унтариин, эдээнэй зөөлэниие үзүүлжэ, буян хуража ябанад. Аша гушанууд соонь юристнууд, эмшэнүүд, нягталан бодогшод, финансистнууд урган гаранхай.

Хүндэтэ манай аба, арад зондоо "адуушан Дамба" гэжэ алдаршаһан ахаймнай, абгамнай, нагасамнай, үглөө бүри наранай туяа хаража, Абын Жаншабай Булад ахайн хэлэхээр:

Аманай баян хэшэгһээ Ашатын буян эдлэжэ, Амидаралай ута дабаанда Амгалан ябахатнай болтогой! Нарата дэлхэйн хэшэгһээ Наһанай тэжээл хүртэжэ, Сагаан сэдьхэл сэлинхэй Сарюун ябахатнай болтогой! Алишые үбшэнгүй амар жаргажа, һанаһан хэрэгэе һаатангүй бүтээжэ, Зуу хүрэхэ, зугаа наада дэлгээжэ, Маанадаа баярлуулжа, заабари үгэжэ ябагты гэжэ үрээе!

Амаршалагшад: ури хүүгэдынь, аша гушанарынь, Дымчиковтэни, Бадмацареновтэни, Буянтуевтанай, Цыжиповтэни гэр бүлэнүүд.

Publication information block containing logo, contact details (phone numbers, address), subscription rates, and legal notices.

ДАЛАЙ ЛАМ: ДЭЛХИЙ БОЛ ХҮН ТӨРӨЛХТНИЙХ

Дээрхийн Гэгээн 14-р Далай ламын өнгөрсөн лхагва гаригт CNN сувгийн "Piers Morgan Tonight" нэвтрүүлэгт оролцож, ярилцлага өгчээ.

Далай лам Арабын орнуудын тэмцлийн цаад зарчмыг дэмждэгээ энэ үеэр илэрхийлсэн бөгөөд эх дэлхий хүн төрөлхтний өмч болохоос ямар нэгэн удирдагч, хаан эсвэл шашны тэргүүнийх биш юм гэжээ. Улс гүрэн бүр тухайн улсын хүн ардын өмч. Харин улс төрчид тэр тусмаа АНУ шиг ардчилсан улсад ч гэсэн энэ байдлыг заримдаа мартдаг. Улс төрчид дараагийн сонгуулийнхаа саналыг харж, заримдаа хэт богино бодолтой байх юм хэмээн далай лам дурьдсан байна.

Арабын орнуудад болж

байгаа тэмцлийн талаар асуухад Далай лам "Босогчид одоо өөрсдийн үндсэн зорилгодоо хүрсэн. Харин улс төрийн баримтлалаа үл харгалзан, бүх хүчээ нэгтгэх хэрэгтэй. Хамтдаа ажиллах нь маш чухал" гэжээ. Түүнчлэн Дээрхийн Гэгээнтэн энэ ярилцлагадаа "Хятадын Засаг захиргааг эсэргүүцэн өөрсдийгөө шатаасан олон төвд иргэдээ бодохоор маш их гунигладаг" хэмээгээд "Хятадын удирдагчид Төвд болон бусад тайван бус байгаа мужуудад асуудлыг шийдэхдээ илүү бодитойгоор хандах хэрэгтэй байна" гэжээ. Хятадууд асуудлыг шийдэхдээ юу нь зөв, юу нь буруу гэдгийг тунгаах чадвартай хүмүүс. Тиймээс бодит байдлыг мэдэх хэрэгтэй хэмээн Далай лам онцлов.

Тэр бас ярилцлагын үеэр бага зэрэг наргиантай зүйлс ярьжээ. Хэдий сахил хүртсэн ч зарим үед эмэгтэйчүүдийг харахаараа сайхан мэдрэмж төрдөг гээд "Гэхдээ би шашиндаа үнэнч учир өөрийгөө лам хүн гэдгийг үргэлж санаж явдаг. Би үргэлж лам хэвээрээ байна" гэжээ. Далай лам кино үздэггүй, хөгжим сонсдоггүй, эм уудаггүй гэнэ. Гэхдээ нэг удаа дарс амсаж үзсэнээ тэр мөн сонирхуулжээ. "Би тэгэхэд жаахан хүүхэд байсан. Долоо юу найман настай л байсан байх. Намайг тоглож байх үед нэг хүн хоёр лонхтой юм барьж явсан юм. Би гүйж очоод хуруугаа лонх руу дүрээд амталж үзтэл их чихэрлэг зүйл байсан" гэжээ.

Харин дэлхийн удирдагчдаас хэнийг биширдэг вэ гэсэн

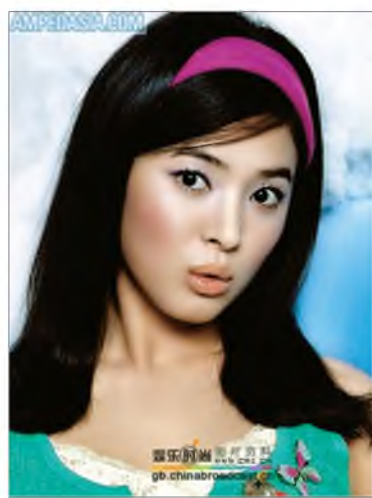

асуултад Далай лам Өмнөд Африкийн удирдагч асан Нелсон Манделаг нэрлэжээ. Мөн тэр улс төрийн бодлогыг нь сайшаадаггүй байсан ч АНУ-ын Ерөнхийлөгч асан Жорж Уокер Бушийг магтсан

байна. "АНУ-ын ерөнхийлөгч гэсэн утгаар нь биш, хүнийхээ хувьд тэр маш сайхан хүн. Би түүнийг хайрладаг" гэжээ.

www.UNEN.mn

АЗИД ХАМГИЙН АЛДАРТАЙ ЖҮЖИГЧИН

"Korea Times" сонингоос Солонгосын хамгийн сэтгэл татам жүжигчдийг шалгаруулах санал асуулга явуулжээ. Жагсаалтын нэгдүгээр байрыг Солонгос төдийгүй Азид хамгийн алдартай жүжигчин Бэй Юн Жүн орсон бол араас нь Жангүм нэрээрээ алдаршсан Ли Ион Эй, Чо Жи Вү нарын одод орсон байна. Эдгээр уран бүтээлчид Азийн кино урлагт өөрсдийн байр сууриа нэгэнт эзэлсэн бөгөөд дэлхийн алдартай брэндүүдийн дүр төрх болсоор ирсэн юм. Тухайлбал "Жангүм"-д LV, Fendi, Hermes-ийн сурталчилгаанд тоглож байсан билээ.

www.INET.MN.

ХООЛ ХҮНЭНЭНЭЙ ҮНЭ СЭН (МОНГОЛ УЛС, УЛААН-БААТАР ХОТ)

№	Барааны нэр	2012 он IV/11	10	Тараг цөцгийнтэй, савласан /900гр/	1541	
1	«Алтан тариа» гурил /кг/	дээд, савласан	898	11 Цөцгийн тос /250гр/	2548	
		I зэрэг, задгай	684	12 Ургамлын тос /л/	2758	
2	Талх, /ш/	«Атар»	667	13 Элсэн чихэр /кг/	1660	
		Зуувин чех	908	14 Ногоон цай, савласан /2кг/	4040	
3	Цагаан будаа /кг/	1655	15 Өндөг /ш/	266		
4	Хонины мах (ястай) /кг/	6988	16 Алим, фүжи сорт /кг/	3470		
5	Үхрийн мах (ястай) /кг/	7643	17 Төмс (хартаабха) /кг/ (монгол)	1080		
6	Үхрийн мах (ясгүй, цул) /кг/	6157	18 Лууван (морхооб) /кг/ (монгол)	969		
7	Адууны мах /кг/	5500	19 Байцаа (хапуусха) /кг/	1060		
8	Ямааны мах (ястай) /кг/	5550	20 Бөөрөнхий сонгино /кг/	1044		
9	Сүү	Зайдгай /л/	1300	21 Шатахуун	Аи-80 /л/	1430
		«Элекстер» /0.5л/	700		Аи-92 /л/	1570
		«Шинэ сүү» /л/	1601		Дизелийн түлш /л/	1780

Ханш: 1 рубль – 44,7 төгрөг.
www.mofa.gov.mn

Энэ хуудана Б.ГЫНДЫНЦЫРЕНОВ бэлдэв.

МОРИН ХУУРЫН ОЛОН УЛСЫН III-Р НААДАМ БОЛНО

Дэлхийн морин хуурын холбооноос Морин хуурын олон улсын III-р наадам, симпозиум зохион байгуулах гэж байна. 2008 онд Морин хуурын олон улсын анхдугаар наадам-эрдэм шинжилгээний хурал зохион байгуулагдаж, 2 жил тутам уламжлал болгон явуулахаар шийдвэрлэсэн.

2010 онд Морин хуурын олон улсын наадмын хүрээнд мэргэжлийн болон сонирхогч морин хуурчдын, морин хуур зэмсэг урла-

ачдын уралдаан зохион байгуулагдаж байжээ. Харин энэ жил Морин хуур олон улсын III-р наадам эрдэм шинжилгээний хурал энэ сарын 29, 5 сарын 2-нд Улаанбаатар хотод болно.

Тус наадамд Монгол, Буриад, ӨМӨЗО, БНХАУ, Япон, Герман, Америк, Солонгосын 200 гаруй Морин хуурч, суралцагч, сонирхогч, эрдэмтэн судлаачид, урлаачид оролцоно. Тасалбарын үнэ 20.000 төгрөг юм байна.

www.UNEN.mn

ПАНДА ХУРГА

Шотландын хулсны баавгай үржүүлэх эрдэм шинжилгээний газрын мэргэжилтнүүд нэгэн сонирхолтой амьтан гарган авсан нь эрлийз хурга буюу хулсны баавгайн хурга гарган авчээ.

Хулсны баавгайн бамбарууш амьд гарах нь тун буурсан үзүүлэлттэй гарч байгаа учир эрдэмтэд генийн өөрчлөлт хийж, дараах амьтныг гарган авсан байна.

БАЯНХОНГОРТ ИНГЭН ИХЭРЛЭЖЭЭ

Баянхонгор аймгийн Баян-Өндөр сумын Идрэнгийн нурууны дөрөвдүгээр багийн малчин Н.Амарсанаагийн улаан зүсмийн ингэн (верблюдица) ихэрлэсэн байна. Монголчууд мал сүрэг, тэр дундаа тэмээ ихэрлэхийг ихэд бэлэгшээдэг юм.

Өмнө нь тус аймгийн Баян-Овоо сумын малчин Т.Содномдаржаагийн хотонд таван ихэр, Бууцагаан сумын Баянбүрдийн багийн малчин Б.Баяндэлгэрийн хотонд дөрвөн ихэр хурга мэндэлсэн юм. Үүнээс гадна Төв аймгийн Баян-Өнжүүл сумын гуравдугаар багийн малчин Ч.Ганболдын хотонд гурван ихэр тугал, Архуст сумын Ноён шанд нэгдүгээр багийн малчин С.Жадамбын хотонд таван ихэр ишиг бойжиж байна.

